

Lazar Francišković

HODOČASNIK

DJELA

Zov reči (zajednička zbirka pesama L. Franciškovića, V. Đurića, I. Mandusova), Osvit, Subotica, 1977.

Utva bez krila (pesme), Osvit, Subotica 1980.

Salaši Fotomonografija: A. Juriga; poezija i tekst: L. Francišković, izdavač: B. Krstić, Subotica 1997.

Biblioteka, gradska kuća i fontana (poeme), izdavač: B. Krstić, Subotica, 1998.

Stara crkva, (spjev) izdavač: Franjevački samostan, Subotica, 2000.

Lazar Francišković

HODOČASNIK

Subotica
2021

Lazar Francišković

HODOČASNIK

Subotica
2004

zkvh.org.rs

VISOKO SLJEME LIETA

Uspomeni moje mame Marije i teta Kriste

VISOKO SLJEME LJETA

Galebovi u valu sutona načas pod nebom razbiju tajanstvene sjene plavetnila ove gotovo svime i svačim prenapučene ravnice. Hodoljubna slutnja govori da u nekom zatonu ovoga kraja, kojeg širine puteva obilaze, tinja prah neke civilizacije. Debela hladovina vječnosti dotiče vrijeme zemlje. Neponovljivi koraci u žitu njišu laki neprohod trajanja. Sa jarom srpnja tajom se utapaju u paorski raskoš mitova. I tako, u potrazi za njom, na gradini stoji čovjek uronuo u mirno svanuće pustare.

Tu i tamo kroz teleobjektiv kino-kamere prilaze neobuzdani vidici zelenila, sve dalja i dalja iskušenja pohoda. Mirno modrilo rita svjetluca poput nevinih medaljona u očima djevojke. Skoro izbrisan, nogom nepohoden, prema dolnjaku odlazi kolski put i poneki otok. U vlazi pohodnice uz prasak, kao kada oluja uznemiri savršenu ljepotu žetve, zalepeće ozlaćeno klupko, fazan se kotrlja u nepomična jedra mladih topola. Iz gustiša gledaju pelikan, roda, čaplja, kormorani i srna na pojilu. Sasvim gore u zamahu svjetla, pršte sivo-bijeli galebovi, dolje u vodi prate bućkanje riba i gnjuraca. Sa crvenim lahorom pupa odmiče pozna žega puta i otkriva tko zna kada pometene, šipražjem kiše nabijene razvaline rascvale zemlje. Putnik:

- Ostaci "kuće" u koju se ulazilo s dolnjaka. Rijetko je na njoj bio prozor sa istoka. Lijevo i desno po jedna soba. Od ulaza pa do "slimena" prema gornjaku, strop sa gredicama prelazio je u odžak, u početku jedini ozidani dio "salaša". Zabati su se tada uvlačili u trsku i "bublje", rukom formirane lopte od blata i pljeve.

Nepečena cigla, nešto veća nego danas, mijesila se bosim nogama, iz žilavog tijesta: ilovače, ječmene slame, vode i malo crnoga pijeska, koji je davao čvrstinu cijelome zahvatu. Ovu masu, izlivenu iz drvena kalupa i oslobođenu svih stega, hranilo je Sunce. Očvrsla je u vrsni građevinski materijal, kupolu nad glavom domaćina sazdanu promajom vatre i podnebljem luga-pepela. Služila je i kao pušnica za usoljeno meso, šunke, slaninu od podlanca, krvavice, divenice...sa otvorenim dimnjakom. U "kući", lijevo i desno, nalazila su se ložišta za "parasničke peći" u već pomenutim sobama. Ove furune hranjene slamom, kukuruzovinom i granjem, davale su somun kruha u obliku diska za cijelu sedmicu, koji se, iako bez kemijskog oplemenjivanja, nije kvario čitav tjedan i služio je izvrsno za ishranu. Na zapadnom zidu bio je "banak", radna površina od nepečene opeke, sa sadžakom, gvozdenim tronošcem, i na njemu kastrona, posuda od livena željeza, uvijek puna vruće vode, obložena kamencem usled duge upotrebe. U ovome su kraju uglavnom bile u kopanim bunarima tvrde vode jer su sadržavale krečnjak. Na banku ne samo što se uvijek održavala vatra, nego je i reduša spremala hranu za svoje ukućane. Tokom vremena "krušna" peć u vidu kupole, pored nje i "katlanka", za velikih vrućina a i tokom vremena prešle su u avliju. Docnije, još uvijek od valjaka, katlanka je sa šporeljom i krušnom peći našla svoje mjesto u komori. Inače, katlanka se kopala i u zemlji sa otvorima za ložište i dimnjak, napose za spremanje zimnice. Da li je nepoznati neimar u vidu krušne peći rataru podario mladost, šator iz stepe? Prvi mu susjed često nije bio ni na domašaj glasa. Usamljen, okrenut sebi i sferičnoj akustici kraja, dio je nastambe pretvorio nad glavom u sakralni kutak, "kuću". Kroz

ozidani odžak što stremio je prajutru nepomućene oranice, sveopćeg nastanka, molio "milost je neba" od koje je, između ostalog, i ovisio. Daleko od svih strana svijeta, trpeći dobro i zlo, skrivan, i otkrivan neumoljivim vjetrovima vlastite postojbine, mučen i blagoslovljen nesigurnošću vidika. Za vrijeme adventa, čovjek pustoline u rane je sate jutra pohadao "mise zor-nice" uzdržavajući se od javnih zabava, svadbi i boljeg jela, štaviše, ni u crkvi se nisu obavljala vjenčanja. "Bet-lemari" su obilazili domaćinstva, obučeni u opaklije i šubare, djeca sa pastirskim štapovima i betlehemom, pjevajući božićne pjesme. Zimskim je akvarelom ravnice hodao, još iz doba prapovijesti dalekih pustinja čovječanstva, žar srca u fenjeru spasenja. Majstor svih zanata, umjetnik, znalac divljeg bilja i njegove ljekovite moći, u nemiru je zvijezda i aera čitao odjek godova Univerzuma i mijene vremena. Koliko tananih misli u narodnome vezu, običajima, predmetima za svakodnevnu upotrebu i alatkama za rad! U svakome salašu iz onih vremena, nailazimo na skromnu knjižnicu, ako drugo ne, a ono na Bibliju i Molitvenik, pa i na pučki kalendar. Konačno, netko od ukućana ili putnika namjernika bio je pismen. Danas ih dopunjuju kompjuteri, muzičke linije, televizija, video... Nedjeljom bi iza "užne" "baćo" sa ukućanima štio novine, većeg formata, razmjenjujući novosti iz varoši, do kojih je došao nakon "Velike Mise, obično u katedrali" ispid Varoške kuće a danas pred Rudić-ćošom. Nalazio nadničare, sluge, trgovao, sklapao poslove. Stariji su mlađima birali bračnoga druga stojeći na trotoaru korzoa, pri velikim svetkovinama, dolje šetala mladež. Danas mladi odlaze u diskaće, kafane, kafiće, na kućne zabave... U duge zimske sate, kada bi smetovi obmanuli stanovnike ravni, prije nego "svetkovine"

ispune život veseljem, održavani su divani, poklade, prela i mobe. Posljednje, uvijek kada je bila hitnija i veća potreba za radnom snagom. Stariji uz bokal vina, lampaš i samotnu tišinu tuljenja vjetra, prepričavali bi zgone i nezgone življenja, a djeca u budžaku počinjala pamtiti čitave knjige bajki i priča. Dobar je čitač ponekad preuzimao mjesto pripovjedača. Uz budnost odraslih, u drugoj su sobi momci i djevojke igrali erberečke, kola, pavle paune, ušuturle; s proljeća vani klisa, krpenjače, od trave, docnije sve do danas, od slame pleli prstenje, krune, perlice, slike... Djeca su od kukuruzovine i sirka pravila sebi igračke: konje, tambure... Velika snijegom pokrivena ravnica, često sve do prvih jutarnjih pijetlova, posetioce zimskih zabava svojim je bespućem vrtjela u krug, jer bi jednostavno zalutali. Dvije sedmice prije Božića su "materice", dan "nane". Čestitari dobijaju orahe, maramicu i metalni novac utisnut u jabuku, prije toga svečarici izgovaraju prigodne stihove stvorene u narodu. Od darova su nekada i najsiromašniji siti obavili božićnu svetkovinu. "Oci" su nešto skromniji, sedam dana kasnije, ponekad se poklapaju sa Badnjim danom, pa se drže samo prije podne. Gdje god da su se našli, ljudi iz ravnice bi žurili kući provesti "Badnje večer" sa svojim. Reduša bi prekrivala astal bijelim čaršavom. Djeca unosila slamu (znak sjećanja na betlehemsku noć u štalici) na pod prostorije i čestitala domaćinu Badnje večer, on uzimao šaku slame i stavljao je na desni kut stola ispod čaršava. Nakon večer, prije zahvalne molitve, tko je želio izvlačio je slamčicu i po njenoj dužini razmišljao o vijeku svoga života. U vrh stola smještani su božićnjak, pleteni kolač ukrašen životinjama od tijesta i tokom vremena betlehem. Kraj njega orasi, jabuke i zeleno žito. Na Novu godinu domaćin bi činio znak križa

nožem na kolaču i lomio ga o glavu djece, da bi znala "divaniti". Potom se božićnjak jeo, prije toga, sa njega, orasi i jabuke. Kada nije bilo "grane", bor se sklapao od grančica i tijesta. Svjećica se palila o "badnjaču", komad unesenog ugarka (obično sa banka) kojim su se dodirivala vrata, i stavljala u čašu sa zrnavljem žita, njime bi domaćin škropio čestitare Badnje večeri, uz veću svijeću koja je gorjela tokom cijele noći. Ova noć morala je biti što svjetlija. Nakon zajedničke molitve za dobar tijek ispijala se po čašica zamedljane rakije. Na tanjurićima koje bi domaćica unosila prije večere na stol bili su med, češnjaci luka, jezgra oraha i kriške jabuke. Uzimani sa medom, oni su značili čvrstinu vjere i zajedništvo, a kriške, ako bi se kogod izgubio, trebalo je sjetiti se sa kime je to večer blagovao jabuku, pa bi našao put. "Položaj" ili gost za stolom te večeri obično je bilo dijete iz kuće, rijetko odrastao i sa strane, podsjećajući ukućane na betlehemske dijete. Zatim su dolazila posna jela začinjena "maslom", čorba sa gravom i pletenim kolačem umjesto kruva, nasuvo sa sirom ili nečim drugim, pečena riba i dunc. Sve je ovo domaćica postepeno i svečano unosila i stavljala na trpezu. Nakon večere svjećica se gasila čašom vina, koje je ostavljeno kao lijek za zubobolju. Vjerovalo se da kretanje dima označava moguću smrt osobe prema kojoj se zaputio što, naravno, nije bila istina. Jer sve je ovisilo od strujanja zraka u samoj prostoriji. U tanjur po strani se ostavljalo od svih jela po malo, ako bi neko te noći navratio da ne ostane gladan, više je to bila simbolika. I domaće životinje su dobijale obilniji obrok. Slijedila je zajednička molitva Tvorcu i Darovatelju obilne večere. Narod je tada zaista imao jednostavnu, ali čvrstu vjeru u Svevišnjeg. Posle nalaženja poklona pod borom, domaćin je djeci bacao orahe po slami.

Slamu su treći dan rano ujutro iznosili iz sobe, a djecu formalno šibali prutom, pitajući ih koliko ih ima u svakome kutu. Bio je to spomen na Herodovo krvoproliće djece i hodočašće tri mudraca sa istoka čija je namjera bila da se poklone novorođenom duhovnom Kralju, a ne svjetovnom i političkom. Isti su se dan u crkvi blagosiljali vino i jabuke protiv ujeda od bjesnila. U božićnoj noći iza večere su išle i "vašange", maškare, po domovima dok su djeca i djevojke obično lijegali do "ponoćnice" na slamu. Djevojke su stavljale nepoklopljeno ogledalo pod glavu, vjerujući da će tako u toku sna vidjeti lice svoga "suđenog". Nešto slično su radile i na sv. Lucu, kada se sijalo žito za Badnje večer u posude kraj božićnjaka. Ispisivale bi dvadeset muških imena na papiriće i ispresavijane ih stavljale sa jednim praznim u neki sud. Svako bi jutro uzimale po jedan i bacale u vatru, tek su posljednji otvarale i čitale ime budućeg, ako listić nije bio prazan. Na sv. Lucu cijeli se dan ništa nije davalo iz kuće, zbog straha od vraćanja i uroka. Iz istih razloga tijekom čitave godine poslije zalaza Sunca nisu se prodavali mlijeko i jaja. Dosta se u puku kraj kršćanskih vjerovanja i običaja njegovalo i paganskog, više iz neprosvijećenosti... Imamo i stolicu sv. Luce. Prvi dan Božića stariji nisu išli od kuće već su dočekivali goste. A mlađi su nosili u goste "bukarice", bocu sa vinom okićenu batakom i panklikama. Iz boce vino je popio domaćin i napunio je novim vinom. Dok bi svoje goste častio vinom samo iz čaša, stavljajući u njih sitan novac, koji bi dobijao onaj ko je do dna ispio čašu. Tako bi se dešavalo da se mlađarija, djeca, podnapiju ne shvatajući gorku šalu starijih. Stara godina-svrgodište se čekalo kod svojih kuća: prije toga se išlo u crkvu na „zahvalnost“, vjerujući da se tada svršava "zlo i dobro", uz istovjetna jela kao na Badnje

veće, bez simboličnog predjela. Sve je ovo bio žetveni tonalitet sveosmišljene borbe salaša da opstane na ovome tlu. Odmor i duhovno uporište materijalne kulture: "kuća" u salašu! Velikom eksplozijom prirodnih i društvenih znanosti mikro i makrokozmosa, pomjerile su se granice naše spoznajne stvarnosti. Čovjek je povjerovao da će dobiti konačni odgovor na sva pitanja koja ga progone od pamtivika. Salaš je prije nekoliko desetljeća bio na vrhuncu svoga vlastitog razvoja. Njegov živalj, malo se školujući i to za određena zvanja, uz odgovarajući blagoslov i omjer, za što danas krivce nema svrhe tražiti, nije uspio premašiti zbilju koja ga je očajnički zatirala u sve što izlazi iz njegovog skućenog poimanja "smisla". U stvari, iz te klice kaosa nadajmo se jednom boljem i savršenijem svijetu. I naše je vrijeme, vrijeme zapanjujućih otkrića i suprotnosti duhovnih, kulturnih, materijalnih i moralnih vrijednosti koje sličići "renesansi". Ali prije svega valja nam odgonetnuti "sebe" kako bismo ga razumjeli i odgovorili na odnose između ljudi. Slobodom našega duha "moramo" naći pravi način da stignemo do "kozmpolitske" zajednice svih naroda poštujućići njihove osobenosti, da tako, među sobom se dopunjujućići, osvajamo budućnost koja nam dolazi u susret. U nehaju svemira "otkriti smisao života stanovnika" ove naše planete. Visoka tehnologija nam može, ali i ne mora u tome odmoćići. O tome nam govore "legende vremena" što odlaze i dolaze pokraj nas kroz milenijume mutne i vremešne historije.

Isprid Pjesnika visok, smeđ, pravilnih crta lica, oko kojih vjetar mrsi do ramena dugu i tamnu kosu, mladić u crnim hlačama i bijeloj košulji, u sandalama na bosim nogama, nastavlja:

– Pođimo na objed. – Glas mu je vedar i pomalo sjetno zadubljen u prošlost. Gotovo neprimjetno put se

penje. Šljuke, liske, divlje guske i patke unaokolo. Korov prelazi u šumicu. Osvježenje u ovoj omorini. Pod stoljetnim stablima staza gubi svoj gaz. Negdje među raspuklim granama bagrema, hrastova, višanja i crnogorice huji sunčani vjetar. Bjelorepi orao i mišari u modrilu neba. Duboka sjena mahovine. Vodič se okreće:

– Na pragu smo duhova. Stari su narodi između "dovrataka" dijelili pravdu. S druge strane vode tinjaju ostarjela domaćinstva. Tamo zaluta i poneki lovac. S ove strane, sasvim gore obradiva zemlja dodiruje područje šaša, boja i parloga nepohod kaldrme. Lijenost, nepoznanica i radoznalost rijetko koga ovamo dovede. Oko starih, već nepostojećih salaša išđikalo i niklo drveće. Tu i tamo ledina sa velebiljem. U proljeće i u jesen ovdje nailaze ptice selice. Labudovi ostaju preko čitave godine. Rit se zbog izvora tople vode na jednome mjestu ne zamrzava, kao i šikara oko njega. Krupnije zvijeri su dublje u čestaru: vepar, vuk, lisica, vidra, kuna...

U dnu čistine u pravcu sjever–jug, bijela, prizemna, gotovo jednostavnih linija, monumentalna zgrada. Od zapada ulazna lipova vrata u staklu i okovanom gvožđu. Pred njome golema topola. Šljunčane staze presijecaju bujnu svježu travu, bokore rascvalih ruža, ukrasno žbunje i drveće, kao i raznorazne tuje, jelke i omorike. Prema zapadu vrbe kriju vidik ka jezeru.

Unutra, od podruma punog izvrsnog starog vina i ostalog pića, do potkrovlja funkcionalna celina. Prozori sa teškim drvenim kapcima, čipkanim i grimiznim plišanim zavjesama. Tepisi po drvenome podu s raznih strana svijeta. U centralnoj prostoriji knjižnica sa knjigama na više jezika iz raznih oblasti saznanja i rariteti, audio, filmski, foto i video zapisi, udobno stilsko pokućstvo. Osim prostorija za domaćinstvo ostale čine

etno-arheološka i umjetnička stjecišta vremena i svijeta. Eho puteva i ljudi izgubljen u tišini pustare, ispod velikog i plavog nepomir neba ovih sati.

– Tko zna kako je sve počelo? Isto tako ne znamo ni izraz lica prvoga Čovjeka u ovome dijelu Bačke, raskršću europskih a i svjetskih cesta, kada je kušao na gredi-gradini dokučiti gostoljubivost i negostoljubivost stepe, čak iza vidika? Materijalni nam dokazi pričaju da je to bilo oko dvadeset a možda i više tisuća godina, u nekoj udolini sa vodom za piće. U tome susretu povijesti i ljudske rase mogao je vidjeti usamljenu "vaseljenu" močvara i sparušene trave. Upoznati nezadrživi poriv vuka, lisice, jelena, divljeg magarca, vepa, ribe i do četrdeset kilograma po komadu. Čuti ćurlik jata na tada nezagađenom svodu naleglom nad ravnicom. Spoznati obilje sunca i gorčinu neprolazne zime. I sresti ponekog čovjeka. Vidjeti grnčariju koja nosi obilježje najstarijeg utvrđenog grada na svijetu, Jerihona, izuzev onih iz legendi, predanja i kataklizmi vremena, tajnih puteva života. Vratimo se prvome poznatom obliku "organiziranog" društva, nosiocu moralno-državnih normi. Baveći se lovom, ribolovom, stočarstvom i poljodjelstvom, živi u pravokutnoj prostoriji sa krovom na dvije vode i ognjištem. Zašto u predmete od kamena, kosti i keramike urezuje prigušene obrise života jarkih boja? Čovjekov strah od nepoznatog, njegovo nerazumijevanje prošlosti i budućnosti, ukazuju na vremensko-prostornu vezu između ljudi, umiranje i rađanje kultura. Periodi šutnje između eona. Vidljivo i nevidljivo prisutni na kružnici bivovanja, razbistravamo, a ne proširujemo svoje vidike – kazuje domaćin.

– Zar se salaš tako rano javlja u ovome kraju? – pita radoznalo Pjesnik.

– Puno kasnije. Nakon manje ili više zaboravljenih naroda. Panonija ne zna za predah, iskipjeli lonac življa, koji moćnoj imperiji u rasulu na Tibru daje careve, a ranom kršćanstvu mučenike. U povijesnome se mozaiku Zemlje loše ne odbacuje nego liječi dobrim, sve do neke u njoj nove eksplozije. I najgenijalniji um smrtnika samo nagađa nastanak sveprisutne stvarnosti. Njen je početak za sada predalek a da ga ne sumnjajući prihvatamo. Naš svemir nije jedina zbilja, da li se prostire ili sažima, kao atari zemlje, ne znamo. Beskonačno gibanje beskrajnih postavki, pretočeno u poeziju brojeva. Kada bi svemir imao "svršetak prostora", tada bi na toj granici počinjalo nešto što za sada nema „odgovora“. Ma kako kušamo, mi ne umijemo da obuhvatimo beskonačnost. Salaš, početkom našega milenijuma... Samo, od čega krenuti? Tišina sapeta u prahu, prašumama i pustarama. Trag malog ledenog doba između petnaestog i devetnaestog stoljeća naše ere. Prije pedesetak godina još su postojali ostaci zemunica, nastambi poluukopanih u tlo, kod sela Tavankuta, blizu Subotice. Naselja starijeg i od samoga grada. Ovaj kraj svačiji i ničiji, obećana zemlja meda i mlijeka. O beskrajno slatko-oporu panonsku vjetrometinu lomile su se kulture i rase, ideologije i glave. Nama je teško o svemu tome prosuđivati. Možda se baš ono "ovako" a ne "onako" dogodilo. Nesigurno je sjećanje ljudi a stvarnost ne dâ da se zabilježi. Drugo polazno uporište salaša, i bliže istini, jeste "nastrešnica" pravokutnog oblika, na četiri drvena stuba, i sa krovom na dvije vode od trske. U početku "privremeno" kasnije "stalno" mjesto boravka govedara, skitnica i putnika namjernika. Tokom vremena rađaju se i zidovi, najvjerojatnije od trske

obljepljeni blatom, koliba. Čovjek je tako milom ili silom napustio "utvrđenu varoš" i pošao u pustu, daleko od drevnih puteva i "progona - zemljanih aleja", koji su vodili na sve četiri strane svijeta, a ponekad i nikud, sve do danas. Gasili se u divljini ispaša ili se vraćali natrag u naselje. U ono vrijeme svaki je samotnik na tim putevima, bio "izvan zakona", prognan iz zajednice ili ne, jer tamo u ravnici nije sezala ruka pravde. Ove su ceste pokatkada gorka iluzija moćne, radoznale i hrabre ljudske potrebe za nekim zemaljskim rajem. Sprudovi zdrobljenih oranica im dodiruju zagrljeni vidik. O njemu su govorili prolaznici pod krovom svratišta i u pusti, kada bi se zaustavili da predahnu. Obavijeni sumrakom lojanica u mrsu i nemrsu hrane, vjetra i čaše vina iz trsa rimskih pudara. Tada se u srcu očajnika budila želja: poći na puteve za onima koji se nisu vraćali jer su našli izdašnost življenja. - Pjesnik sluša domaćina, iza obilnog ručka šeću gotovo po netaknutom krajoliku i raspravljaju. Prolaze i kraj drugih nešto naherenih i ruiniranih imanja, kod nekih se i zaustavljaju i pričaju sa vlasnicima, o svakodnevicu, ili ne, ako je gazdinstvo napušteno. Kraj, izgubljen u bespuću ravnice i zaboravljen od ljudi. Dušu kao da svoju liječi.

LANE

- **M**ama! - veselo odjekuje glas djevojčurka u dvorištu. - Ispred izgubljeno Lane. Tiho:

- Čije li je? - krupnim ljubičastim očima se osvrće unaokolo. Zlatna polja žita i po koje stablo višnje pored kolskih, prašinom umivenih drumova. Osvježenje i odmor, za one koji rade na njivama, uz gutljaj vode, iz drvene čobanje ukopane u tlo. Bruj popodneva u toplim zracima sunca, crvenim pupama i modrim različcima što ljuljaju klasove. Mlada, zadihana i uplašena, nalik na nedjevojčicu, izlazi iz salaša i gleda je žena. Obučena u domaće haljine.

- Mislila sam da je nešto važno, a ono... gdje si ga samo našla? - ona će radosno.

- Nisam ja našla njega nego ono mene. - I pri tome, svojim dugim i finim prstima desnice mazi pitomo mladunče po glavi.

- Valjda je odande - majka pogledom kazuje prema liniji šume i ritova.

- Misliš? - sanjarske i još krupnije oči djevojčurak upravlja ka jugu:

- Jednoga ću dana posjetiti taj predeo. Mora da je veoma lijep. I možda... - U sebi:

- ... naći odgonetku... jesenje večeri... jer samo on može da prebiva u toj divljini.

- Opet ti misli lutaju... nisi ti više dijete... ne možemo sve imati... i jesi li u pravu... svako ima vlastiti svijet... - majka je čita, osjeća njenu i svoju zbunjenost, obrazi joj ko bulke.

- Ali mama... - pravda se malo ćudljivo, ali blago.

- Bolje ga nahrani i pusti neka se vrati svojim. I nemoj mi odlutati, treba mi pomoć oko ostavljanja kompota. Kasnije čitaj ili šetaj – kori je samo naizgled.

Obučena u farmerice i džins košulju, liči već na odraslu ženu.

- Vjerovatno je negdje jurila na svojoj omiljenoj kobili, po njivama – misli joj mama.

- Hoću! – vragolasto će Tajana. Oko njenih krasnih crta lica, suncem opaljenih, vijori teška zlatna raspletena i prirodno kovrdžava duga kosa. U srcu tjeskoba:

- Dugo je izbivao od kuće, slutim da se vratio sa tih njegovih, po meni ne baš korisnih lutanja. Sigurno se i ne sjeća nestašne djevojčice, uostalom možda ga ne bih ni prepoznala, koja mu nije smjela kazati ono što osjeća... ali sada... iza godina... – oči utihuju i plamte u buri plavetnila.

SLJEME LJETA ČILI...

Sunce lagano zapada iza tihih jezera dajući svemu boju zlata, uz romor ptica preko mekog vršja trske. Putnik i pjesnik sjede za stolom užegle orahovine, ispod velike topole, ispred njih jelo. Na gredi, u daljini, stari vinograd.

– Momci, još niste večerali? – iz njihovih misli i šutnje budi ih veseo glas.

– Mama, zaboravili smo – odgovara Putnik i obojica se mirno smiju. U svjetloplavome sefiru i sa svjetlijom delinskom maramom na glavi, u zlatno vezenim papučama na nogama, plemenitih, nekada veoma lijepih crta lica, gleda ih žena.

– Da pospremim, ili ćete se ipak prihvatiti jela? – toplo govori.

– Mama, ješćemo, ali prvo da se malo odmorimo – Putnik će, a Pjesnik mu odobrava glavom.

– Kad je tako, prijatno! – reče i polazi prema salašu, kroz raskoš vrta, a ne kroz avliju i sluša im vedre glasove.

– Hvala! – iskreno i iz srca. Ponovo se udubljuju u misli....

Cvrčak u blizini grize raonik pospane mjesečine na istoku.

– Gdje je istinski početak svega? – prekida šutnju Pjesnik.

– Salaš... prije... ali... koliko stoljeća? Umjetnost nas približava beskonačnoj ljepoti savršenstva ... preteče mnogih putnika, neke zarobljene ceste sokaka u ravnici... križarske vojne osvajaju "sveti Kristov grob"

od nevjernika. Trgovci, blagoslov i pošast svih vremena... iz osjene zaborava trgaju tko zna koliko stare rukopise. U stisci naroda, pozna gotika, svoj tmurni misticizam kopni u širok krajolik svjetla. Čovjek se otvara drugima kako bi suosjećao sa zbiljom. Ovo, za neke, bezumlje brata Franje, ma koliko kratko trajalo, dalo je ljudima neprevaziđene sfere civilizacije i budućnost onima koji su hrabri, ljube i vjeruju, približavajući ih neshvatljivo beskonačnom poimanju trajanja. Dižu se velelepne građevine duha i tvari, ne samo u Europi. Broj i način povezivanja subatomske čestice u jezgri atoma nosi sustav opipljive stvarnosti. Tako i duhovna naobrazba pojedinaca, složena u cjelinu, stvara ozračje narodu i narodima. Manje je važno ko je i kada gdje došao, nego od čega, kako i za koga je ostavio svoje djelo. U tom vrzinom kolu povijesti, odgrće se pozornica svijeta, očovječenje čovjeka. Malo je pisanih svjedočanstava o životu u beskrajnoj ravnici, i tko zna kada je prva klica "salaša" posijana na ovome tlu. – Svjetlucava grmljavina u mliječnim brazdama pustoši začas prekida riječi pripovjedača. Naslućuju prozirne sjene noći, kap po kap, slivaju vlagu mjesečeve rijeke niz obronke sati. Putnik sjetno:

– To maglina podivljalih konja, kao djetinjstvo i bijeli salaš, što povremeno navrate u avliju, idu svojim putem. Sagrađen od materijala pri ruci: zemlje, trske i drveta, izgubljenog u gorčini prostora. Sve do naših dana, možda zbog usamljenosti, stoji lijepi običaj da ljudi, kada se susretnu, jedno drugo pozdravljaju u bespuću ravnice. Salaš smješten u pravcu istok–zapad, obično na gredi (može se uporediti s genijalnim i svrsishodnim arhitektonskim ostvarenjem bilo koje kulture naroda), s jedne strane da bi se skrio od

nenadanih posjetilaca kojima bi po mogućnosti pružio gostoprimstvo, s druge jer nasušna potreba života traži pitku vodu, pa se kušalo smjestiti ga u dolji ili uzvisini kraj tekućice, prošarane trskom i ribom. Ako se drugačije nije moglo, onda se kopao bunar (to je bilo posebno umijeće) sa "đermom". Sam salaš "nabijao" se od ilovače drvenim maljevima, u vidu pravokuta. Zidova širine i više od jednoga metra, u njima se na nivoima radi vezivanja materijala stavljala i slama, uglovi osiguravali drvenim klinovima, kasnije pečenom ciglom. Prvo sa dvije prostorije: „kućom“, o kojoj smo već govorili, i stambenom prostorijom sa istočne strane, koja je za turskih vremena skrivana "snopljem" uglavnom kukuruzovine, kamo su sklanjana ženska čeljad i djeca. Porez je ubiran po odžaku, koji je činio "kuću". Ujaci ili fratri su među življem održavali san i pomalo stvarnost o "velikoj panonskoj zajednici ravnopravnih naroda i pravu čovjeka da ne bude ničiji sužanj", po staništima u pusti, ritovima i šumama, prije, tokom i nakon vladavine polumjeseca. I nedovoljno poznati car sa vojskom. Vremenom salaš sa zapada dobija i treću prostoriju: čistu sobu. Otvoreni "ambetuš", na drvenim stubovima i sa ogradom od kukuruzovine, leca..., visine jedan metar, te s desne poluukopani špajc i lijevo kuhinju. Za jakih zima svježe meso je držano pod ovim otvorenim krovom ili na dudu pred salašem. Glava obitelji na ležaju, noću, kraj ulaza u dom, pod ambetušem (lovačka puška mu se nalazila s onu stranu, kraj dovratka), u kožnom odijelu, opakliji, šubari i s drvenim klompama na nogama, postavljenim slamom, ljeti laganije obučen, čuvao je ukućane od nepoželjnih gostiju. Ovdje ne treba misliti na prosjake i fratrove, koje je uvijek čekao tanjur vruće čorbe. Prvi su išli za lijepa vremena, a drugi tokom

cijele godine, obezbjeđujući sebi materijalnu osnovu za život. Ili torbari, koji su uvijek rado gledani na salašima, s robom i vijestima. I sam je vlasnik "bijeleg naseobine" povremeno kretao u prvo praskozorje ili uveče kako bi za dana ili jutro stigao u varoš na hetiju i trgovinu. Krov salaša pokrivan je trskom, debljine pedeset i više centimetara, na dvije vode. Ljeti hladan a zimi topao, ravan i podmazan žutom zemljom kao i sobe, ako nisu imale drveni patos, bez pokrovaca i krpara. Osim žitarica, na tavanu su ostavljane životne namirnice za svu čeljad na imanju. Žito u "žitnim jamama" skrivano je, zlu ne trebalo, ili pak od "financa". Iskopane na njivama, ni sam ih vlasnik nije uvijek nalazio. "Ambari" za žito sa zidovima od pruća i krovom na dvije vode na nogarima poput planinskih kućeraka na saonama, što ih pastiri koriste za skloništa tokom ljeta od nepogoda, ostatak su sjećanja na seobe naroda, zaštita od poplava i skrb za hranom. Sredinom duži salaša, debela drvena greda, "slime", i poprečne tanje gredice, sve pokrivene debelim slojem blata pomiješanim sa slamom, miješani nogama i gori bacani vilama, nosile su tavanicu. Oblagane platnom, kako bi valjanije upile vapno pri "mazanju", i ne samo njih, nego cijeloga kompleksa zgrada, s unutrašnje i vanjske strane. Imalo je ovo i zdravstvenu, osvjetljavajuću i ugođajsku sliku mjesta stanovanja. Docnije, stijene krasi i šarolik splet formi, boja, ambetuš slike soboumijeće majstora. Prazninu između "slimena" i "plafona" popunjavaju dunje-tunje i jabuke, krateći mirisom skućene i hladne dane u godini. Jednodijelni pendžeri zbog razbojnika osiguravani su gvozdenim rešetkama, ali su znali prokopati rupu ispod zida u čistu sobu. Prvo su tada kroz nju pružali upaljenu svijeću a i šešir na batini, i ako u njoj nije bilo nikoga, oni bi ulazili

i vršili pljačku. Radi njih i ostalih haramija između ostalih okolnosti salaši vjerovatno u početku nisu krećeni. Jer kad bi puni mjesec udario u mijene puste vjetrova, oni bi zabjelesali više nego vatre čobana kraj njihovih stada. Tako su salaši ko zlatom patine jedno vrijeme sa svojim zidovima bivovali u šutnji. Više nego mali pendžeri, zimi su se spolja do polovine nasipali pijeskom: da kroz njih ne prođe hladnoća i "ampa" snažnih vjetrova. Napose, sjevernih, sjevero-sjeverozapadnih. Prije njih znaju da pušu veoma jaki zapadni i zapadno-jugozapadni. Zime nose sjeverne i sjeverozapadne sa kratkom grmljavinom, munjama, orkanima i snijegom, ili olujama koje traju, sve to sa mećavama. U siječnju, stari ljudi pamte, znale su procvatati crne šljive ako je bilo proljećno vrijeme a zatim da padne snijeg; kao i da za lijepa vremena lije kiša, munje i led-grad. Za jakih pak zima i sama zemlja ispuca od studeni. Ljeti, kada se mijenjaju, južni i sjeverni vjetrovi donose oluju sa kišom i gradom različite veličine, koji u jesen zna da potuče grožđe u vinogradima, kada ga ljudi i ne očekuju. Postoje makro i u posljednje vrijeme mikro (hvataju samo dijelove kraja) nepogode. Košava je u talasima. Sjevero-sjeveroistočnjaci (s Karpata) zimi i u ostala godišnja doba nose zahlađenje. Jugo-jugoistočni dolaze s proljeća i s jeseni, ali dolutaju i tokom ostalih godišnjih doba, znaju imati orkansku snagu. Samo su prividno hladni. Jugo je topao, ponekad i vrlo jak, nezavisno od doba godine, ljeti svim živim bićima otežava disanje. Sjeverne, zapadne i južne kiše pogoduju usjevima. Naročiti blagoslov nose: đurđevske, spasovske i duhovske. Istočne (zaridane) su rdave. Zime su nekada bile veoma duge, jake i mrzle, preko velikih rijeka prelazila seljačka kola jer su bile zamrznute, blago je moralo jesti i živu ogradu zbog

sijena i ostale hrane za njih koja je nestajala. Bagrem je pucao i lomio se na minus petnaest stupnjeva a hladnoća padala i niže. Ris se znao raditi u kožuvima. Sva vrata na salašu su drvena i bez stakla, naročito vanjska. Vremenom to se mijenja. Udaljeni od naselja, neki su salaši bili škole i crkve. Sa zapadne strane zgradu od čudi prirode je štitio „dračnjak“, izvor vatre i ostale drvenarije za upotrebu. Pred njime je „ledina“ pružala svoj dlan trave. S onu stranu puta iz grada su „ljetnji korlat“, kamare slame i kukuruzovine. U širinu s jedne i druge strane kapije, po jablan i ograda od pruća, a kasnije poneka i od pečene cigle, iako je salaš od nabijene zemlje. U ardovima na gredama i kamenju u komori, odvojenoj od ljetnje kuhinje „ketrencem“ za sijeno, lješkarilo je vino. Lako kao svila jutro, teško i nedostižno kao ova zemlja pred nama noćas. Iza vinograda prema dolnjaku pružao se voćnjak, pa obradiva oranica, koja nije uvijek sva bila kraj salaša. „Daščara“ tokom razvoja prelazi u „čardak“ sa svinjcem. Ratar je odlazio na vječni odmor iz „čiste sobe“, u koju za života takoreći nije smio ni priviriti. Na kolima koja su ga toliko puta vraćala salašu sa krštenja, vjenčanja, rada, vašara, lumperaja, kartanja, proštenja i tuđih odlazaka, i sam je odlazio ušću njive bez atara, mrginja i izlaska na oranje. Smješten istočno od glavne zgrade, „naslon“ sa ravnim krovom i zidovima od kukuruzovine čuvao blagdanska je kola: „karuce i haptike“ sa glavnim kerom na salašu. On kao ni njegov gazda nije napuštao mjesto stanovanja, dok je mogao. Sarov je na milje prepoznavao posjetioce salaša. Prema jugu su stajale: volarica, košara i nešto podalje kokošinjac. Kupolast ili pravokutne forme. Živina je dane provodila po okolini, a noći na granama po drveću u avliji, tako poludivlja teško se hvatala, za

trpezu domaćih ili trgovce. Ovce se držale u toru sa sjeverne strane košare, desetak, rijetko više. Zaokruženo dvorište, u sredini ko uskrslo jutro žednih oranica. Đeram. Nakon očajnih korizmenih vjetrova "uskrsla svijeća", u prvo svitanje dana. Drveni, kasnije betonski i limeni "alov" pružao nektar je bistre i hladne vode. Na jednom od svojih kutova "ćoša", rijetko na oba, rastao je dud ili orah ispid salaša. Prvi više od hladovine, sa bijelim i crnim plodovima koji su služili kao poslastica za živalj, usto pečena "bakaruša" za rane i rakija, ludost i okrepa. Drugi, osim debele hladovine i plodova, mjesto za objed, za lijepa i sparna vremena. – Treperi petrolejka, iz školjke godova utiskuje šare u drvenu palubu stola. On nastavlja:

– Prema sopstvenom nahodanju, bez obzira na nacionalnu i vjersku pripadnost, vlasnik je obično mijenjao, u osnovi i danas mijenja, makar za nijansu, ustrojstvo i izgled salaša i pratećih objekata. U zapadnoj sobi kraj vrata na zidu je krunica, "svetnjača" sa sv. vodom (čeljad započinjući dan, posao ili noć njome se krstila) i marinska svijeća, blagoslovljena u crkvi na Marin, koju pale na samrti i stavljaju je u ruke odlazećem. Po dolasku sa blagoslova vode dan prid sv. Tri kralja, nana škropi iznutra i spolja zgrade i avliju svetom vodom, jer se rijetko dešavalo da svećenik ide blagosiljati redom kuće, sada je to uobičajeno ako ga zovu. Ovoj sv. vodi se pridaje posebna moć protiv zlih sila i radi toga se pazi da je ne oskrnave zle ruke. Ovdje su i ure sa šetalicom i tegovima, koja niže vrijeme. Desno parasnička peć obično valjkastog oblika i krevetac, pokriven ponjavicom. Iznad dva mala prozora raspelo-križ. U sredini "stajaće sobe", astal prekriven "velencem", otkanim iz svijetle vune tamnih, jarkih geometrijskih figura. Sa njegove desne i lijeve

strane po klupa i krevet. U ovoj sobi su boravili stari, žene i djeca. Odrasli muškarci, pogotovo za pogodna vremena, noćivali su u košari, ketrencu, kamari slame, prostrvši neki odjevni predmet, i u voćnjaku, bašti. Rađano je mnogobrojno potomstvo, ali s kontrolom, odvojenim noćenjem i krevetima. Nedjeljni razgovori i na blagdane među ženama popodne na ledini, sokacima..., između ostalog, imali su i teme o odgoju djece. Uspješne. Čista je soba mjesto klupa, kreveta i kredenca imala dolaf, šifunjer i stolice, dešavalo se i mali oltarić. U prostoriji se čuvalo sve što je vrijedno: svečana ruva, odijela, štafirung žena koje su došle u kuću i onih za udaju dio njihovih mama i majki, novac, dukati... izuzetno bi u njoj zanoćio viđeniji gost. – Rastočene zidine odbačenih salaša i podivljalih bagrema pod teretom slobode blude. Bandaš i bandašica ne nose krunu od žita u znak dovršene žetve. Ni kolo se ne igra ovdje popodne nakon zahvalne sv. Mise i prošijuna – ophoda oko crkve, užne-ručka kod bandašicine kuće. Ni sličnih svečanosti iza berbe grožđa što je priređivala siromašna mladež, arendaši i napoličari... Poneki jablan uz trule tarabe para azurnu pučinu neba. U daljini, četvorokutna bijela kula, obrasla bršljanom, sa krovom koji se razvlači po nahođenju na dvije vode. U omaglici mjesečine. Dosta moćna opservatorija, sa najsavremenijom opremom, za Putnika ništa osobeno. Pjesniku naviru misli dok sluša jasni, izgubljeni, u njemu nepoznatom prostoru, glas subesjednika:

– Život je nepotpuno "otkrovenje" godišnjih doba. Proroci, filozofi, pjesnici... i obični ljudi daju nam različite odgovore. Ali kako ih prihvatiti? On u našoj duši i svijesti nije dovoljno oformljen, za naša osjetila, samo ga slutimo. Kultura naroda trpi nedaće povijesti. Iz

ugarka se rađa "klica života". Tokom življenja, iskušavana, nestaje da bi se pojavila opet nova i nepojmljiva. U neshvatljivom trajanju naša vasiona ide nekom, izgleda, novom nastanku. Neomeđenom približavanju širina. Duhovna tvar riječi kapiju samoće otvara. Spona između nas i drugih. Kanikula pejzaža bez salaša i nadničara. Za koricu kruha, svojim i sebi, često luta poput zvjezdolovca, na bridu života. Ispucale latice zabata lomi sita sjena nedovid cvijeta, siromašnih i bogatih.

- A mjesto žene u svemu ovome? - oglašava se Pjesnik.

- Ona nikada ne silazi sa scene civilizacije, samo prividno, i uvijek povlači posljednju nit događaja. Možda jedna bliska... ili daleka jesen, u mome životu... na mahove.. - Putnik se zaustavlja, cvrčci i šum krila sove rasanjuju noć, šuti i oči kao da mu prebire vrijeme... vrijeme... pa će:

- Krajolici rasplamsalih vatri kraj izvora vode gdje beskućnici izmjenjuju vijesti. Mimoići milost nadahnuća, znači mimoići istinu. - Šuštava pustolina. Traganje dva samotnika u lokvi noći. Bezvremena knjiga susreta. Putnik negdje ćuti...

- Sutton ili još jedan odlazak mita u historiji zemlje? - pita se Pjesnik poluglasno.

- Odmor! Istinski umjetnik je svjestan da nikada ne uspijeva ostvariti savršeno djelo, iako mu teži. Dosadašnji razvoj tehnike nije izgradio san "o velikoj obitelji" svijeta. Postoje granice poimanja ljudske moći. Čovjek je vinovnik svih kataklizmi ove planete. Razum govori jedno, slabosti drugo. Radi toga su stranice vremena ako ne crne, a ono više sive nego bijele. Žena ovoga kraja uvijek je bila patnica. Sredstvo kojim su se kupovali lanci zemlje i na oko blagostanje imanja, oglušujući se o moralne vrednote. Djeca sirotinje, služeći imućni-

ke, često su radila preko svojih fizičkih mogućnosti kako bi im roditelji dobili "ris", osnovu da prežive još jednu kalendarsku godinu. Nove su snaje prale svekru večerom noge i posluživale čeljad za stolom, poneki ostatak hrane namijenjen keru bio im je obrok. Djevojčice, ne dosežući stol, u naćvama su zakuvavale kruh, prvi puta stojeći na pernatoj uzgljanci kako bi tijesto bilo vlasno i čekale su da sa gredica poteče voda, naravno prije bi sa njihovih umornih čela potekao znoj; i radile ostale poslove kao reduše po kući i čuvale buljuk djece ostalih snaja na salašu. Gazda zadruga je znao prokartati ono što su svi mukotrpno privređivali. Imanje je naslijeđivao najstariji muški potomak ili ko je bio lukaviji, ostali ponešto, a ženski dio nosio ruva, posteljinu i dukate, rijetko malo oranice. Čuvajući svoju ženu, gazda je koristio žensku poslugu. I tako su nastajali brakovi vjerovatno više prevarom nego hotimice između krvnih srodnika, i onih radi imanja ne obazirući se na rodbinske i zdravstvene zapreke, da ne spominjemo moralne. Kaštigu trpe današnje generacije. Čast onima koji to nisu činili, a bilo ih je, jer puka ne bi danas bilo i svojevremeno s večeri zajedničkog ružarija. U crkvu su išli o velikim blagdanima, neki iz srca, drugi zbog nova odijela i u lumperaj, što je bio slučaj i s proštenjima. Gazde su rijetko služinčadi, osim na vjenčanje i krštenje, dopuštali pohod u varoš i selo, u crkvu. Narod je radio od jutra do sutra, ali je imao i čvrstu vjeru u Boga. Stanovnike salaša udaljenih više od tri kilometra nije vezala obaveza pod grijeh ako ne bi uvijek prisustvovali službi Božjoj. Umjesto toga se išlo pod križ i zajednički molilo. Bilo je više duhovnih a manje svjetovno obrazovanih ljudi. Koliko su mogli a koliko nisu pravo sagledati budućnost, to oni najbolje znaju. Društvena i ostala kretanja u dvadesetom stoljeću

imala su za posljedicu gašenje starih zadruga i nedovoljnu spremnost naroda da se prilagodi novim uslovima života. Odlazi u grad, ali se ne odriče ni sela. Punina "civilizacije salaša" se neosjetno osipa u praprah nekog novoga početka. Neprekinuti razvoj bitisanja, započet prvim čovjekovim korakom, većim ili manjim plamenom, promiče stvarnošću. To ne znači da ne postoji neka druga stvarnost u kojoj mi nesvjesno učestvujemo, dopunjujući jedno drugo savršenstvom pojave. Između ovih krajnjih oblika, treći, prijelazni, oslobađa četvrti: početak i svršetak.

– Masa, energija, ljubav, smrt, vječnost i prolaznost. Što one znače u galaktičkome prostoru civilizacije? – pita se Pjesnik.

– Cijelo čovječanstvo koje je iza, sada i ispred nas, nema dovoljno vremena da na to odgovori. Ali... – Bjelina galeba u osvit u zaboravljena krajolika kuša svoje oblike i boje. Na pragu riznice tišine, domaćin:

– Sve sile koje si spomenuo i ostale su forme koje se među sobom dopunjuju, u neprekidnoj sferi kretanja i čine možda život mase tvari. Neovisno o nama, sliveni u "panj" međuovisnog trajanja. Sve dok gradimo i tragamo za nečim, imamo "nadu" da ćemo naći konačni smisao našeg okruženja i onog što nas prožima, tokom putovanja kroz prostor i vrijeme svekolikog postojanja. – Prve sjene dana u safirnoj izmaglici, i u njoj nestaje veliki kolut crvenog Mjeseca.

– Majur! Dio ili ostavština salaša? – Pjesnik uranja u prošlost a Putnik mu odgovara:

– Ni jedno, ni drugo. On je priča za sebe, od čvrste opeke i opasan zidinama, neka vrsta "male utvrde", ne sliči mnogobrojnim nestalim kaštelima u pusti. Na prste ga broju. Izgubio se prije "bijelog salaša", neki je čitav ugrađen u zidove crkve i paorske domove, ugostiteljske

objekte, ako nije u ruševinama i travi... kao i čarde. Danas ga nalazimo u obliku društvenih imanja i farmi pojedinaća. – Pritajena u banku njiva, izmaglica svanuća udara u beskraj pa se vraća. Skrama pustoline prinosi pogaču jutra.

Uskoro će mrzle jesenje kapi upaliti beskraj stepe, a vlažni miris dima hlad grana spustiti niže. Nepromišljene snove uvući u samotnu dugu „čežnje“ na vedrom nebu. I naći mjesto u lišću rasute opeke izgubljene civilizacije. Mrtve ptice Atlantide. Tišina otkrovenja svijeta. Nemir proljeća što mir snijega kopni, dah vatre u svjetlosti dana.

– Drama prostora u kojem budućnost sadašnjost prikriva. Os kroz koju život mudrost prožima. Duhovna, kako smutnja, tako i snaga puka. Salaš! Nijedno bogatstvo ove stvarnosti ne spozna drevnost pejzaža. Neka izgubljena slutnja ratara tko zna u kojoj dimenziji prostora povukla ga je kolijevci starog lutanja. Praiskonska nemoć čovjeka pred nepoznatim. Zato kraj kršćanskih nailazimo na paganske običaje u narodu ravnice. Ne iz zle namjere, nego iz neupućenosti. Oduhovljeno predanje u navještanju novih vrijednosti. Prije nego li dan osvoji noć u kojoj ostavljamo nadohvat ruke našu nedovršenu priču, baš kao bocu rakije koju "snaša" vraća "rakijarama" ako ne želi da bude isprošena, i mi se vraćamo našim putevima, ne otkrivši ništa novo u povijesti vremena, čovjeka i ravnice. Uzmimo zato komad vruće lepanje, po srijedi mašću namazane, čašu vina, u koje sunce nevinost misli ostavi, i pođimo. Putnici kao što smo mi ne vraćaju se mjestu polaska. Život je lagana sjena oblaka koja preleti obiljem svojih darova preko njiva drugim vidicima: kuga i blagoslov. Mi često nismo ni napoličari. Ovamo ni praporci vjetra ne navraćaju da prostru ljetu u krilo srušenih suvaja, ponekad i crpki za vodu i izvora električne energije. Dolom tamburaši sva-

tove prate, ali bez snaše. Na uglu salaša dud iverje neprohoda u avliju toči. Putnik namjernik će sa domaćinom da popriča uz bokal mnogih generacija o nevažnim stvarima. Njihov je trenutak na horizontu ove ravnice bio prije njih samih. Kao i "badnjak", komad užarena drveta, prinošen vratima i svijeća od njega paljena stavljana je na stol i njeno je svjetlo bdjelo cijelu noć. Gdje god da su se našli, ljudi salaša su hitali da skupa provedu Badnje večer. U sate kada hod plavetnila nad glavom mir sutonu pokloni. Kao da zvuci "prvostolnice" osmišljenim poljem ravnice dah raja prelivaju. Samo je do nje teško doći. – Putnik zastaje i kao da, svojim tamnim očima i nešto umornih crta lica oko kojih leluja duga crna kosa, nešto u daljini traži i tiho:

– Nikada nismo imali dovoljno dobrih, svetih i učenih ljudi, a vrijeme koje dolazi... huji bagrem bijeli kroz tamburice mrginja. Ravnica šumom ruši svoje salaše. Vrijeme je i nama poći... meki ruj klasove dana talasa... u ove sate karavane se obično razilaze... – Iza skromnog doručka, Putnik Pjesnika prati do mjesta susreta i uz smiješak čvrsto mu pruža desnicu. Lagano kao što je došao, odlazi u ozlaćeni azur žita i šumarka. Posljednji sanjar ili opat atarske knjižnice, nepojmljive ravnice i njenih hramova života "salaša"! Iza obojice ostaje freska renesanse utkana u žbuku neotkrivenih daljina. Ozračje čudljivih mijena.

Vani siječanjsko večer. Pod hladnom opaklijom snijega oblike ravnice lomi. Vruća bukova cjepanica u kaminu, sjene dalekih krajeva šara, po knjigama i pokuštvu. Pjesnik pri svršetku ovoga rukopisa razmišlja, dok se isprid njega na stolu puši kuhano vino.

– Da nije ovih listova i nešto celuloidne trake, ni sam ne bih vjerovao u ljeto, kojem cestu ne mogu da pronađem.

NEZNANKA U PUSTARI

U dalekoj liniji zemlje i gornjaka, vivak, ruj lopte na zalasku lagano sklapa. Mir ceste u valu njiva, opalo lišće i poljsko cvijeće; iver zavjetne škrinje, pravid dana u Mliječnome putu.

Na gradini crni jablan i bijeli salaš, prag ove ili neke druge stvarnosti. Protok fotona u prostoru i vremenu trajanja. Krupno zrno Sunca čeka laticu jutra što će doći kroz eone bagrema i trave. Putnik, sa štapom u ruci, kuca na vrata kuće. Ona se otvaraju i on ulazi. U iznošenim i blijedim, nekad modrim farmericama i bijeloj košulji i krznom iste boje postavljenom kožnom kaputu, ni dug ni kratak. Na nogama kanadanke. O ramenu platnena naprtnjača i torba. U desnici visoki višnjevac; iako pognut, duge i tamne kose do ramena, prilika mu nije mala. Opaljen vjetrovima i suncem.

– Molim hladne vode za piće, i predah. – Glas mu je tih, u očima rva se vrućica. Gazda, u domaćem odijelu, rukom pokazuje stol sa večerom i stolice. Gospodarica, nešto mlađa, iz krem bokala, od pečene zemlje, na kojem su narisane dvije crvene višnje sa zelenim peteljka i listom, toči kuhano zašećereno vino sa cimetom u čaše, koje se puši i prijatno miriše. Gost prelazi tamnim zjenama po siru i šunci u tanjurima, kruhu na sredini stola.

– Ne mogu – više pokretom tijela nego usnama izvinjava se uz osmijeh.

– Kako se zovete? – Tajana će, u glasu joj briga i djevojačka radoznalost. On je gleda, u njenim još tamnijim i ljubičastim očima osjeća nepovrat. Lecne se:

– Dugo je vremena kako sam otišao iz ovoga kraja. I kao rijeke što teku kroz niz pejisaža... pa im se neumoljivo gubi početak, moje je ime zaboravljeno. Dom mi se nalazi u blizini, ali večeras, mislim, ne mogu dalje. – Vani ledeni i bešćutni vjetar kroz zvijezde i tamu pustare razgrće prostore. Preko lica mu klize iskre znoja il'... tko bi znao? Kraj sebe spušta stvari i kazuje:

– U naprtnjači je čaj, molim spremite mi ga. Vjerujem da će mi od njega biti bolje. – Sjeda na stolicu. Otac upućuje pogled supruzi pa ćerci:

– Dajte mu gostinsku sobu. Treba mu mir. Za hranu ćemo kasnije. Ako bude želio. Naš je salaš uvijek otvoren, i da nije, mi ne odbijamo dobronamjernike od našega skromna Doma. – Tajana ih začuđeno gleda:

– Zar ga vi poznajete? – i u sebi sluti...

– Možda. Vrijeme je ono, što ga čini onim što ni sam valjda nije htio da bude. Šteta što ih nema više, pa da netko od njih i ostane. Ne bismo bili napušteni od svih. On je jedan od gorkih snova ravnice, nešto što čovjeka, lutajući ovim beskrajem, odavno muči. Svojim bitkom snoviđenja bi da uhvati. – Glas domaćina je opor poput noći koja se spustila nad polja i užegle pendžere sve daljih i daljih salaša. Škrt na riječima. Ona od njega nije nikada čula ovako dug monolog, bolje ep. Zbunjena, odlazi pripremiti sobu.

U kaljevoj peći, iako je ljeto, pucketa vatra, na stro-pu plamsa odsjaj šestokrakog lusteru, a vjetar nastavlja svoj ples; negdje nosi snop lišća, negdje ljulja stare krovove, negdje trese punu šaku prašine, negdje komeša polje ljetine, a negdje drma stoljetne krošnje drveća. Noćas oluja želi stan za par sati. Stvorenja se povlače u svoja prebivališta.

Tražeci čaj za bolesnika iz naprtnjače, djevojka razastire po stolu stvari: šesnaestomilimetarsku tonsku

kino-kameru, foto aparat sa objektivima i filtrima, jak dvogled, mali radio-prijemnik, diktafon, minijturni ali snažni računar, filmske i tonske vrpce, astronomske i geografske mape, rukom pisani dnevnik, kutomjer, ravnalo, trokute, kompas, razne u kutiji cirkulume, raznobojne pisaljke, dugi lovački nož, čaturicu za vodu, termos, ljekarije i ostale sitnice za svakodnevnu uporabu.

Ravnica tutnji, golema, kroz mrežu kiše i huk gromova, sa orkanom u kasne sate. Nevrijeme, čas dolazi, čas odlazi nekamo u daljinu, u kaosu trajanja...

Teku noći i dani kroz klatno vremena u susret valovlju magle na pijesku nepoznanice. Bez hrane, uz čaj, Putnik se oporavlja. Za to vrijeme domaćini obavljaju svakodnevne kućne poslove. Samo Tajana povremeno se iskrada od rada, dolazi u sobu i promatra bolesnika kako spava. U tome sviće i nedjelja, polegla u zlatu pjesme i cvijeća ravnice, bez oblaka. Žetva je minula i više se osjećaju nego vide Dužijanca i jesen koje dolaze.

– Vode... – djevojku iz misli budi glas njihova gosta. Svih ovih se dana pitala: što će biti kada se probudi?

– Koliko sam spavao?

– Cijeli tjedan. Možda bi više prijala topla juha jer do sada ništa nisi jeo? – zbunjuju je vlastite riječi i nastup, na koje se on tiho smije.

– Ponekad nepatvorenost vrijedi više od prijateljstva. U pravu si, gladan sam. Kako vidim, danas je lijep dan.– Pogled mu se zaustavlja na srebrno-blještavim oknima prozora i nastavlja po prostoriji: ništa što bi smetalo ili odudaralo od gostinske sobe. Dva rekamina, na jednome je on, veliki stakleni ormar sa porculanskim suđem i finim escajgom, muzički stup, televizor i video, slika na zidu sa biblijskim motivom: Krist kako plače nad Jerusalemom, tri fotelje i stol prekriven šarenim

plišanim čaršavom sa crvenom osnovom i kristalna vaza sa buketom grimiznih ruža kao i fotelje, po drvenom podu sličan sag i kaljeva peć s lijeve strane vrata.

– Mama! – Tajana ustaje i kreće u kuhinju. Napolju, pred salašem, kao tat kada lunja kroz trstiku i vlati trave, zvone od jutros zaostale kapljice rose pri lakome dahu povjetarca. Ulazi veselo domaćica otresajući svoje ruke od brašna.

– Baš pripremam tijesto za prisnac, juha od golupčića i piletine je gotova. – Putnik kuša ustati.

– Nemojte!

– Moram! Dosta sam ljenčario. A i vrijeme koje ste proveli sa mnom...

– Ako se nekome čini dobro, ono nije uzalud utrošeno – kaže domaćica.

– Gdje su mi stvari?

– Ondje – Tajana pokazuje na drugi rekamin prekriven istovjetnim prekrivačem kao i na stolu.

– Ipak bih se obukao. – One izlaze.

Jara po avliji, krovu kuće, ledini, dračnjaku, njivama i prahom uzoranih puteva.

U dvorištu isprid salaša, u hladovini pod orahom, sjedaju za ručak. Miris ruža iz vrta s povjetarcem se širi. Raspoložen, čim su mu javile žena i ćerka o oporavku svoga gosta, domaćin je prekinuo posjet kod susjeda.

– Veseli me što vam je bolje.

– Hvala. Želim vam ovih dana pomoći u gospodarstvu prije nego nastavim dalje. Svima vam puno dugujem – odgovara Putnik.

– A... za to je rano, a i skoro sam gotov sa vožnjom žita i slame. Bit će za sve još vremena, nadam se dužem viđanju.

– Da, ako to okolnosti dozvole. – Gost je zamišljen. Djevojka nekako uplašeno gleda u roditelje. Putnik, uvijen u svoje misli, to i ne primjećuje. Ručak teče...

Azur zemlje i neba treperi u mekim kristalnim bojama zraka, nedokrug duge, zlatne kugle Sunca u zenitu geometrijskih formi, nedoplav slutnje snoplja rasute slame.

Dani prolaze i Putnik sa Tajanom šeta u širu polja života. Pričaju o svemu što im dolazi na um. Djevojka mu pri tome često pokušava razbiti sjetu, jer se povremeno gubi, za nju, u nepoznatom svijetu. Primjećuje kradom joj upućene poglede, kao što to i sama čini, u toku svakodnevnih susreta. Svakim danom njegovo se zdravlje poboljšava, tu i tamo pomaže domaćinu u poslu, koji to ne prihvata baš rado sumnjajući da mu gost nije posve ozdravio.

– Čime se ti osim putovanja baviš? – zapitkuje djevojka.

– Astrofizikom.

– Koliko je to realnost a koliko irealnost?

– Toliko, koliko ljudski um i brojevi taj prostor–vrijeme uspijevaju obuhvatiti. Da prihvatimo svemir, treba nam puno duha, srca i nešto matematike. Kroz povijest se naša moć i nemoć onog što zapažamo i slutimo mijenja. Ja mogu, ako neko želi, samo pomoći pri odabiru literature za tu oblast, ostalo je na osobi da bezmjerni svijet boja, brojki, mehanike, međuprostora, mijenjanja, mirovanja, oblika, prostora, sila, trajanja i vremena, za sebe upozna. Za mene je astronomija srž koja ujedinjuje sve ostale znanosti. Čovjek se danas vraća svome uviru. Svemir je struja ili krug, velikog ponavljanja i rađanja bezbroj jednakih, sličnih i različitih varijacija. – Nadahnut, gleda u tanki mrginj daljina, koji cijepa nebo i zemlju na dvije sfere.

– U pravu si.– I posmatra kako se opet gubi negdje u mislima. Sunce se diglo, zrak je vedar i još prohladan nakon kratke sinoćnje kiše, bez jarkog rumenila neba.

Što znači da će dan biti bez potresa oluje. Kao i kada je veče u jari zalaza vatre. Narandžasti zraci padaju na raslinje i svojim tonovima šaraju prirodu. Jesen i mraz su jutros slabo pohodili ovomorje njiva. Stižu do bagrema kraj puta koji odlazi u srebrni odsjaj dana.

– Drač. Izđikao širom crnice, gline i pijeska, na obali rita, taraba i ledina. Kaljen vjetrom, suncem i vremenom ravnice. Krt i opor u postojanju i trajanju. Uvijek tamo gdje je potreban; za alatke, đeram, ogriv, slime... Okrenut nemerju neba i polja, toliko puta rušen al' ipak nov i vedar u svojoj malenkosti i veličini. Sažet iz sokova zemlje, znoja i zraka u nemiru slike ovoga kraja. Subatomska čestica vatre pri mnogim bdijenjima, pa i na banku ognjišta, zapreten za pokoljenja što će doći. Čuvar topline doma i val pjesme ljudi u suživotu Neba i Zemlje ka novim obalama vremena. Udaran vrućim i ledenim burama muka kako djeteta, tako i odraslih. Ipak pouzdani saputnik kroz život onima koji vjeruju u bolje sutra i postojanost patnje, zaborava i slutnje budućnosti, koja iznova nosi nešto novo, bez namjere da se nametne i ospori vrijednosti prije njega. Vječito star i mlad. Pogotovo s proljeća kada mu grane otežaju bijelim mirisnim grozdovima. Tad se od jednog do drugoga kraja ravnice prostre blagi milopoj prošlih, sadašnjih i budućih snova obična čovjeka, čovjeka ravnice. Često utkan u tugu i radost frule, bezazlen, na usnama djeteta, a i puno više. U bisernom buku duge, što je poput Mliječne slame vječito rasut nad našom ograničenošću, ali nikada da bi se zaboravio i nestao. Sve je to on, a i nije, bagrem!– Putnik, gleda u Tajanu i vraća se u stvarnost:

– Čini mi se da sam ovo već negdje čuo. Možda od sablesjednika u eseju o salašu!? Sada više i nije važno. Ali... jednoga dana može biti.

Mir nemir utihuje ili nemir mir. U jednostavnosti. Nisu li to epovi zemalja koje ona ne poznaje? Ispjevani u vihoru vremena i željama putnika za sve daljim i nepoznatijim predjelima.

Sati i dani nastavljaju svoj hod a njih dvoje počinju jedno drugome da postaju sve privrženiji. On i dalje nalazi cvijeće na svome stolu, ili ona traži da joj priča o sve novijim stvarima, bezazleno da joj mora izići u susret. Na svoj račun se i šali kako ponekad umije biti djetinjast, jer se povinuje njenim čudima. Ona u svemu vidi običan svakodnevni život i njegov sretni tok. Buni se kada se on povlači u svoje crteže i papire, služi čudnim instrumentima i aparatima, uviđa njihovu posljednju riječ čovjeka i znanosti. Pa im se potom opet vraća svakodnevice, u svoj svojoj punini.

Prolazi šum bijelih krila, prema velikom purpurnom kolutu Sunca, između njiva i dubokomodrog Neba.

– Galebovi... kao nekada... davno... davno... – Na licu mu osmijeh sjećanja, glas doziva iz vremena sna:

– ... u laganom sutonu načas bi nad gradom razbili tajanstvene rubove plavetnila; iz samo njima znanog zatona... u nekom kutu ovoga kraja kojeg putovanja ne dotiču... neprohod žita... raskoš legendi... utapa u panonski nedohvat... – Pogled mu zastaje na užarenoj polulopti, u magli:

– Lijepo je to pjesnik napisao... možda pomalo i lucidno... Salaš, onakav kakav mu je valjda i bio potreban, uviđen u tajanstvo, nedohvat nedovida teške crnice. Nijedan od nas nije mu se uspio posve vratiti, tom ishodištu života, onako kako smo željeli. Sve ima svoje vrijeme pa i mitovi, ali u njima, kao i tolikim cestoljubima prije nas, ne vjerujem da nam je mjesto. – Putnik saginje glavu.

– O čemu mi večeras pričaš? – ona mu tiho upućuje riječi.

– Ne znam ni sam. Ako jednom stigneš do Bilog salaša, gdje sam proveo najljepše dane života... u slapu prve jutarnje pjesme ptica i zlatnih kapi rose, svuda unaokolo, u dovidu nepomir jablanova i ravni, puteva bez pohoda, već sam tada u srcu bio skitnica... – Glas mu sa svježim povjetarcem odlazi u srebrni suton polja:

– Vratila si me u život, moji će te nagraditi, prijatelj mi je manje pisao nego što su moji preci, a i ja, godinama sakupljali... U šašu, trsci i dijagonalni mrginja gnijezdo je mira i znanja, kojemu sam se nekada puno vraćao. Svako je rođen da traga za svojom istinom. Nakratko ću da navratim doma... previše je uspomena koje me upozoravaju na moje propuste...

– Ne razumijem. – Na licu i u tijelu djevojke se javlja lahor, kao proljeće, kada iza duge i hladne zime prvi puta planu ljubice, baš kao i njene zjene, u cijeloj silini ljepote kako bi promjenile dosadašnje sivilo njegova svijeta.

– Dio svojih znanstvenih radova sam odnio. Mladost će uskoro izmaku... prema dolnjaku, gdje namjernik može naići na najveću topolu, spoznaće parče stvarnosti o salašima i mnogo štošta drugo. Prije svega, treba stići do kolibe. Jednom u veljači, tamo me je uhvatila mećava, igličasti snijeg i orkanski vjetar, pa sam morao pričekati da prođe. Brvnara neuobičajena za ovo podneblje, u šipražju na pjeskovitoj obali, okružena i prekrivena trstikom, uvijek puna hrane i ogreva, odavde na polovini puta i salaša, služi, zlu ne trebalo, ako se neko nađe u nevolji. Koristio sam je pri kraćim izletima. Vratimo se nazad: istina je ponekad kap meda u pelinu, koja se lako ne prihvata, ma koliko bili ljudi. – Oči upravlja ka nejasu ravnice ko renesansni majstor, čija je namjera da ga u geometrijskoj progresiji oriše na platnu vremena. Na licu od sunca, vjetra i kiše

tek preležana groznica. U tišini plavo-zelenih formi noći, mekobijeli galeb leti u visine svoda paorska šešira; pjenušavi val, razbijen o atar neba, sve izdašnjeg kvanta rane jeseni.

– Ne čini to. Podsjećaš me na stari i tvrdoglavi orah isprid uparloženog salaša, i gore. – U sumrak zjenice joj iskre.

– Život i društvo imaju sopstvene zakonitosti, koje nije uputno kršiti. – U srcu sluti oblak tuče sa pijeskom.

– Gluposti! – stisnutih usni i pijesti, djevojka pokušava da se stiša:

– Brzo bi se ti ostavio mudrovanja da te java istinski lupi po glavi. Sanjar kakvog svijet rijetko poznaje! Godine su samo izgovor, a knjige i boemija uzrok. Zar žena nije veća mudrost i dragocjenost od svih tvojih učitelja čijim si djelima posvetio vrijeme? Ja nisam više derle. – Unosi mu se u lice dok mu svojom ljevicom dodiruje desnu mišicu:

– Ne skrivaj oči koje su vidjele godove i vide njihove graditelje. Čovjek ih tako zdušno, ali i često pogrešno oblikuje. Mrzim večeras sve one koje si do sada susreo, jer su mi uzele što meni ne uspijeva. Tvoju naklonost. – Svjestan njihova pričanja i druženja ovih nedjelja, šuti.

– Sanjari su potrebni za nova obzorja, ali im treba i prijatelj. Nešto smirenije.

– Nitko u meni nije pobudio toliko plemenitosti, sem mojih najbližih i tebe... nismo li se mi već negdje sreli... Zločin je stvarati još jednog sanjara. – Sve je više zvijezda, izmaglica nad njivama. Romor cvrčka tišinu bi da umori, u grumenju žutog cvijeća kraj ispruženih cesta što se u nedogledu sijeku, i dalje, u modre obrise novih ozorja... Tugu, osmijeh u riječima mu skriva:

– Bolje da se nismo ni našli, moja bolest... ne znam... oboje bismo danas bili mirniji.

– Zar bi u vrućici našao svoj dom? Možda ti je ono jesenje veče bliže nego što misliš... – Posljednja joj rečenica plaha, on se, na licu mu se vidi, u sebi pita: što hoće da mi kaže?

– Sve vrijeme bludiš nekamo... već se naziru: Ursa Minor, Ursa Major, Corona Borealis, Andromeda, Cepheus, Cassiopeia, Bootes, Delphinus, Cygnis, Lyra, Aquilla, Hercules, Scutum i sasvim dolje na horizontu Sagittarius, Jupiter i Saturn će izići, na rubu Neba i Zemlje. Vidiš i ja se pomalo razumijem u nebesku mehaniku, ostani i ne vraćaj se u bijeli svijet. Zar ne poznaješ usamljenost? – U glasu joj šapat cvjetnih polja:

– Odavno znam za tebe... kao djevojčica slušala sam od bake, majke i ljudi ovoga kraja o krajoliku prekrasnih šuma i jezera sa salašem. O čovjeku i njegovima koji pomažu u nevolji drugima. I kako krajolik ponekad izranja za vedrih ljetnjih noćiju ravnice dok osama povjetarca korača između vlati trave i jare pupa... sve na koncu u zoru pomućuju krici galebova i idila divana. – Zamišljeno njemu i sebi govori djevojka:

– Pisac salaša, mislim, vuče porijeklo odavde... samo me muči... kako vas razlikovati? – Putnik:

– Putevi su nam se isprepleli, kao uža u osvit jutra, prid risarima, za krstine plamena klasja koje lelujaju novim kružnicama rose i sunca. Vezuju nas ovi lijepi, na mahove mirni i olujni pejzaži stepe, zaorani dubokom brazdom njiva. Za mene, mi smo svaki na svoj način lutalice. Ja tragam za ljepotom neotkrivenih svijetova i unutarnjim svemirom, prema konačnoj istini svega postojećeg. A moj poznanik putuje što po službi a što iz radoznalosti. – U daljini mreška se oblak svitaca, valjda, ili kraj modrih jezera? I smiruje u sanjarskoj noći nezakoračenog panonskoga miljea, u muslinu.

– Tvoja majka i moja su dobre prijateljice – blago i lukavo ga iznenađuje, poput lahora pri izlasku sunca Tajana.

– Kako....? – Putniku staje dah.

– Jednostavno. Volim da lunjam, napose za pričama... pa sam vam, ne iz loših namjera, prije nekoliko godina zalutala na imanje, bolje, izgubila u tom prekrasnom kraju, i ostala tri dana. Tako su se tvoji i moji upoznali. Kasnije išlo je spontano. Slušajući tvoju majku i skupa te očekujući, svi smo se bolje upoznivali... – Crveni u licu, misli im se kovitlaju.

Prva četvrt Mjeseca, somun kruha, zagnjuren u med, otkravljuje plavi oblačak, na do sada čistome nebu i nastavlja tonuti iza ne tako bliskog bagrenjaka. Svojim zracima ispod lipe u avliji osvetljava: on, u iznošenoj bijeloj košulji i nekada modrim farmericama, i Tajana, nježna ali skladna, u krem dugoj platnenoj haljini, bliže dvadesetim, s dugom zlatnotamnom raspletenom kosom. Lice za vrsna umjetnika pravi izazov, što se tiče njene ljepote. U ljubičastim zjenama svemir il more, puno tajni. Po prvi puta Putnik ima odgovor za bol, koji ga u duši godinama slijedi.

– Vidio si i doživio mnogo toga, ipak, zar te srce ne vuče... oprosti... ne želim da ti činim krivo... – sasvim tiho, dok u njoj grmi strepnja.

– Ne!

– Smiješ li istini pogledati u oči? – u djevojci...

– Tajana! – dopire glas njene majke; prasak munje u poodmaklim satima večeri.

– Jutrom ćemo o svemu još popričati, moram na spavanje. Znaš, moji i tvoji nemaju ništa protiv nas – ona će gotovo zavjerenički unijevši mu se ponovo u lice. Umjesto odgovora, on rastreseno pruži za njom svoju desnicu, valjda da je još malo zadrži; ona ne

primjećuje i veselo odlazi u kuću preko vrta, kroz šumu sklopljenih raznobojnih latica cvijeća i ruža.

– Umije da bude veliko dijete. Ili se varam? Vrijeme je... – poluglasno razmišlja Putnik.

Od jednog do drugoga obličja neba, među milijun zvijezda, razliva se Kumova slama. Cesta vrijesa i mlijeka nad beskrajem uspavanih njiva. Duga i rana noć jeseni kao da vri mirisom dunja i životom poznih sati, gorko-slatkoga mošta.

Sunce zaviruje kroz trokrilni prozor sa otvorenim šalukatrama, na stolu bijeli stolnjak, tanjur sa komadom pušene šunke, pored, vruća bez masti odvaljena lepanja, stakleni bokal hladne, i kraj njega poluispijena čaša bistre vode. Gore u zlatnom žaru lopte, koja izranja daleko iz šira magle i praha, rosom orošenih krošnji i oranica.

– Da se više neće vratiti, on bi čašu ispio do dna. Za njega ona znači povratak kući, djetinjstvu i mladosti. Beskonačnu harmoniju klasja, crvenih makova, jablanova i bijelih salaša – Tajana lagano govori sebi, nakon što su joj roditelji kazali da je otišao za svitanja. U srcu joj praznina, ali i vjera da sve nije završeno.

– Čovjek je. Težak kao i ja, a i sama ravnica ima svoje mijene. On će se vratiti... jer je dobar... ali mu treba hrabrosti... – glas pun brige i topline gubi se u jutru mrginja.

Trava u jari otišlog ljeta i umornih kiša. Jato svelog lišća kruži, sa dosadnim gornjakom na obzorju. Miris plodova zemlje i bijeli oblaci, izgubljeni u plaveti neba; ko žice tamburice, izgubljeni krajolik vjetar u pupoljke crvenih ruža sliva. Nad glavom gorki ukus snova spušta se u nemire duše.

Negdje između prašine cesta i poljska cvijeća, jablanovi kroz čije grane vjetar priča o daljinama.

Putnik, sam, sa štapom u ruci, sjena sve mu kraća.

Beskrajno modro kristalno nebo i ravnica u njemu.
Daleka, daleka, ko snovi pjesnika il' srce svibnja, koje
traje. Oluja i dalje uporno duše, beskraj riječi i
uspomena, zapis vremena i salaša, Putnik prema
ogromnom kolutu sunca, što se u danu penje i
galebovima, kao nekada... u nekom kutu ovoga kraja,
kojeg putovanja ne dotiču, šuti neprohod zelenila, žita,
vode i raskoš legendi.

GRUMEN NEBESKE VATRE

Ceste u pleteru kružnica, velikih i malih skupova, makro i mikro geometrijskih gibanja bajki, i dijagonalnih petlji sažetih u silama subatomske čestice vremena, kaosa i mira prostora, nedovršenih u sustavu rađanja staroga i novoga početka; onog što je završeno i nedovršeno. Zapreteno u ispisano nedorečenim međama i granicama: vječnost–zaborav, zaborav–vječnost, što je bilo, što jeste, i što dolazi. Invarijanta na transformaciji simetrija, fundamentalna konstanta od točke do točke. Ukupna entropija u statičkoj mehanici, kao pupčana vrpca nereda u fizikalnom obliku svakoga procesa u kome živi termotalna nepromjenjena vruća ravnoteža. San o dšgi, naprama velikoj ili sićušnoj pusti, koja vibrira između neba i zemlje, univerzuma. Krik života poput beskrajne volje i praiskon jutra.

Žena ravnice, u svim svojim različjima, voljna ali i nemoćna da se izmeni do kraja, ono što jeste i ništa više. Plemenita i slaba, ali dovoljno jak oslonac za druge. Stvarno–nestvarni, prostorno–vremenski svijet svemira.

Istina, vidljiva u nevidljivom trajanju Praroditelja, koji su je uklesali na putanji čovječanstva, i folije raskomjerja pijeska u zvijezdu prave historije: ŽIVOT. Bit ove stvarnosti. Kutna veličina sa velikim pomakom ka nepoznatom prostorno–vremenskom kontinuumu zakrivljene gravitacije. Sažet kroz svjetlost, u bilo neispijene čaše, dugih rječnih tokova našeg neznanja. Rođeni da spoznamo sebe i svijet, prepušteni morima i razmorjima zemaljsko–kosmičkih obala i razobalja, sve dalje i dalje. U sakralnoj arhitekturi, dio opeke, svemir-

ske predaje, ili kap iskre ulja koja bukti u duši. Vatra opala lišća, na cesti u ravnici što poput elipse, spirala podvrsta i zidova kreće se neznano kuda, možda prostorno-konačnim prostorom, mase veće od granične gustine, u svojoj homogenosti. Puno odgovora a još više pitanja sinovima Zemlje koji, sapeti vlastitim bitkom, ne uspijevaju prijeći sjetvu njiva i stranice početka prva čovjeka. Privid ili java svijesti, koja nas ponekad razvedri nekom sitnicom, vrelo ugaonog kamena, od iskona, stoljetni drač iz Mliječna puta, vjetrenjača koja svekoliki svijet svemira melje vlastitom spoznajom. Poluga sili bez sile u šarenoj svijesti cvijeća u polju, kraj ceste i na cesti, prema kristalnom neizmjerju neba i oblaka, dok dan putuje kroz zime, proljeća, ljeta i jeseni, gorko-sladak, žedan sebe i drugih. Siromašna raskoš onoga što gledamo pri zalazu i izlazu sunca u ravnici. Lijet ptice pod lukom neba. Sloboda misli, riječi i djela, ljubav koju ne razumijemo a u nju vjerujemo. Možda i više. Glas proroka i isposnika u pustinji. Učitelja! Huk bezmjernih svodova vaseljene, nebeske mehanike. Muzika kretanja nebeskih objekata u svemirju svemira. Mlaz riječi i slova, nepoorana oranja. Il' bljesak zvijezda u rano jutro, na laticama novoga dana. Miris kiše iza duge suše koji nosi neizvjesni blagoslov obilne žetve. Šum zlatnih klasova žita na blagoj omorini povjetarca. Dah pune ampe sokakom i duga noć punoga Mjeseca u horizontu tisuću kometa. Početak početka, raja, u prastvaranju svega što nam je znano. Tamni šum srebrnih jablanova i odvaljenih grana, prije nevremena galaksija. Zahvat asimptotske slobode sustava kapljica bariona i interakcija sila, slabeć u jedinici vremena pri stižavanju nevremena. Tok novih voda i zemlje raslinja, za svjetlije sutra, preko njiva i bijelih salaša. Muk i nadolazeći život,

kao iskra plodnih njiva, kada ne razaznajemo zemlju i nebo. Obnovljeni rod stvaranja, izgubljen u horizontu, kao Putnik na uranku gradine i svitanja, beskrajno modrih krugova vidika, ili ratar što grubom rukom sije zrnevlje kruha i jato klasova u budućnost. Banak u kući salaša, pepelom vremena skrit, iz kojeg ugarci vatre znaju sunuti u cvast, kada dobra nana somun stavlja na žar za čeljad da se siti nahrane vrućeg sunca, slanine od četiri prsta sa rajčicom ili lukom, tim kuglastim skupovima zvijezda iz haloa Kumove slame, il' obična ploda iz seoske bašte. I bokalom hladne kristalno-staklaste vode ili vina, rumenilom jutra nad beskrajem ravnice i njiva.

PUTOHOD SNOVA

Mirni krik samotno bijelih krila galeba. U duboko plavom šumu neba ravnice i njenih sunčanih zabata-salaša beskraju uvira teče. Povrh otišlog sunca, vale polja valja.

Daleki glas vjetra kroz bršljan sutona tiho korača i raste. Pokatkad, krug bi da zaokruži, ali ga prekida u polovini. Kraj puta, na lišću umornih jablanova, srebrom okovana prašina muti visinu. Na oštru brid strnjike svici pali. Ko žar zrnevlje žita, nakon bogate žetve, rasuto. A pljusak noći sve jače i jače lije. Posljednji kovitlac dana poput zvrka udario preko skoro došle jeseni.

Tišina... Čije tonove i lavež šarova meko iz daljine siječe. Nevidljivi mrmor ljudi sa njiva ili sela. Škripa derme i bučni mlaz vode u alov se ruši. I tâj slutnje u zidinama salaša u vijek trajanja mrvi, i u prvobitni glib uporno vraća.

Vrijeme! Čudljivo poimanje svega i u nestvarnom stvarnom svijetu nikako da nešto konačno spoznamo.

Iz polusjene noći izranja zvijezde Lyre a Vega, udaljena 26 svjetlosnih godina. Tri puta je mlađa od našega Sunca. Oko nje se mogu uočiti objekti veličine šljunka do planeta. Za 14 milenijuma zvijezda polara će putnicima osvjetljavati put. Sve je to uzrok privlačnog dejstva Mjeseca i Sunca na zemljino ekvatorijalno ispupčenje. Zemlja krećući se ekliptikom oko Sunca u odnosu na nebeski ekvator pod kutom od 18° do $28,5^{\circ}$ okreće se oko svoje ose. Pri ovome nebeski polovi opisuju oko zemaljskih ekliptičke kružne putanje.

Ovako se ekvinocijske točke godišnje pomjeraju za $50,26^\circ$ ili za 25.800 godina načine cijeli krug. Platono-va godina! To je, zapravo, prividno gibanje kroz 14 konstelacija oko ekvatora, čime se mijenja ne samo zvijezda polara već se mijenjaju i magnetni polovi zemlje, klima... Od 128. godine do danas Aries je prošao svoje sazviježđe i gotovo cio ušao u zviježđe Cancera.

A Lyra i dalje pruža svoje zrake ko strune dalekog mora ili grede prema slimenu nad glavom ravnice što treperi sa oko 100 milijardi sunaca, što starih a što novih, i 10 milijardi bilijuna planeta. I tko zna šta? Znanih i neznanih objekata, tako i pojava. Čudesna vizija za duh i oči.

Kumova slama! Moćna rijeka što tešku čežnju u stvarnost pretvara, glagolji. U cik svanuća rosu na ravnicu spušta.

Slime! Nekad od drača a kasnije od jelovine, spušta-na niz obale rijeke Maroša, iz raskošne divljine Karpata, čiju ljepotu i tajnu flore, faune, minerala, vode i bespuća stijenja još i danas vrijeme skriva. Pomenuta greda od grdosije obično na nekoj uzvisini, kraj dola. Četiri strane salaša i krov na dvije vode kroz miromir nemira ravnice mili. Podizan preko noći da bi nadmudrio tadanju vlast. Jakih zidina od pijeska, zemlje i mara, ali kratkoga života, drvenim maljevima nabijan. Najduže ostaje odžaklija od nepečene cigle, promajom i vatrom okamenjena, i slime koje je nosi. Središte života i kuće!

– Uzalud je tražiti prvi salaš. Njegovi temelji ne leže u zaoranim oranicama, nego u biti čovjeka ovoga kraljika. Istina koja, možda, nema ni početka ni kraja. Zapravo to je neki Neimar, ali koji? – govori u sebi Putnik.

Salaši! Ko oblaci bijeli u priči bez priče. Preko polja i polja nekamo huje. Ili sa žâri, što klija u zavaljenom banku, čekaju proljetnu kišu, da izrastu.

Trenutak vječnosti u beskraju pustoši, noć koja vri. Dolnjak iskidan u žicama tamburice, kroz šumu sati. Priča ili pjeva o nečem tako dalekom, ili bliskom: sreća i bol, strah i hrabrost, želja i slutnja... Ili o nekom poznato nepoznatom, mrsku a možda i dragu tajnu.

Zlatne niti skoro izišlog mjeseca, sjena u azuru zraka jedne balade raste. Legenda zbilje, u pjesmi što je sve jače i upornije rišu udari vjetra. I tako san postaje java, a java san.

Samo laki hod skitnice, u sasrebljenoj stepi kaosa i mira nekamo čili.

Plamte zabati u tamnoplavoj pustinji, sa njih kovitlac kruni kreč. A on, kao lagani titraj dana, pada u sanosan.

Krovovi nekad pokriveni trskom, sada već iz otišlih ritova, kriju im rumen crijepa, mahovina i čuvarkuća. I u pendžerima trne svjetlo. Tu i tamo u avliji će ostati do svitanja, domaćin zna najbolje zašto.

Još se čuje muzika, isprekidana naletima vjetra, iz neke krčme. Dok huk sove, sa obližnjeg crkvenoga zvonika, prelijeće iznad sela.

Kukuruzovina, sirak i nepokošena djetelina šušte umorom noći. Prašina u talasima lebdi i štipa oči. Hladnoća se uvlači u svepostojeće pore. Košava kao da plače za svatovima ili ih nosi. Prolazi selo.

Na raskršću drveni križ, izbrazdan brazdama postojanja. Ispod njega, buket majčine dušice.

Ljudi u svojim toplim domovima snivaju. Sa svim svojim nedorečenim i dorečenim bitisanjem.

Između neba i zemlje žari se dalekovod. Smije, plače, trne, bruji... i odolijeva nesnosnoj oluji. Ona kao da se igra, ili luduje. Čas nježna, čas surova, oko sebe smješta, premješta, kleše, vaja, puši i vri. Ipak, kao da slabi, jer njeni naleti su sve snažniji, a razmaci duži.

Šir kristalne ravnice lijeno se pruža. Dračnjaci, njive i po neki salaš. U daljini, zazlaćena varoš plamti kao

hrid. Sve je hladnije, a zrak bistriji. Mjesec je pri zalazu, i žut kao stari dukat. Milenijumi šute, izgleda nemaju što da kažu. Ljudi ionako ne uzimaju ništa ozbiljno, a kada to čine, već je kasno.

Pijetao odnekud svojim gromkim pjevom tjera skazaljke na satu. I sve nanovo, u ovoj noći, nastavlja svoj uobičajeni tok.

Odlazi nebo, nebo ravnice. Vjetar zvijezde u grozdove talasa i vraća u iskre vatre. Fijuče poput biča, grane drveća na mahove lomi. Travu i cvijeće u polju po tlu sagiba silno. Diže trubnju praha, na dugoj, dugoj cesti, što nekamo krivuda u nepoznato.

Po njoj visoka sjena Putnika korača, sa štapom u ruci i torbom o ramenu. Oko pravilnih crta, vinom sunca umivenih, ampa dugu plete kosu. Tamne zjene mir šute. Pustara između udara košave kao da i dalje zastaje. A lagani pad crvenih i žutih ruža, u jednoj bašti, teško zvoni.

Odlaze gotovo bijeli, usamljeni i ušoreni salaši, i nedaleka varoš, sa fontanom na trgu i tisuć bisera u njenoj rascvjetanoj vodi, vijar svjetlosti, i tolike strane vjetrova.

Odlazi... možda... sve...

Med zvijezda i grumen mjeseca trnu u različku neba. Na istoku, skoro neprimetno, između velikog neba i zemlje bridi tanka crta dana.

Usamljeni jablanovi kraj mutne ceste. U njima šumor, bajke neispjevane: Putohod snova hodočasnika!

U bespuću daleka puta, vrelo čiste hladne vode... djetinjstva čeka.

DALEKI GRADOVI U NOĆI

Varoš, u dolini Campagna Romane, u vidu sedefne uvojnice svjetluca prividom mira. Sazdana na latinsko-sabinskoj akropoli. Od dvanaestoga stoljeća u stalnom širenju. Biser školj u koji se glasovi sfera ulivaju ili iz kojeg se izlivaju. Pred ovom čarolijom čovjekov duh i razum nijeme. Jer ovdje običan kamen i vlat trave imaju svoju priču priče. Post raskošne gozbe u rodno nerodnoj godini na obali povijesti, mora Tirena.

Svjetla i ulice u svratišta hode, život uglavnom još tamo jedino diše. Njihovi stanovnici, uz večeru, tko zna odakle da prekrate glagoljive sate, uranjaju u ćaskanje.

Lice pravilnih crta risano od djetinjstva rosom vjetra, sunca, mašte, kiša i šir cesta. Dugu tamnu kosu dašak sa Tibra i opoj oleandra mu leluja.

Riječi, kao drevni i široki tok rijeke sa bezbroj saznanja i neznanja, Putniku teku:

– Ovaj blagi tren lipnja... moj duh i misli vodi u varošicu... ravnice... – na dlanu noći, glas mu je kao laki titraj kristalnih zrna:

– U njoj iz nekoliko fontana, šumor mjesečine i vode teško se miješa; jek bijelih salaša sa bagrenjacima u daljini... U ovome gradu skoro na svakome je trgu voda koja se smije, pršti, gradi i preliva samo u njoj znane oblike. Umor prolaznika ukusom svoga behara liječi. – Mirne i tamne zjene, sa sjenom zviježđa, na velikom i sparnom nebu grada Rima traže nešto. Ure u strune vremena poodmakle. On će dalje:

– Tamo sam ostavio... u jedno davno svitanje... mionepomir duge, duge časove noći što u proljeće miri

i krenuo za svojom zvijezdom... Ona blista u zimskim noćima, dok snijeg od mraza i studeni pod nogama u prapor se drobi. Eho neba i zemlje, sa tisuć azurno bijelih iskri, kovitla u nijemu dubinu sati.

Sve je počelo na tavanu majkinog i didinog salaša, gdje sam pronašao knjižnicu! Svijet moj, mojih prijeđa i mladosti. U jednom času našega života, duhom i osjetilima nešto poprimamo. Zašto i kako? Ne znam. I, kao luč u tami naših iskušenja, nosimo ili tražimo. Za tim svijetom ja i danas tragam! Istine, primanja i davanja. Krov na dvije vode, pokriven trskom. Debljine četrdeset a i više centimetara. Ljeti ugodna hladovina a zimi toplo skrovište. Tamo sam proveo veći dio svog školskog raspusta. Polja su cvrčala pod ilinskim suncem, od žege i žeđi za kišom. Sa raspukle grede mamio je miris divenica, šunki i skoro avaške od podlanca slanine za risare. Na duže je služio drveni sanduk sa rupama i poklopcem, u hladnom i mračnom kutu. A u njemu red slame, red piljevine od mekih liščara: hrasta, bukve, topole..., na ovo red šunke, kobasice, suhog mesa ili slanine, ovisno ko je što htio očuvati i do dvije godine. Zatim ponovo red piljevine i red slame. Sve do vrha. Žito od prošlogodišnje žetve sjetno je mirisalo u dijelu tavana na ravnome i okrečenom podu. Bilo je tu i drugih stvari, što izišlih a što još za upotrebu. Tek kad bi se žega umorila, silazio bih dolje. Krepkim starcima pomagao oko živine i marve nakon čega je dolazila večera: slanina sa lukom protivu krvnog tlaka, zreli paradajz sa njive, skriven između posađenih kukuruza, kiselo mlijeko il kiselna, sir, mlijeko, povlaka, somun kruva izrezan na kriške. Za djedu bokal vina, iz kojeg bi popio samo jednu čašu. – Ovdje mu se lice smije a fina pijest ruke grči na stolnjaku. Pa će dalje:

SD'03

– E, da znaju gdje im je mezimac! – uzdiše:
– U omamljenom sumraku dida je palio stivu lulu i pod ambetušem divanio sa majkom. Ja u obližnjem ritu kušao da ulovim ribe. Ne znam šta je više šuštalو: glasovi u noći, ili trska na čijim listovima se uočavaju zubi. Legenda kaže da je uspomena na bijeg maloga Isusa, sa njegovom majkom Marijom i poočimom Josipom u Egipat, po trećem danu njegova rođenja u Betlehemu. Živinče koje ga je sa majkom nosilo, da li od gladi ili duga puta, grizlo je listove trske. Vinovnik svega toga je kralj Irud. Rodom iz paganske Askalone, idumejac, silnik veoma tašt. Graditelj mnogih zdanja u Izraelu pa i Hrama u Jerusalemu. Iz sedamdesete godine do nas je stigao samo potporni zid brijega, zid plača i utvrda Herodij, udaljena sedam milja od Arabije. On je, kao i svi Židovi, znao za predanje o Mesiji! Iz kuće Davidove. Krvolok i razbludnik, željan vlasti, uništio je hašamejsku lozu. Na posjet triju mudraca odgovara ubijanjem jevrejske muške prvorodenčadi, rođene tri godine unazad. Ipak je Isus iz Nazareta, sa svojim sljedbenicima, ne samo njega, već i moćni Rim, kao i tolike druge, pobijedio! Ovdje u vječnom gradu *Urbs-aeterna* negdje leže i kosti ribara Petra sa Galilejskoga jezera, njegovog prvog nasljednika... Ili klasovi suncem naliveni. Iz zlatozlatnih satalasanih grebena, u kojima vatrom bubrile su pupe crvene. Cvrčak u sparušenoj travi i slavuj iz šumarka, za kratku al' veoma dugu noć pred skoru žetvu, spremali su balade. Nebo prekriveno laganom koprenom vrućine, zvijezde što žmirkaju, neprekidno je sijevalo... Ja, iz daljine, u beskrajno rascvjetane sate, čekao sam duboku grmljavinu. U nepoznatoj ravnici neki izlomljeni glasovi i sjene, tutanj naroda il događaja koji su prošli ili dolaze... Vjerovatno bludnja a ne slutnja dječaka... –

Na horizontu neuhvatljiva svjetlost, bliska i daleka, širi svoj krhki čar. Plima i osjeka grada na sedam brežuljaka, kao i varoš u daljini, negdje čile.

– I? – po prvi puta se javlja i glas njegova slušaoca.

– Noćas samo ja pričam priču, a ona ne pripada meni. Vrijeme moje, vrijeme je skitnje i... Sjećam se dolnjaka u ciku rane jeseni i sunca, tražili svoj su mir. Lišće, zlatni taliri zavičaja, mrmorilo je oko moje glave. Krik galeba u izmaglici kaosa i visokih jablanova gubio se kraj puta u primirenoj divljoj košavi. Na trgu varoši, u lukovima safir-kapi, romoromorio raskošni je oblak vode. Sjena djevojke i ljubičaste zjene lomili blijeda su valovlja jutra i biserje žad stijenja izdana. Smijeh vjetrova upalio je boje slapova u laticama lopoča, u tren života. Sve dalje i dalje kopnila je vodena čarolija školjke u poemi priče i lijetu blagokrile utve. Roj pijeska povremeno je zaklanjao beskraj zlatne ceste u osami i čežnju pjesme sve svjetlije lopte na istoku.

– Govoriš kao pjesnik. – Srednjih godina. Nešto opaljen suncem. Pravilnih crta i smeđokos. Ni visok, ni nizak. U novim farmerkama, bijeloj majici i mekim mokasinama. Čini se obrazovan, radoznao i umjeren.

– Pjesnik? – pita se pripovjedač.

Srebrna prašina po ulicama i krovovima sve je tamnija.

– Za tebe stoji, ali za mene ne. Ja sam zvijezdoznac i putnik, koji se ponekad zaustavlja u pustinji kraj logorske vatre da bi se odmorio i čuo kakvu priču.

– Mislim da te ljudi znaju po tvojim djelima. Što se tiče pjesništva, nisi baš u pravu. Ponekad nešto napišem... Dok lunjam tuđim krajolicima, zavičaj mi se vraća kao svetinja. Ljudi, običaji, strepnje i nade. Duga putovanja imaju svoju draž, ali zamaraju. Dušu znaju da čine izgubljenom. Kada iz daljine ugledam toranj varoške kuće, vraća mi se mir.

– Pusti... – Putnik, mislilac, pjesnik, samotnik, znanstvenik, isposnik i skitnica, za sobom je mnoge mostove srušio, nastavlja:

– Jednom će žar-vijar tu kulu svjetilju, rascvalim nebom, u žetvi vremena da ponese. – Miran i zamišljen.

– Ne razumijem – čudi se drugar.

– Samo onako. Na putu svom viđam nekad velelepna zdanja, zarasla u pepeo i raslinje. Zaboravljena i uvijek nova. Sazdana rukama polugladnih i priprostih umjetnika–nadničara. Šar: cigle, štukatura, sadre, žbuke, boja, keramike, vitraža, drveta, željeza, kamena, lima i mašte... Gradska kuća. Vijek salaša je oko sto do sto dvadeset godina. Danas i duži jer se podiže iz tvrdog materijala. Gotovo ni iz čega nastaje, nestaje i nanovo se rađa. Zapravo već davno zaboravljena kuća i na banku zavaljeni oganj. Puk sa njime opstaje, bez obzira na vjeru, duhovni i kulturno–nacionalni milje. Sa svim svojim oscilacijama u historiji. Ne bih o tome. Sve je fatamorgana koja se ziba na lahoru poklada.

Nad ravnicom, glas frule, čas tužan, čas srećan, kroz snažne grane bagrema, čarlija tu i tamo u praznini.

– Kazuješ mi zagonetku. – Pjesnik

– Ne. Dobro se zaboravlja, a loše pamti. Čovjek djeluje iz plemenitih pobuda, po svojoj savjesti, bez želje da mu to netko uzvрати. Znanje je mjehur od sapunice sa kojim se igraju djeca.– Putnik.

– Nešto slično mi je pričala i jedna djevojka. – Sabesjednik.

– Tajana – blago izgovara Putnik. – Ljeta će učiniti svoje.

– Sumnjam. U lutanju nalaziš zapretena znanja. A mir? Oboje to ćutite. – Sa krzmanjem glave, sluša odgovor:

– Slutio sam da je čudesna, kao divlji bijeli ljiljan, čije je stanište teško dostupna sjenovita planinska visija. Nije riječ samo o ljepoti žene, nego i o duhu i bistrini uma. Oboje nas vuku novi horizonti i saznanja. Dosta

da budeš sam, a to nije uvijek lako. – Finom, suncem obojenom rukom prilazi ne tako velikom na stolu računaru, zapravo čudu od mašine, foto i video kameri, ali se predomišlja i sklapa umjetnički rađenu kožnu smjeđu mapu, i na nju stavlja zlatno naliv, keramičko, kemijsko i grafitno pero. Na njima filigran ljeska sa kandelabra. Tko zna što su sve vidjela, zapisala ali sa vlasnikom nisu dala na javnost. Uz mapu, ručni sat; u žuti i plemeniti metal svemir i nebeska tijela utkali preko skazaljki i brojki svoje puteve. Negdje sa pločnika noga poznoga šetača, kao komet, šljunak kotrlja.

Povijesni čar metropole nastavlja svoj hod, utkan u neimare, osvajače, mučenike i hodočasnike... Ovdje bogati postaju siromasi a ubogi bogatuni. Čovjekov je duh unio u arhitekturu, kamen, umjetnine, knjižnice... bol, radost, strepnju, predskazanja... Novo, a ipak starije i od samoga grada. Kako bi postao besmrtni. Ipak mu cijeli vijek nije dovoljan da upozna sav jad i ljepotu sedam brežuljaka u riječju Tevere. Miris čempresa iz nečijeg vrta kao da mami u gorja.

– Znam da bi i ona sa mnom pošla na ceste, od čega ni njeni a ni moji ne bi imali baš ništa. Bio bi to sudar dweju vatri ili potopa. Ne tako davno kući sam poslao obiteljski prsten. Od zlata i velikog dijamanta. U njegovom gornjem desnom kutu je sunce, a u donjem lijevom klasje i sitni monogram prvog od prijeđa, od zlata. Oko kamena, vijenac rubina. Prenosi se s koljena na koljeno. Neka ga sada drugi nosi... – glas mu je blag i umoran, u očima sjena daleke zemlje.

– Što dalje? – pita zemljak.

– Dešava mi se da se zaustavim na nekoj od univerzi i održim semestar. Susretnem nekada sveučilištarce iz našeg kraja pa opet dalje. – Velika bronzana burma Mjeseca sve je veća, sjena sve duža:

– Vrijeme mi je ozbiljnoga rada. Zbog toga sam i krenuo na put. Ali me uvijek nešto ili neko novo nebo odvuče dalje. Mi u prirodi znamo za četiri glavne sile, ostale pokušavamo da ih osvijetlimo. Gravitaciona je privlačna i nalazimo je među česticama sa masom. Jačina joj opada sa kvadratom udaljenosti. Magnetna ili elektromagnetna djeluje između čestica koje imaju električni naboj. Ovisno o njemu, ona je privlačna ili odbojna. Snaga joj opada sa kvadratom udaljenosti. Magnetnu silu daje gibanje električnog naboja, iz čega proizilazi svjetlost ili elektromagnetski valovi. Jaka nuklearna sila radi između kvarkova, koji čine hadrone. U njih ulaze barioni i protoni koji grade atomsku jezgru. Kvarkovi i antikvarkovi daju mezone. Postoje tri generacije kvarkova. Svaki ima po dva kvarka, svega šest: u, d; s, c; t, b. Javljaju se u tri boje – plavoj, crvenoj i zelenoj. Oni su, u jakoj nuklearnoj sili, nosioci same sile. Današnja koncepcija sile zasniva se na pojmu polja–kvanta toga polja. To su čestice koje prenose silu. Fotoni su kvanti elektromagnetskog polja, a gravitoni kvanti gravitacionog polja. Ni jedan od njih nema mase i, prema Heisenbergu, beskonačno daleko prenose silu. Fotoni su bez električnoga naboja, a gluoni, nosioci jake nuklearne sile, imaju boju. Rezultat ovoga je kvark–kvark sila, koja teži ništici, ako je udaljenost nula. Ili raste, ako udaljenost raste. Kvark nije moguće odvojiti od hadrona. I tako čestice nemaju boju; a mezon nastaje od crvenog kvarka i anticrvenog antikvarka. Ako bismo uspjeli izdvojiti kvark, onda bismo dobili njegovu boju. Zračenje ili isticanje jake nuklearne sile iz nuklearna reaktora, hidrogenske bombe, Sunca, zvijezda... je osnova kvark–kvarka, jake nuklearne sile ili kvantne fizike. Analogno atom–atom silama. Unutar samoga atoma, između atomskoga

jezgra i elektrona, djeluje električna sila, a Waalasseve sile djeluju između atoma. Veza između jake i slabe nuklearne sile je kompleksna. Velike udaljenosti među hadronima jake nuklearne sile drže izmjenu mezona-para kvark-antikvark. Domet ove sile je mali: 10^{-15}m . Uzrok tome je laki mezon-pion; masa mu je nešto veća od desetine mase protona. Drugim riječima, ona ovisi o udaljenosti atom-atom sile, slično Boškovićеvoj krivulji sile, jer on je smatrao da ona ovisi samo o udaljenosti, dok mi danas znamo da jaka nuklearna sila ovisi i o gibanju spina i izospina. Znamo da se priroda pridržava zakona očuvanja ili simetrije, pa to važi i za nuklearne sile, s tim da sve simetrije ograničavaju formu sile. To važi i za električnu silu, ali je ona jednostavnija. Nuklearna sila je, praktično kompleksna koliko joj zakoni simetrije dozvoljavaju. To za nju nije iznenađujuće, jer ona nije temeljna sila već samo dio jake sile, pri čemu otiče. Slaba nuklearna sila uzrokuje raspad β – radioaktivnosti. Njen doseg je kraći od jake nuklearne sile 10^{-17}m . Čestica mase ove sile je oko sto puta jača od električne, slijedi je slaba nuklearna i gravitaciona sila. Razlika između električne i gravitacijske sile iznosi 10^{38} . To je broj kojim se mjeri starost svemira. Gravitacijska sila, iako najslabija, prevladuje na velikim udaljenostima. Sve ove sile su važne za opstanak čovjeka. Elektromagnetska i slaba sila su ujedinjene u slabu silu. Čine se pokušaji da se ujedine elektroslabe i jake sile, čime bi se postiglo da se između kvarkova i lakih čestica, između kojih ne djeluju jake sile ili leptoni, uspostavi veza, jer su protoni prema većini velikih ujedinjenih teorija nestabilni. Naše nam postojanje govori da je život protona dug 10^6 , duži nego starost svemira, ili najmanje 10^{16} , ako ne i 10^{12} godina. Možda će današnji pokusi dokazati da je pro-

ton nestabilan, ili će neka njegova visoka donja granica života tako dovesti u pitanje mogućnosti velikog ujedinjavanja sila (ili drukčije rečeno: nije sasvim izvesno da može da dođe do velikog ujedinjenja teorija). Paulijev princip kvantno mehanički, analogno Leibnicovom, govori nam da dva tijela ne mogu biti istovremeno na istom mjestu, ili da tvar čestice polja posjeduje čitav spin: graviton, foton, intermedijarni bozoni, gluoni. Supersimetrija između ovih dviju grupa čestica, tvari i sile, ako kvarkovi i leptoni nisu tvar nego njihovi konstituenti – leptoni, čini kvark ka jedinstvenoj teoriji fizičkog svijeta. Postavka o razvoju svemira nam govori i o prvim dijelovima sekunde nakon Velikoga praska: $t = 10^{-25}$ s. ili energiji: 10^{25} GeV. Ova energija služi i za dokaz o sveopštoj teoriji sila! Mi je danas ne možemo ostvariti, jer nam treba akcelerator 100 puta veći nego naš sunčev sustav. I ako se naš svemir i dalje razvija, tada se rađaju i nove sile. A ako se sažima, tada će jednoga dana iz njega nastati neki drugi, za naše pojmove nepoznati svemir. Ni nalik onome u kojem živimo. Po Euklidovoj geometriji, dvije prave se negdje u beskraj spajaju u točku. Tako bi i svemir negdje u daljini trebalo da bude sliven u jednu svijetlu površ. Međutim, što dalje u njega ulazimo sa našom opservacijom, on je sve mračniji. Dopplerov učinak nam kazuje da nebeska tijela jedna od drugih beže brzinom većom nego što je svjetlost. Ili se to nama čini? Einstein tvrdi da naš makro četverodimenzionalni svijet prostor-vrijeme, predstavlja zapravo gravitacijsku zakrivljenost. Navodi primjer: odstupanje Merkurove putanje, perihela, za sto godina 42,9'. U prilog tome danas možda imamo i dvije pulsirajuće svjetlosti Quassara snimljene 1968. godine teleskopom promjera 305 cm. Ništa neobično da spektri, po kojima ih

međusobno razlikujemo, a u katalogu ih ima blizu 30.000, nisu istovjetni. Znači, u blizini djeluje neko masivno nebesko tijelo sa golemom energijom koje iskrivljuje sliku Qussara ili je naš svemir zatvoreni sustav koji vizuelno umnaža neka ili sva tjelesa u njemu. Zavisno gdje se u njemu posmatrač nalazi. Možda je naš svemir jedan od mnogih mjehurića u cijelome univerzumu, koji izgleda kao švicarski sir, povezan vremenskim kanalima sa ostalim svemirima? Ovdje ne mislim na crne, sive, bijele ili vruće rupe, iako neki tvrde da je naš svemir crna rupa, i da je negdje otvorena u vidu bijele rupe u novi svemir. Za sada znamo da je gotovo prazan: broj bariona 10^{10} puta je manji od broja fotona, ili broj bariona i antibariona nije jednak, asimetričnost kosmologije. Drugim riječima, u njemu nam je poznato tek 10% materije. Preostali dio tvari neki stavljaju u halo galaktika ili u neotkrivene nebeske objekte. Stalno otkrivamo mnoštvo novih i neobičnih objekata u svemiru. Ali to ne rešava pitanje nedostajuće mase. Tvar u svemiru nije ravnomjerno ni raspoređena već je grupisana u grozdove ili skupine galaksija. A vodik i helij prožimajući čitav prostor grade nove oblike i održavaju mu življenje. Emisija X zraka iz svih dijelova svemira nam dolazi ravnomjerno. Tako se mi nalazimo u centru svemira, kao i svaka točka u njemu u kojoj se posmatrač nađe. Mi tragamo za velikim praskom (engl. *big bang*)! Današnja znanost govori nam da je on nastao, bolje dogodio se, prije 13^9 svjetlosnih godina $\pm 7^9$, ili 7 milijardi svjetlosnih godina. Ova se nesigurnost zasniva na ukupnoj masi supstance, kao i na nesigurno utvrđenoj udaljenosti galaksija, a i na nekim drugim činjenicama: mikrotalasnom kosmičkom fonu, količini elemenata, 3/4 vodika i 1/4 helija u svemiru... Teže elemente nalazimo u trago-

vima. Po nekima veliki prasak ličio je na nuklearnu fuziju, nukleosintezu. Čudno je što je mikrotalasni emisijski fon ili X zračenje iz svih dijelova svemira ujednačeno. Nameće se i pitanje količine tvari, vrijeme oblikovanja galaksija, širenje svemira ili njegovo sažimanje u sebe. Možda su neki njegovi segmenti nakon Velikoga praska ostali u "zamrznutom" stanju, iza formiranja danas nama poznatih sila u prirodi. Riječ je, znači, o lažnoj zapremini. Gravitacija u tim dijelovima svemira djeluje ne kao privlačna nego kao odbojna sila. Rezultat svega toga je enormna ekspanzija tvari ili inflacija. Tako se vraćamo na konstataciju da je svemir kojeg znamo, samo jedan sićušan mjehurić u puno većem univerzumu. Materija u njemu je rođena skoro ni iz čega. Iz usijanog jezgra beskonačne gustine $10^{90} - 10^{92} \text{ kg/m}^3$, po jednačini singulariteta. To je $10^{79} - 81$ puta više nego gustina (gustina jednoga atoma iznosi 10^{11} kg/m^3) atomske jezgre. Uslijed tako ogromne gustine materije i sažimanja svih sila u njoj, u toj gotovo nemerljivoj maloj točki supstance, toplina je rasla do nepojmljive veličine i došlo je do ekspanzije ili big banga! Poslije ovoga prečnik univerzuma je iznosio 10^{-50} cm i vrijeme 10^{-43} sekunde. Sve sile, gravitacijska, jaka i slaba nuklearna, kao i elektromagnetizam, bile su na okupu. Nakon 10^{-35} sekundi gravitacija se odvojila od ostalih sila. Vidljivi je svemir imao veličinu grejpfruta (engl. *grape-fruit*), sve do nastanka Velike Ekspozije, teorije unifikacije i inflacije. Nakon jedne sekunde jaka nuklearna sila odvojila se od elektromagnetizma i slabe nuklearne sile, inflacija je prestala a univerzum je stvorio elektronsko-kvarkovsku juhu, a 500 svjetlosnih godina nakon toga, elektromagnetizam i slaba nuklearna sila su se razišli. Kvarkovi su obrazovali protone, a protoni i elektroni neutrone. Nuklearnom sintezom nastali

su helij i laki elementi. Nakon vremena koje obeležavamo kao 10^6 svjetlosnih godina, rodile su se protogalaksije, ali ih većina instrumenata danas ne opaža. Poslije 3 milijardi godina svjetlosti, Quassari i neke radio-galaksije već se primjećuju. 8 milijardi svjetlosnih godina kasnije oblikovao se Mliječni put i većina ostalih galaksija. U periodu, koji označavamo kao 13^9 svjetlosnih godina, nastao je i naš sunčev sistem i život u njemu. Neki vele da je naš svemir imao svoju homogenost već u trenutku rođenja, iako je po volumenu mali. U prilog tome služi teorija inflacije. Na osnovu teorije o relativnosti, gravitacija djeluje na materiju tako što zakrivljuje prostor. Ukoliko je tvar po jedinici gustine mase iznad kritične razine, svemir se u sebe ulama, ili paralelne prave konvergiraju. Gravitacija, pak, dovodi do velike inflacije, ili kolapsa. Suprotno, ako gustina mase nema kritičnu točku, svemir se širi. Ako gustina mase nema kritični nivo, tada paralelne linije divergiraju, ili se svemir beskonačno širi, ali opadajućom brzinom je i ravan. Galaksije, kao i ostali objekti u svemiru, posjeduju 10% više mase nego što je mi opažamo i bilježimo. I proračuni govore da svemir našoj opservaciji izlaže samo 10% svoje materije. Da ostala supstanca možda ne bitiše u nebarionskim česticama? Ali i njih bismo mogli opaziti ako postoje. Tražeći nedostajuću masu u neutrinu, ima ih tri vrste, mi ih ne možemo detektovati jer nemaju masu. Znanstvenici spor pokušavaju da riješe sporom ili hladnom materijom. Kandidati su: aksioni i supersimetrične čestice sa energijom, zaostali za velikim praskom. Njihovo postojanje još treba da se dokaže, a ravnomjerna emisija X zraka iz svih dijelova u svemiru im se suprotstavlja. Otkrivajući nove galaksije, mi ih ne možemo uvijek svrstati u do sada poznate vrste. One

se u crvenome pomaku grupišu u goleme vlaknaste i listaste strukture. Naš Mliječni put sa lokalnom grupom galaksija, ima ih preko dvadeset, giba se ka Velikom atraktu, nedovoljno proučenoj ogromnoj masi tvari, udaljenoj 500 milijuna svjetlosnih godina, koja je gotovo u potpunosti ispod južnog horizonta naše hemisfere... Ako se svemir oblikovao prije 13 milijardi svjetlosnih godina, tada i broj galaksija iza 10^9 svjetlosnih godina, ili deset milijardi godina svjetlosti, mora da bude mali; ali što sa Quassarima koje nalazimo i na udaljenosti od 18^9 svjetlosnih godina ili plavim pločastim galaksijama raspoznatljivim na snimcima neba? Na ovo nam pokušava dati svoj odgovor teorija kosmičkih struna. One su vrsta materije na razini tečnosti i zamrzline na različitim nivoima. Dosta su nestabilne i nemaju dovoljnu masivnost, pa nisu mogle svojevremeno oblikovati galaksije i njihove grozdaste skupine. I teorija tkanja (lat. *textures* tkanje) tvari u vidu lokalnih anomalija i čvorova, otpada, kako nije dovoljno razrađena. Neki eksploziju zvijezda i supernova vezuju za formiranje galaksija. Na koncu nam i dalje ostaje primat tamne i hladne materije kao mogućnosti nedostajuće supstance u svemiru. Iako se Einstein odrekao svoje "kosmološke konstante", ona još stoji: pritisak gravitacije u neekspanzivnom svemiru teži protuteži u obliku energije vakuuma, koji vrši na njega vanjski pritisak. U prilog tome služe i snimci nekih galaksija, udaljenih 5 milijuna svjetlosnih godina. U prošlosti njihov je broj bio puno veći; ali su se možda tokom vremena ujedinile ili potamnele. Einstein kaže: mala količina vakuumske energije je dovoljna da unese određeno iskrivljenje u našu opservaciju svemira. Tako nam se jako udaljene galaksije čine zbijenije nego što jesu.

Možda je ovdje rješenje za starost zvijezda oko centra naše galaksije: 13^9 svjetlosnih godina, znajući da je za sada starost svemira 13 milijardi svjetlosnih godina, kao i ključ nedostajuće mase za naš svemir. Jer energija i masa postoje u točno određenim omjerima. Sve ovo znanstveni krugovi ne prihvataju rado, jer se prirodi daje prednost pozitivne kosmološke konstante sa određenom vrijednošću. Vrijednost same konstante treba da bude nula. Kako subatomske čestice mogu da se premještaju sa mjesta na mjesto, tako bi tunelskim putem prostor-vrijeme, mogle da grade "tople rupe", ili povezuju naš svemir sa drugim svemirima pri čemu se energija vakuuma gubi. Za neke se u ovome slučaju javlja ideja o kvantnoj gravitaciji. Ovaj egzotični dio fizike bavi se vremenom svemira 10^{-43} sekundi nakon velikoga praska. Sile su u tome trenutku bile isprepletene, ipak sa vlastitim djelovanjem unutar univerzuma. Za neke, to je postavka svega i svačega. U znanost o nastanku svemira se uvlači i teorija plazme! Ona liči na big bang, s tim da se razlikuje u nekim svojim nijansama. Znamo da plazma u svojoj jedinici zapremine posjeduje jednaki broj pozitivno i negativno naelektrisanih čestica, a po agregatnom stanju se razlikuje od plinskog, tečnog ili čvrstog stanja. U svemiru čine najveći dio materije: sunce, zvijezde i međuzvjezdana tvar, sastavljena od čistog joniziranog plina, na velikoj toplotnoj razini. Postoje zvijezde koje imaju 10^{57} bariona, kojim se ne može objasniti višak materije nad antimaterijom. Saharov primjećuje da nesačuvanje inverzije vremena daje nesačuvanje barionskog broja. Pri tom Ruđer Bošković (Boscovich Rogerio Josepho) smatra da prijelaz od pozitivnog ka negativnom, postepeno, bez skoka i preko ničega ne može da se ostvari, s tim da je sila među osnovnim

česticama snažnija nego među složenijim. Sile na malim udaljenostima se razlikuju od onih na većim. On je tvrdio da, možda postoje i spirale atoma, zavoji okovani silom, i posjeduju veliku elastičnu silu ka širenju. Današnja znanost potvrđuje makromolekulsku strukturu atoma. Ruđer Bošković je znao i za nematerijalne točke atoma i njegove sile, znao je da udaljene odbojne sile prelaze u privlačne! Danas ovo odgovara Heisenbergovoj teoriji ujedinjenih polja ili struna. Ali ne samo tome. Po teoriji superstruna ako bismo ih mogli vidjeti, one bi imale jednu dimenziju, ili bi bile vidljive u petljama ili izdužene. To bi predstavljalo submikroskopski desetodimenzionalni prostor-vrijeme. Prostor sa devet dimenzija, od kojih se šest javlja tek na ljestvici struna 10^{-33} cm i jednom vremenskom, dok je atomsko jezgro 100 milijardi puta veće. Superstrune se uvijaju jedna oko druge u svakoj točki prostor-vrijeme. One objašnjavaju zašto postoje četiri fundamentalne sile u prirodi, i zašto vidimo određene subatomske čestice. Strune se neprekidno sudaraju i vibriraju određujući da li ćemo ih posmatrati kao materijalnu česticu (kvark ili elektron), ili kao česticu sile: foton ili Z-česticu. Po Einsteinu, gravitacija je zakrivljenost makroskopsko četverodimenzionalnog prostor-vremena, i možda se kvantna teorija čestica može ujediniti sa geometrijskom postavkom relativiteta. Znanost o superstrunama opisuje sve čestice i sile geometrijski i traži da se ujedine sile, čestice i kvantna teorija. Gravitacija i kvantna teorija. I predviđa supersimetriju, jer postulira za svaku danas poznatu česticu još neotkrivenog dvojnika. Saznanja o makro i mikro svemiru ulaze sve dublje u tajnu njihova nastanka, tako će doći i do novih vidika, ali se bit i istina o životu neće promjeniti. Bošković je vjerovao i u

bezbroy svemira. U prirodi nailazimo na različite podudarnosti, koje tumačimo entropijom. Everet kroz kvantnu fiziku govori o drugim svijetovima-svemirima, ali od njih sa čvrsto različitim nepromenljivim veličinama vezivanja. I samo im prve konstante i fizički zakoni daju mogućnost da se u njima nešto događa, ili da su svjesni sami sebe. Ova postavka, ako se utvrdi da je točna, dobićemo vrijednosti koje uslovljavaju razvoj života u svemiru. Sve se ovo krije u fundamentalnoj ali jednostavnoj razini prirode tvari. – Istočna zvjezdana jata sve su svjetlija i bliža zapadu.

– Iskreno da ti kažem, svojim uprošćenim monologom o današnjoj nauci malo si me zabrinuo. Čemu ljudi u njoj idu tako daleko? Nije li svrsishodnije manje znati, živjeti mirno i jednostavnije? – javlja se Pjesnik.

– Ako jednom kreneš mojim putem, povratka nema. Moji su mi učitelji ostavili neke sumnje, na koje ni sebi nisu umjeli dati odgovor. Dužnost mi je, ako uspijem, da ih riješim – odgovara, zadubljen u svoje misli, Putnik.

– Ne zalazi li se tako često u tuđa područja? – na koncu ove noći primjećuje sablesjednik.

– Ne vjerujem. Ako se zna mjera. Baš kao i u prirodi: radijus zemlje je istovjetan gemoetrijskoj sredini mase atoma i radijusu svemira. Ili, masa čovjeka geometrijskoj sredini mase protona i mase zemlje. Kada bismo mi na neki način sve ovo poremetili, tada bi se desila kataklizma. Ne onakva kakve mi znamo, jer one su u prirodi sitni i trenutni hir djeteta... Mislim da se saznanja moraju dopunjavati, a ne suprotstavljati. Vjera i znanost se ne suprotstavljaju, nego prožimaju i popunjavaju. Svako novo znanje nosi još više neznanja. – Putnikov glas odlazi u nepoznato:

– Negdje u daljini sve se ujedinjuje u određenu svekonačnost. Ovo o čemu smo pričali, vrijeme u svom povijesnom hodu, nešto će odnijeti a nešto i donijeti.

Fizika elementarnih čestica (po kojoj materiju grade kvarkovi i leptoni) može se uskoro mijenjati, ako se utvrdi postojanje novootkrivene čestice: leptokvarka. Činjenice u svojoj jednostavnosti toliko su složene da ih mi često baš radi toga ne opažamo. Naše je znanje dim na vjetru, što se povija uslijed kušnji, nestaje i nastaje u nedodjiji. Onima koji vjeruju, Stvoritelj pruža istinu o stvarnosti, a drugima... Povijest ljudskoga roda nam svjedoči o zloupotrebi znanja, ono nam se kao kamena kiša obrušava na glave. Slutim da su mnoge stvari do kojih mi danas dolazimo, stare civilizacije već poznavale. S vremena na vrijeme mi ih nanovo upaljujemo. Napose pojedinci svoje znanje, ako su nalazili za shodno, ostavljali su nekome ili odnosili samo iz njima znanih razloga. Sve ima svoj vrhunac i pad. Pa i znanost. Ona se topi na suncu svoga života, kao snijeg, da bi nova pokoljenja stigla do istih ili sličnih saznanja. Baš kao i mijene noći i dana. – U očima mu omaglina zvijezda, ona dolazi ili odlazi; zamišljeno ih upravlja u talasje neba. Nečujna linija dana raste sve više i više. Udubljen u misli Putnik:

– Jednoga dana... ako se sretnemo, tko zna čije me nebo vuče... ti se vraćaš u zlatom obrasla polja, u zuj pčela u suncošumi suncokreta i sjenu iznova procvala bagrema; znak duge i ugodne jeseni. Pjesmi vode na trgu, čija igra u zlatosumaglici našem gradu daje mir. O svemu ćemo drugačije razgovarati. Do tada... – glas je sjetan.

„Nekada davno, kad je drač u ravnici zlatom cvao... Za paore, bez puno riči mâr, velikodušnost i sloga, bilo je sve. Al' ne za sve; pa su siromašne prinčeve prognali u bili svit. I tako su ušli u bajokrajolik pripovitke o zornjači. Kad vrh zabata salaša od pruća i bublji isprepleten, na gredi, dodirom svojim ozori u kristalnom ogledalu rita, oni će se vratiti. Pod or, koji ni vrime ne zna kad je rođen. I pripo-

vitkom svoje stare krošnje, drugima tira inat. Još mu i danas u žilama vri legenda mladosti... Kad u svitanje... lišće, kao staro ozlaćeno vino u izmaglici berbe zatreperi, i u široko modrilo neba i zemlje ravnice zašumori svetajnu o..." – Pjesnik gleda Putnika i u potaji se prisjeća sage i ne tako davna djetinjstva u zavičaju. Ali ga on prekida:

– ... putevi naši su nam nepoznati... jednoga od nas vraćaju domu, a drugoga tko zna kamo...

– Možda sam previše radoznao... Ne skrivaš li ti u sebi neku duboku tajnu, o kojoj nisi voljan da pričaš? – Zagledan u samo njemu znani vitraž pejzaža, Putnik mu odgovara:

– Ne! Tajna je moja... možda... davno... u zlatosan rasplinuta, ili...

– Ako nekoga sretnem... što da kažem? – Na horizontu galeb svojim krilima ulomljava plavetnilo neba u topli dan; sa obale narandži, limunova i mora... mora Tirena.

– U ovome sam gradu susreo iz daljine, velikog pjesnika i mistika u vidu: Petrova nasljednika! – razmišlja u sebi Putnik i glasno se vraća u sadašnjost:

– Ništa... – tiho i sjetno.

Svuda pada blago rumenilo rose. Na bijelom stolnjaku ostaci večere: pečena junetina, umak, riba, hljeb, stakleni bokal i dvije čaše, u njemu voda, boca vina: lackrimae Christi, krupno medeno zrnevlje grožđa i crvene kriške lubenice; ovdje ih prodaju na tezgama po ulicama do kasno u noć.

U zraku, glasovi koraka ljudi i buka vozila, hodočasnici, piljari, ranoranioci, svećenici, trgovci, vozači... žure negdje. Mjesto oružja rimskih kohorti i vandala, uskoro će zvona sa bezbroj tornjeva da probude ovaj nikada do kraja uspavani Polis, i u njega unijeti posebnu aromu života.

Buket bijelih ruža na stolu Putnika sjeća: svake godine, na prve rascvale uzabrane grančice trešnje u kines-

koj vazi, na svom pisaćem stolu, davno... I danas ih još ruka fina od rada brižno stavlja, dok sijede joj vlasi krase plemenito lice, srce marno kuca i za njega moli. Čeka!

Nosi li, ili mu odnosi ovo jutro: bijele salaše, bujoklas njiva i usamljene jablanove? Kraj cesta, od kojih i sam jednom je pošao. Vjetar u tamnoj il' svijetloj zlatnoj kosi, ljubice u zjenama koje začuđeno gledaju il' čekaju, u zamaglici vode i njenih ustalasanih kula. Daleki šapat bake, djede, roditelja, prijatelja... Kumovu biser slamu, kako nebom nekamo se penje. Vrapca ispod stare strije salaša i silu oluje u pusti dok tka svoj hir. Šum dolova i njiva, kako vremenom neba huče...

Iznošenih farmerica, u košulji kao alpski snijeg, bosih nogu u sandalama i sa burom u srcu... ustaje od stola i prihvaća čašu sa gorsko kristalno pjenušavom vodom sa kockicama leda i kuca o čašu sa gusto crvenim vinom, koju Pjesnik drži u ruci. Govori:

– Vrijeme, vrijeme je naše... put nas zove. – Zatim jedno drugome snažno stiskaju desnice. I mrkom ljevicom Putnik uklanja pramen kose sa svoga visoka čela. Tamnim zjenama i licem, prahom sunca umivenim, slijedi lijet galeba.

Zabacuje prtljag na svoja snažna pleća i visoki stas, uz osmijeh bez riječi, kreće uz ili niz ulicu. Obasjan prvim zracima čar-mediteranskoga jutra, što se ljeska i nadaleko pljušti. Prvo se zaustavlja pored hladna izdana, rukama zahvaća vodu i pljuska po licu, potom iz šaka pije, dok dan raste u vrelinu. A šumom zamišljeni izvor nastavlja svoju priču... Pjesnik to više naslućuje nego što razumije. Putnik-boem kao da broji svoje korake i govori sebi:

– Uvijek nam ostaje nada... jednoga dana... možda... ali to zavisi od drugih... želim prag svog djetinjstva da cjelivam, ako Bog da, i onima kojima dugujem neko objašnjenje, da kažem: došao sam!

NA FONTANI

Lijep sunčani dan. Silazi s vlaka, u ruci mu omanja smeđa kožna putna torba. Na nogama Max patike, farmerke i uz njih istovjetna košulja. Pjesnik. Nakon niza godina, ni sam ne zna kada je otišao u svijet. Pred kolodvorom su još uvijek sjenovit park i veliki platani. Samo je vreva ljudi nešto jača. Uzrok je tome vjerovatno Buvljak. Na njemu nema što nema. Stjecište naroda i nacija, ne samo Europe nego i drugih kontinenata. Robom reaguje brže od zvaničnog tržišta. Mnoge je spasio bijede, bolesti, gladi, nerada... a i upropastio. Tko zna dokada? Spušta se skalinama i kreće prema korzou:

- U moje vrijeme nije bilo ovoliko kafića i trgovina.
- Radoznalo gleda u pješačku zonu i traži poznata lica, uzalud.

- Putevi su istina sama za sebe. Jednom nastali, kao i naselja, gotovo da se ne gube, vrijeme ih na čas skrije a ne i presušuje. Traju dok je čovjeka, i dalje.
- Pjesnik sjeda pred kafić da prezalogaji i ublaži žeđ. Gleda prema gradskome tornju, stoji među vatrenim planinama od oblaka, sada sa puno golubova.

- Skoro će noć, nema prevoza kao nekada... Mogao bih da prolunjam zaboravljenim sokacima, do jutra, pa ću kući - primjećuje.

Grad, iščilio tko zna kada i kako u vijavici noći, zadubljen u misli. Ljudski duh, razum i djela ga održavaju onim što jeste, a time i vijek mu postojanja.

Sate utkane u kristalno nebo zvijezda. Na obali fontane keramika urasla u žad mahovinu, u polusjeni

žutih kandelabra. – Čovjek sjedi i razmišlja, vjetar oko lica bijelo-ljubičastih slapova. Kraj nogu mu na tamnom i vlažnom kamenu putna torba.

U visinama toranj varoške kuće okrenuo ure na sve četiri strane svijeta što kasne izgovaraju trene; sa križem na vrhu koji plamti u srebru. Ispod njega, glob u rubinu izbija povremeno vrijeme. Noć je kao dan. Dereglja secesije, izgrađena početkom dvadesetoga vijeka, na obali ušuškane rječice tla. Od stijena, cigle, željeza, drveta i keramike. Tone, iako su u njene vlažne i pješčane temelje prvo pobijena debla. Ulomljena u formu boja, mašte, volje i želja zanata, njenih majstora. Ligidarski kolač, ukraden od nekoga voskara na sajmištu ili vašarištu. Svjetionik i najudjeljenijem paoru na salašu.

U svibanjsko predvečerje prošle godine, čelične grdosije na gusjenicama i dugim cijevima, uglavnom sa nedoraslim dječacima, pošle su da brane granicu. Zašto je neko pomjera, Kainov čin, zar se bez nje ne može? Život i priroda su dovoljne kušnje, milenijumima neriješene.

Sunce je hladno zalazilo u plodne i raskošne oranice. Možda bez sjećanja. Brižne ruke civila koloni su pružale suze, mlako i mrzlo pivo i tople riječi, za srećno viđenje i povratak...

Varoš se pruža na urušenim tekućicama i ritovima u kojima se prikrivao živalj, u šašu, pusti, šumama, vjetrovima i širokim putevima. Jedan od njih je i Donji put! Zaustavljao se idući uz izdan danas ka njegovoj sjevernoj strani. Put jantara! Izrastao u novi odlazio je dalje preko sada nestale ćuprije, kod sv. Ivana Nepomuka, prema gornjaku. Možda je stizao iz Jerihona – Mjesečeva grada (hebr. *Jerēhō*), starog najmanje jedanaest tisuća godina. Prvi utvrđeni, za sada, grad na

svijetu. Grnčarija pronađena ovdje u obližnjem naselju nosi na sebi njegovu geometrijsku ornamentiku. Ostale su iskopine stare i do 16.000 godina.

Kraj ceste naroda, u mirnome umiru, leže u lijesovima ili bez njih dobri Dysmas, rdavi (bolje slabi) Gestos, bogataši, lihvari, pustolovi, ratnici, siromasi, trgovci... Dio sarkofaga (lat. *sarcophagus*) nađen je početkom osamnaestoga stoljeća pri restauraciji u zidinama obližnjeg castela.

Lagumi, ma koliko da se o njima govori, u njemu ne postoje. Samo ozidane kriptе i katakombe (grč. *kripté, týmbosi, catacumbae*), na više mjesta, pod crkvom, kućama za stanovanje, ulicama...

Danas ovo mjesto trpi sjenu nekada drevnoga Babilona. Sagrađeno od nabijanice, nepečene opeke-egipatske, trske i bublji, pečene cigle, blokova, betona... Njegovim doskora punim, a odnedavno gotovo praznim sokacima i vrtovima koračaju ćutilo i strah. Razoren bahatošću, gramzivošću, neslogom i podijeljenošću naroda. Vjera je u siromasima, oni su sol napaćenoj zemlji, i neće dozvoliti da velikodušnost grada i njegovih staleža klone u nepovrat povijesti.

Kao teški cekin, zalutao u tišinu sati, list pada u vodenu čipku izvora. Odvaljen poput grudve oranica, u koju ratar sije novu os života. Mreška površ vode i vjetra u fontani punoj mjesečine i velikog zlatnog koluta sira na nebu... kotrlja između zvijezda u dalj.

– Ovdje nitko nije podigao kulu sa kupolom, u obliku kružnice. Opservatorija ne pripada fonu ni podneblju ovoga gôda-vremena. Okamenjeni i ustaljeni, teško mijenjaju svoju narav, samo kvare ljude – govori Pjesnik sebi, pa će:

– Putnik, mekan kao komad kruha, toliko i snažan kao nepomir bure, ne pripada ovome krajobrazu, ne

zato što sebi otkriva nove vidike, nego što je takav kakav je, na liniji, gdje se susreću stvarnost i san vizionara, u vinomorju mladih obzorja.

U parku gdje je nekada bio kršćanski spomenik, u početku je do podnožja mu, kažu stari ljudi, vodilo trinaest stepenica, danas blizu njega podignut je biljeg mira. Voljom čovjeka sa istoka. U ovim mutnim vremenima koji je time unio zlo u ljude. On blizu tri decenije sjedi u zgradi međunarodnog parlamenta na zapadu. Održava meditativne skupove, biciklističke utrke i proglašava točke mira: gradove, spomenike... vukući tako od izlaza ka zalazu planete u svrhu obilježja linije koje grade mrežu. Kraj njegove slike sljedbenici mu pale svijeće, mirisne štapiće i prinose žrtvu: jabuke i kestenje. Meditiraju, mole i pjevaju. Nakon sastanka neko od prisutnih učesnika ostaje i jede darove. Sve što stvore na polju umjetnosti, vođa uzima kao da je to njegov rad. U ovome gradu nisu samo oni u pitanju nego raznorazne sekte, udruženja... čarobnjaštvo... dokolica razorene stvarnosti... opoj sredstava za zaborav... blago kazano šire iluziju življenja... To ne isključuje sa njima dijalog, ali pozvani šute... Usto ovdje se obrće i pozamašni u materijalnim i drugim dobrima kapital. Što će biti kada se krugovi zatvore? Vjerovatno ni broj im se u ovoj varoši ne zna.

I tako, u prisustvu gradskih čelnika, otkriven je kameni biljeg i metropol-selo proglašeno je za grad mira, a oni su pri tome dobili lente. Dok puk muče duhovna i materijalna neishranjenost i bolesti, neizlječive nemarom. Rastrojenost duha, morala, razuma, gospodarstva...

– Ni đerma ni ledine, gdje su se nekada karavane odmarale, zatim spremale na put ili ostajale. Isprid utvrde. – Pjesnik gleda prema kafani u parku:

– Prije gradnje nekoga objekta prvo bi kopali bunar, koji se po završetku radova gasio. Neki zatrpani pločama čekaju svoje vrijeme. Veći dio šančeva oko varoši nije ni podignut, sem nekih kapija, ali u određene sate oni se javljaju u vlastitoj mašti i brane grad od svih pošasti, koje oko njega kruže poput usijanih lešinara. Ne daleko od glavnoga trga miruju ostaci Palače, cara bez žezla, dvorani i izgubljeni ratnici. Zamisao o zemlji nisu ostvarili, ekumenski nesložno ujedinjeni i razjedinjeni. Noćas u tvrđi snivaju il' se mole redovnici. U prošlosti gladni i bosi, u sandalama po goloj suhomrazici i bespuću smetova, za narod, rano su odlazili svome Učitelju na vječna žitna polja Galileje. Tvorci prve srednje škole i kazališnih izvedbi gramatikalne škole, prije dva i pol stoljeća, a i ranije. Odoše i legendarni križari (lat. *fratres militae templi*, njem. *Templritter*) iz trinaestoga vijeka, i kapela im, perom kroničara; s tri ara zemlje: in Quer ad tria..., iz Stolnog Beograda (Székesfehérvár). Putnik je kao dijete čuo priču od oca, uz škiljavi lampaš, dok je čekao majku sa roditeljskog iz škole. Vjetar je zavijao uvelim lišćem uz iskre jeseni i slomljenim granjem po usamljenoj avliji. Ne zna zašto mu je otac te večeri, iako je bio ćutljiv otkako zna za njega, kazivao: „Seleći se u ove krajeve, po mogućnosti tokovima voda, prije više stotina godina naš je narod stigao do Dunava, vođen fratrom na čilašu. Kada su htjeli pregaziti bistru i veliku rijeku, uz svjetlost, iz njenih je talasa izronila crna Gospina slika!...” Vjetar je i dalje vitlao hladnim i tmurnim, već kasnim predvečerjem, bez sjenki u noći i lijetu srebrnosivih oblaka, priča uranjala u srce dječaka... sve dok mu se mama nije vratila kući. – Prisjeća se Pjesnik davne Putnikove priče. I:

– Ne tako davno, u blizini ove ljudske košnice, otkriveni su ostaci srednjovjekovne crkvine, blagoslov-

ljeni su i podignut je drveni križ. Blizu je i nekropola, po nekima stara više od tisuću godina. Time otvaraju pitanje: čiji su ostaci hrama? Ali i razmirice među pukom. Nekoliko kilometara odavde ispod obližnjeg naselja, leže temelji najmanje deset crkvi. Ko je bio zadužbinar ili donator (grč. *Ktētōr*), ove naseobine templi, ili opatije? Zna se da je starija od utvrde. Kamo su nestali njeni stanovnici-čuvari i djela im? Po svemu sudeći, u onim vremenima je morala imati zidine da bi se branila od neprijatelja. Ili nije? To je još jedna tajna koja traži odgovor. Na oltaru, u bijelom pleteru mermera i sjaju svijeća stoji čudotvorna slika Crne Gospe! Madona obično ima crnu ili zagasitu put lica, nastalu slučajno ili kemijskim razlaganjem boja, srebra i čađi od svijeća. Možda i namjerno da bi se na njenom liku oslikao stih iz Pjesme nad pjesmama "Crna sam ali lijepa". Ovako govore egzegete (grč. *exēgēsis* razlaganje ili tumačenje) za Crnu Bogorodicu. U znak uslišanja ljudi joj ostavljaju darove, po mogućnosti od plemenitih metala, dragulja a rjeđe zapis na kamenu. Zbog provale, neuhvaćenih il' neotkrivenih počinitelja, danas su milodari pohranjeni na sigurnije mjesto i bilježe ih u za to određenu: kroniku (prema grčkom: *khrónos* vrijeme i *grámma* slovo). – Kroz srebrnu noć, dok poneko svjetlo bdije iz udžerica i višekatnica, glas Putnika se miješa sa šumom vrela u Pjesnikovim mislima, koji sluša:

– Moja je Mama tako poklonila majci Mariji, kao zahvalu za svoje ozdravljenje, porodični nakit-minđuše, ispletene iz zlatnih niti u loptice, i u svakoj od njih u sredini ljubičasti kamenčić.

Restaurirajući gospin lik, bojama, srebrom... sa malim Isusom u naručju i, kruneći ih krunama, redovnik (ne domaći) nije obratio pažnju da li je majstorima dao

original ili kopiju. U očima vjere i puka to ne umanjuje vrijednost slike, nego vjerodostojnost njene umjetničke i vremenske strane. Naš je grad stariji više nego što slutimo. Naišao sam u pismohranama na trag, i iskapanjem provjerio. Prije toga mi je stari čobanin kazao: čuvajući ovce u okolini za strašne nepogode, vidio je u daljini obrise varoši, i čini se i njenog neimara. Stoji i gleda je zamišljen. To i nije tako važno za historiju. Život je kratak, a događaji i djela u njemu vječni. Treći će milenij biti milenij duha i znanosti, tehnika iako razvijena, biće u drugome planu. Duh će poput ružina ulja prožeti cijeli postojeći svijet. Mi već koračamo u njemu: jevrejski povjesničar Josip Flavije u svojim spisima veli da je Herod 14. ožujka za vrijeme pomračenja Mjeseca dao pogubiti neke rabine. Iste godine početkom travnja je umro u gradu Jerihonu; njegov nasljednik Arhelaj ga je prenio u Heridoj. Krist se rodio šest mjeseci ranije, u sedmoj ili šestoj godini prije novog računanja vremena. Grad će naš trajati dok je onih koji ga vole i mrze. Jednoga dana... biće drugačije... veliki oblak... ako razumijem... u kušnji... – Putnik je ušutio, zagledan u modrilo one noći, sjeća se: Pjesnik, sjedili su ispred salaša. U ovome trenu tišina mu je sve jača, mjesec odlazi iza varoši i njenih sokaka. Gase se i lantērne.

– Ne treba uzalud trošiti svoju snagu i zdravlje na nevažne stvari u životu. Čak ni rukom odmahnuti. Bitno je ostati staložen, za ono što čovjeka izgrađuje i čini ga boljim – riječi su to starog i iskusnoga Pavlina, u samostanu, kamo je do sada Putnik navraćao kada je dolazio kući. Pjesnik sjedi na prohladnoj keramici u svježini fontane:

– Tamo ga je nešto vuklo o čemu nije htio da priča. Do kasno u noć bi raspravljali o samo njima znanim

stvarima, a i šutjeli; kao ljudi, kojima znanje i izazov života daju novu snagu u traganju za istinom. Sa malo razbibrige. Vjerujem da će njihovi susreti većim dijelom ostati velika tajna. – Prigušeni koraci po asfaltu i opalom lišću, neki dan, u mladoj travanjskoj oluji sve su dalje. Pjesnik se sjetno osmjehuje, ustaje, okreće i nešto traži.

Teška je rosa pala na sive mermerne ploče oko izdana. Na njima kao da gleda trag malih nogu; djevojke sa čar-vrela, ona i Putnik, vrzu ovim se krajem.

Osjeća, nepomir žene i ozorje njenih zjena vjerovatno traže onog koji negdje luta za svojom zvijezdom.

Voda u fontani se smije il guguče fino i prkosno njenim glasom.

U dugoj joj kosi ples zrelog žita, protkan staro-mladim slalom vinomirja.

Jato golubova polijeće iz okoline napuštenih tavana i lomi plavetnilo neba.

Kraj puta, vihor košave i prašine u safirnim krošnjama jablanova slijedi svoju misao. Srce sina ravnice. Srce Putnika-proštenjara.

U visini, galeb obojen mladim suncem kruži oko tornja varoške kuće i odlazi.

– Možda, baš u ovome gradu, krije se tajna...– Pjesnik upravlja svoje korake ka širokim i sjenovitim ulicama varoši bez varoši. Zvona sa crkvi razbijaju jutro u novi dan.

VRLET PELOPONEZA

Na grebenu i obali mora monah (grč. *epitrépein* pojeriti, nadzornik) u crnoj haljini (grč. *rizā*) sa kapom (novogrč. *kamēlaukē*) na glavi, duge sijede brade i kose, lica produhovljena trapeņjem. Kraj njega Putnik u tankoj bijeloj košulji i izblijeđenim farmericama, na nogama kanadanke. Stoje i šute. Modro nebo i zeleno valovlje kanala Hagaion Orosa, na odlasku, bliješti o zapadni dio poluotoka. Po čvornovitim dugoljetnim maslinama i kiparisima prži još vrelo sunce. Prema jugu, vrh Athosa pokriven snijegom, sve do sredine srpnja. Izlokanim kamenim stazama i krošnjom raslinja krade laki se vihor dana. Balalajka i prošlost zavičaja obojice odnekud im izranjaju u mislima. Tamna kosa u Putnika mreška se oko tamnoputa mu lica tolikim lunjanjem cesta.

– Prošao si mnoge krajeve i susreo razne ljude, nisi našao odgovor, ne želim da se mešam, ali verujem da nas svaki razgovor obogaćuje – lagano govori starac i gleda u sve jače sjene, koje nadiru okolišem nedaleko od kelije isposnice:

– Bog ne deli ljude niti ljudima čini zlo, nego oni sami među sobom dižu nove i nove bedeme, ljudi su... a mogli bi i drugačije. Ja sam krenuo u pustinju da nađem sebe i svet koji mi, hteli ne hteli, verujemo da postoji izvan našega. Brine me istrajnost do kraja i da li ću nešto od svog skromnog iskustva preneti drugima – pita se kaluđer.

– Razumijem vas, časni oče. Svi mi za nečim lutamo i tražimo nešto – Putnik će zamišljeno.

– Tvoj je put dug... ko zna... da sam mlađi... možda bih i ja kao ti pošao, ali me je usamljenost ovoga mesta svojevremeno zadržala: manastiri, skitovi, kelije i kolibe. Grci su u ovim urvinama imali manje naseobine; pominju ih Homer i Ešhil, u trećem vijeku stare ere. Iz stenja znaju da niknu blagodeti vode, za male plodne oaze i kržljivo rastinje. U toku ikonoklazma, krajem devetog i početkom desetog stoleća, pojedinci su se povlačili u ovu pustoš verujući da je blizu kraj sveta. Kako se on nije dogodio, monasi su gradili sve raskošnija arhitektonska zdanja, primali poklone od vladara i pojedinaca, umetničke i istorijske vrednosti na čuvanje, a i sami ih izrađivali, pored svoje duhovne izgradnje. Danas nije kao nekada, pomalo se uvlači duh sadašnjice... tehnika i druge svetovne tekovine, ipak, sve to još nije zabrinjavajuće – promišljeno će subesjedniku starac.

– To sam uočio, ali mene više zanima duhovna i materijalna zaostavština koja ovdje postoji. – Putnik mirno posmatra veliku loptu Sunca, što se sve više bliži talasju uzburkanog mora. – Monah šeretski, potom ozbiljno:

– Znam. Slabo obilaziš naše vrsne podrume sa vinom i smočnice. Više za goste, zlu ne trebalo i za nas, ako bi nadošla loša vremena. Društvene i prirodne nedaće... čak i na hranu ponekad zaboravljaš. Trudiš se da ne remetiš tipik našeg življenja, iako nam pogledom na veru i idejno-filosofskim opredeljenjem ne pripadaš, niti ćeš pripadati. Nisi prvi koji ovde kratko boravi, niti sam ja prvi koji ti ovo kazuje: ti si pustinjač, naučnik... i još ponešto, potreban si mnogima. Tvoja će te kolebljivost, ako smem da primetim, odvesti istini; ako se jednom zaustaviš, bićeš ono za šta si i rođen.

– Kada se umorim, vraćam se u rodni kraj i pri tome uvijek posjećujem i dobrog prijatelja. On za mene

brine kao i moji roditelji. Putnik nužno gleda u visine, bijeli se galeb igra sa olujom.

– Pričao si mi, gotovo istovetno živimo i pokušavamo da sledimo istoga Učitelja iz Nazareta. Osobe, pak, kao ti nehotice utiru staze mira i razumevanja među narodima, bez predrasuda i želje da nekoga uče pameti. Vas u tome ne sprečavaju nikakva pravila, osim savesti. Biti samotnik ne znači biti čudak, nego smion čovek, kojem sem Višnjeg retko ko pomaže. – Starac upravlja oči prema modrim dubinama vaseljene. One mu svijetle.

– Previše je pohvale a malo pokude – zamišljeno odvrća Putnik. Galeb nestaje u sve sjenovitijem vidiku pučine.

– Pogrešno misliš. Meni ovaj razgovor vraća mladost. Čovek se u jednom ne menja, uvek ostaje dete – sjetno će isposnik.

– Sjećam se zavičaja i napose starih, bili su uglavnom ljudine a ne šakali. Vremena su se promenila... – Putnik. Kao zrna bisera na vrhu talasa, javljaju se kapi vode u zracima lopte, upola zaronjene u površ mora.

– I meni se to događa, zaboravio sam i bagrem kada u njemu cveta, često ukorenjen u posno tlo – uzdiše kaluđer.

– U svibnju, nakon Uskrsa, kada sve teče u buket života – dodaje Putnik.

– Vaskrsa... Da... sada je travanj po gregorijanskom računanju, nama april. – Bosih nogu u sandalama, monah gleda u subjesjednika:

– Ovde svi pripadamo istočnome obredu, iz raznih naroda i nacija. Pre nego što nastaviš svoj hod, samo tebi znanim putevima, a želim da ostaneš ovde što duže, dobićeš jednu malu ikonu Bogorodice na dar za

uspomenu na sve nas ovde, znamo da o nama nikada loše nećeš govoriti. Iako smo i mi samo ljudi. Navrati i mome subratu u manastir Ivion. Početkom trinaestoga veka u njemu su boravili monasi iz Gruzije pod upravom Rima, danas u njemu žive Grci. Od mene je stariji i mnogo više poznaje ovaj takoreći školj u Aigaion Pelagosu – Peloponeškom moru. – Sunce je zašlo iza vode, bura ojačava, zvijezde se rasanjuju ispod nebeskoga krova. Odnekud drveno klepalo (grč. *simandro*) razbija svježinu zraka.

– Nastavićemo sutra – Putnik kazuje i prepušta kaluđeru da pođe prvi.

– Vreme je za hranu, kasnije možemo još da pričamo, gost kod nas ne sme da gladije. Davno sam imao prilike tako dugo i zanimljivo da razgovaram – veseo je starac. Kroz prste desne ruke prebira brojanice.

– I meni je drago. – Putnik se okreće ka pučini, i svojim tamnim zjenama prelijeće horizont s kraja na kraj. Rumen sunca se ulio u srebrni prah večeri. U plavilu sutona, naizgled u pustoši, pale se slaba svjetla. Žitelji krša ovu će noć, kao i skoro sve ostale, probdjeti u molitvi, odmoru i razmišljanju. Samo tokom praznika i nepogoda mijenja se uobičajeni način života; u prošlosti savjet za budućnost: opstanak i trajanje.

Pod nogama, povremeno po vrleti staze, kotrlja se kamen ućutkujući cvrčcima glasove. Odmor u tišini, priprema se za nadolazeću oluju sa mormora. Dvije prilike i dalje se penju uz strminu stijenja.

SUSRET U PERIVOJU

– **V**i biste, gospodine, priču o njima? – Prešao srednju dob pravilnih i nešto umornih crta lica, opaljen suncem i prosijede kose. U svjetloplavoj košulji kratkih rukava, sa kravatom po najnovijoj modi, sivomodre pantalone i crne cipele, ispletene od tankog remenja na nogama. Pritajeno u zraku svojim rukama traži odgovor na vlastito pitanje:

– Ovdje su dolazili obično u predvečerje i ostajali do sitnih sati, možda i više od dva tjedna. Upoznao sam ih za ljetnje oluje jedno popodne. One radi blizine jezera umiju naglo da dođu i odu. Sklonili smo se u sjenicu, kojih ovdje ima podosta. Kako pljusak nije jenjavao, od nas je, više se ne sjećam ko, neko započeo neobavezni razgovor. Istina, njega sam poznavao i odranije, jer nam je sa svojih putovanja donosio poneko raslinje. Znao sam da potječe sa ne baš mala imanja, negdje iz okoline grada. I da je ono bogato faunom i čudesnom florom. Od tada su učestali naši susreti u ovome vrtu, napose pri zalazima sunca, koji znaju biti prekrasni, kada se zraci, ovisno o svježini, prelivaju u raznim tonovima svjetla. Zaokupljen raznim obavezama, iako sam se spremao, nikada nisam na njegov poziv posjetio roditeljski mu dom i vjerujem da sam pogriješio. Oboje ih već dugo nisam vidio. Djevojka je slušala, ali ne uvijek bez bunta, dok smo šetali ili sjedili i pričali. Bilo je dana kada je on šutio i bludio negdje daleko, daleko, samo on zna kamo. U sjeni ove fontane... – pripovjedač rukom pokazuje u njenom pravcu. Obrasla u bršljan kraj kaštela, bez

vode, u sredini izliveni od bronzе dječak i riba mu u rukama, prekriveni patinom mahovine. Pjesnik obučen u svijetlo kakao ljetnju garderobu, obojica su se na čas zaustavila na stazi i nastavljaju dalje:

– ... htio je vidjeti kako se preliiva. Tko zna je li je ikada šumorila, u svjetlosti i bojama bistre vode. Za svoju je zamisao nudio i materijalnu pomoć. Ali je jesen stigla nešto ranije sa svim svojim patnjama i radostima. Jedno hladno predvečerje, sa pismom u ruci i bez riječi, došla je i Tajana. Nitko ga od nas dovoljno ne poznaje. Filozof, znanstvenik, pjesnik a ponajviše isposnik... – Uzdiše:

– Nepredvidiv kao sve Remete. – Pred njima na putu velika tisa.

– Ne bih tako, čovjek koji se lako ne odriče svojih načela. Jer ne bi bio ono što jeste – odvraća Pjesnik, a gospodin kraj njega nastavlja svoju priču:

– Čega se sve nisam naslušao za vrijeme našega druženja. Obično bismo poslije večere išetali, iz nauke, umjetnosti, kulture... po stazama ovoga velikog parka. Iz čijega raslinja vire zdanja secesije: vile, hoteli, gostione, česme, modre vaze od keramike, šareni krovovi... osjenjeno Karpatima i dlijetom, drvo, što nosi raspjevani ugođaj arhitekture... Sada mi se čini: sve je bilo kao žar pepela, skriven u odžakliji našega djetinjstva, na didinom salašu... i nisam vjerovao, kao i moja obitelj, da će se to završiti onako kako se završilo. Oni su u moju porodicu, unijeli novi dah života i radosti. U neko vrijeme, kada su večeri zahladnele a dani postali kraći, češće nas je posjećivala košava, naročito ovdje vani. Talasi u jezeru udarali su sve žešće, krici galebova kušali razbiti prve obrise Kumove slame u onim nam satima nad glavom. Uzalud... Putnik je tada postajao zamišljen, u krupnim očima djevojke vi-

dio sam uznemirenost. Ali sam mislio: mladost brine više nego što treba, i uvijek se buni. Priviđa. I sami smo nekada bili takvi. Samo smo se jednom ozbiljnije zabrinuli, istina više moja supruga, jer žene često bolje osjećaju nego mi muškarci. Šetajući perivojem došli smo do table sa crvenim ružama. Neke su pupale, neke su cvjetale, neke skoro iscvjetale. Stali smo, ni sam ne znam zašto.

– Zavaravamo se da život nema konca... a kasnije...

– Putnik je svojim tamnim očima posmatrao gore modri beskraj predvečerja i galeba u njemu kako ulopan na zapadu pravi čiste krugove:

– ...iako plemenit, on je surova istina koja donosi radost i bol. Iskušenje kojem teško, teško odoljevamo da bismo ostali vrijedni riječi: da smo ljudi! – glas mu je bio sjetan, misli u magli.

– Nismo ga razumjeli. Moja kćerkica i sinčić su ih zvali da im neko od njih ispriča kakvu priču. Oboje su voljeli. Tajana je sa mojom suprugom i sa mnom ostala po strani. – Vrh jablana u visini obojen zadnjim plamenom dana, šumio rijeku je nedovoljno znanih vjetrova.

– Čuvam njegove slajdove o ovome mjestu. Mislim da su dobri, to vele i drugi. U njima je dio njegovih misli. Želim od njih da načinim vodič ove bašte.

Pred njima iz zelenila izranja čarda, zvono iz nedaleke crkvice javlja podne. Dan je bez oblačka, prijatan, ali ne i vruć.

– Gospodine, hoćemo li na ručak? Ja častim. Treba da se ide dalje – govori Pjesnik.

– Rado – i ulaze pod krov nadsvođen trskom.

Nakon obilnoga ručka u šutnji vraćaju se vani u sjenovite i cvjetne šumom obrasle staze perivoja. Svaki sa svojim mislima, sve do izlaska iz njega, gdje uz stisak ruke i osmijeh, Pjesnikov sablesjednik primjećuje:

- Znae, gospodine, ja vjerujem da postoji samo jedna priča o njima. Nju znaju... nije bitno... Sve ostalo je mašta. - Iz daljine čuju se plavi jezerski talasi, na čijim vrhovima blista trubnja sunca; ona kao da bi raskinula okove obale i pošla u beskraj pustare. Ovdje se prostirala ledina sa nešto vode za napajanje stoke. Šetali pastiri, taborovale vojske. Nedaleko vadio se kamen-pješčar radi podizanja zdanja i spomenika. Liječili u kupci bolesnici. Jurio tramvaj. Tursko "Irfane" ne kažu da li je dobar ili zao, jer je to čovjek sve uništio.

Galebovi lete u modrilo visina i svojim kricima prizivaju vrijeme koje ne može da se vrati. Bilo ono ružno ili lijepo. Ili se varamo? Zar sjećanje nije vječno trajanje istine koje iznova i iznova iz balade sna u stvarnost se pretvara.

PUTEVIMA PROROKA, HODOČASNIKA I PUTNIKA

Kad Isus iziđe iz hrama i pođe dalje, pristupiše mu učenici njegovi da mu pokažu hramske zgrade. On im reče: "Vidite li ovo sve? Zaista, kažem vam: ovdje sigurno neće ostati ni kamen na kamenu. Svaki će se srušiti."

Mt 24, 1–2.

Ovako je zapisao sv. Matej (lat. *Matthaeus*, hebr. *Mattai*) apostol (grč. *apóstolos* poslanik, ili *apó* od + *stéllin* slati) i prvi evanđelista (grč. *euggelistés*) na aramejskome jeziku, vjerovatno u Judeji, riječi i djela svoga Učitelja. Govor ima dvije vremenske dimenzije: razaranje Jerusalema i (grč. *éskhatos* krajnji, posljednji + *lógos* riječ, govor) o novom svom dolasku na koncu svijeta (grč. *Parousia*).

Sv. Matej–Levi bio je carinik iz Kapernauma u službi Rimljana. Njegovo evanđelje je do nas stiglo na grčkome jeziku, po tvrdnji biskupa Papije iz Frigije sa sjedištem u Hierapolisu, početkom drugoga stoljeća.

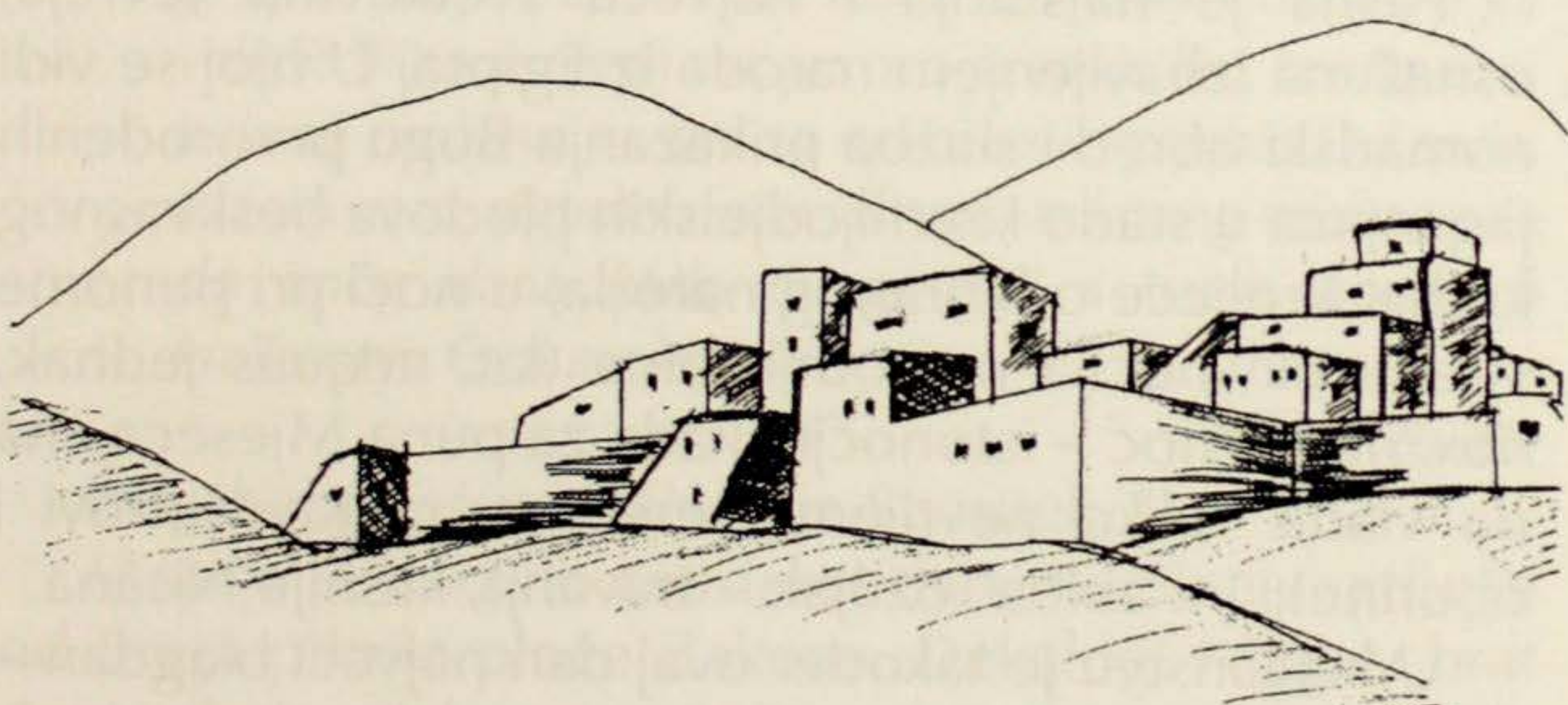
Evanđelista koji je Židovima obraćenim na kršćanstvo tumačio odnos Starog i Novog zavjeta pišući o Kristu kao o osobi, njegovim djelima i riječima, on je usmjeravao život Pracrkve. Evanđelje mu je najpreglednije i najpotpunije. Kao propovjedniku trag mu se izgubio u Etiopiji.

Abraham je (hebr. *ʾābrāhām* ima sporno značenje) doveo Jevreje oko 1850. godine prije naše ere iz Mesopotāmije (grč. *mezo* + *potamós* rijeka – zemlja između dviju rijeka: Eufrata i Tigrisa), Babilonije i Asirije, u zemlju Kanaan (egipatski naziv, po Bibliji: Obećana zemlja), gdje su već postojali gradovi–države, na čelu

sa kraljevima, patrijarsima i njihovim porodicama; i tako je započela historija ovoga naroda. Nastao u krajevima daleko od ravnica i udolina, vremenom zrio i omoćao, krenuo je u osvajanje novih krajeva, u kojima su, između ostalih obitovali i Egipćani.

U to su im vrijeme glavni neprijatelji bili Filistejci, ali su ih Židovi uništili tako da je od njih ostala samo riječ Palestina. Sve do naših dana.

Bliže 1000. godini prije naše ere kralj David osvaja Šalem-Jerusalem, i za Jevreje nastaje zlatni vijek. Sedamdeset i osam godina blagoobilja a time i poroka. Računajući i vladavinu njegova deseta sina, kralja Salamona (hebr. *šelōmō*, *šālēm* ili *šālō*, nesigurna značenja), koji, sklapajući brakove sa princezama susjednih zemalja (800 žena i 300 suložnica), uspostavlja moćnu državu i trgovačke puteve. Glavni saveznik pri tome mu je bio feničanski kralj grada-države Tira, koji mu za slonovaču i zlato pribavlja robu iz drugih, često veoma udaljenih krajeva, kao i cedrovinu i radnike za gradnju jerusalemskoga hrama. Brdo je otkupio kralj David za 50 šekela (1 šekel = 11,4 g. postojao je i zlatni i srebrni, zavisno od povijesnog vremena imao je i određenu vrijednost), na kojem je htio podići Svetište i smjestiti "Kovčeg zavjeta", u kojem su bile pohranjene dvije ploče Zakona, procvjetali Aronov štap i zlatna posuda sa manom (hebr. *man* hrana kojom su se Izraelci hranili putujući iz Egipta, a padala je tokom noći). Još i danas sinajski beduini, prozirnu izlučevinu tamariske biljke, koja se zgrušava u zrnca, nazivaju *man*. Škrinju je Mojsije (hebr. *mōšeh*, egip. vjerovatno od *msi'* donijeti na svijet, roditi) načinio od bagrema (lat. *urbani barbari*) sa narodom, po želji Svevišnjeg. Posrednik između Boga i odabranog naroda. Ne smije se zaboraviti njihova vjera

ŠD 03

u jednoga Stvoritelja. Vjerojatno je Mošeh zabilježio prvih pet knjiga Starog zavjeta, Pentateuha – Petoknjižja. Društveni, kultni, politički, pravni, vjerski i vojni vođa židovskoga naroda, na njegovom putu iz egipatskog sužanjstva (po nekima ono je trajalo oko 400 godina), preko Crvenog-trstičnog mora i preko pustinje do Palestine.

Pasha je najstarija i najveća svetkovina Jevreja, osnažena izbavljenjem naroda iz Egipta. U njoj se vidi nomadski obred i služba prikazanja Bogu prvorodenih jaganjaca u stadu i zemljodjelskih plodova beskvasnog kruha. Proljeće odabranog naroda, u noći pri punome svjetlu ekvinocija ravnodnevnice (lat. *aequus* jednak, *nox, noctis* noć – istonoćje; kada za puna Mjeseca zna da vlada veliko nevrijeme, mećava, oluja, vjetrovi i oborine), 14. abiba (ožujak – travanj), kasnije Nisana.

U kršćanstvu je također ovaj dan najveći blagdan – Dan zadnje večere Isusa sa njegovim učenicima, kada je ustanovio "Euharistiju" i Nekrvnu žrtvu! Otkupitelj i Spasitelj svijeta, koga su starozavjetni proroci navještali nakon grijeha prvih ljudi.

On nije Učitelj pravde iz kumranske zajednice. Beduini na sjeverozapadnoj obali Mrtvog mora, između 1947. i 1956. godine, u jedanaest špilja u blizini Kirbert Kumrana: 1Q, 2Q, pronašli su svitke iz Starog zavjeta. I neke apokrifne. Vlasništvo Eséna (hebr. *haššaim* šutljivci). Članovi ove izraelske sekte (*edah* zajednica) i muški i ženski, živjeli su pustinjačkim životom, nezadovoljni društvenim i vjerskim prilikama naroda kojemu su po porijeklu pripadali.

Spisi (dijelovi Biblije) im potječu iz drugog stoljeća od prije i do 70. god. poslije Krista, a i od nešto ranije. Stanovnici mjesta Kumran podigli su zid između sebe i Jevreja pustinjom, šutnjom i životom. Hodajući sa

svojim ubjeđenjem, ne jedini, i Učiteljem, padom Jerusalema 70. godine, nestali su u svojoj vjeri. Slično većem dijelu Izraelaca, progonjeni kroz povijest sve do naših dana, oni iščekuju: Mašiaha ili Mesiju i Pomazanika iz nikada zaboravljene kuće Davidove.

Dok su blagovali, uze Isus kruh, zahvali i razlomi ga, pa ga davaše učenicima govoreći: "Uzmite i jedite! Ovo je tijelo moje". Zatim uze kalež te zahvali i dade im ga veleći: "Pijte iz njega svi, jer ovo je moja krv, krv Saveza, koja se proljeva za sve za oproštenje grijeha. Od sada, kažem vam, sigurno neću više piti od ovog trsova roda do onog dana kada ću ga piti s vama novog u kraljevstvu Oca svojega."

Mt 26, 26-29.

Isus (hebr. Ješua = Jahve) je Spasitelj.

Mojsije je boravio četrdeset dana na Sinaju, gdje je od Boga primio ploče Zakona. Dekalog! Njegov brat Aron (hebr. 'aharon, riječ nejasna značenja, veliki svećenik), nagovoren od naroda, izlio je zlatno tele, idola. Vraćajući se Mojsije to vide i razbije ploče zakona, raskidajući Savez Boga sa Izraelcima, drobi idola i ubija krivovjerce. Zatim nanovo sklapa Savez sa Jahvom (hebr. Jhvh Ja sam koji jesam, Ehje ašer ahje Onaj koji jest) i sa Sinaja donosi nove ploče Zakona.

U "Obećanu zemlju" ili Ješurin (pjesnički) Izrael ne ulazi sa izabranim narodom.

Toga istoga dana Jahve reče Mojsiju: "Popni se na goru Nebo u Abarskom gorju – ono je u moapskoj zemlji nasuprot Jerihonu – pa pogledaj zemlju kanaansku što ću je dati u posjed Izraelcima. Onda umri na gori na koju se uspneš i pridruži se svojim precima kao što je i tvoj brat Aron, koji je umro na brdu Horu, bio pridružen svojim. A to zato što ste mi se iznevjerili sred Izraelaca kod Meriba Kadeša, kod voda

u pustinji Sinu: niste očitovali moju svetost među Izraelcima. Zato ćeš samo izdaleka vidjeti onu zemlju, ali u nju nećeš ući – zemlju koju dajem Izraelcima."

Pnz 32, 48-52

Uprljavši svoje ruke nepravednom krvlju, kralj David nije smio podići hram u čast Svevišnjem, već je to ostavio svome nasljedniku kralju Salamonu. Tako podignut hram u svome je središtu imao malu prostoriju "Svetište nad svetištima, gdje se čuvao kovčeg zavjeta!" Jednom godišnje (na dan *Jôm Kipura* chipur-dan, dan pomirenja i pokajanja za učinjene grijehe), slavio se u postu i molitvi (10. tišria – tišrij rujan ili listopad); dok je deset dana ranije na Roš hašana – Jôm terna, vjernicima sa trubama u pokori i preispitivanjem savjesti počinjala Nova godina; veliki je svećenik ulazio u prostoriju i unosio kâd.

Svetost ovoga grada zadržala se sve do danas, ali kraj hebrejske prisutne su rimokatolička, pravoslavna, koptska, muslimanska... vjeroispovijest.

Salamonov nasljednik Rehavama izgubio je gotovo kraljevstvo. Deset sjevernih plemena (u Samariji) osnovalo je državu Izrael, a njemu su ostavili Jerusalem i državu Juda. Rat je trajao pet decenija, zatim je slijedilo primirje i sa njime pad vjere usled priliva stranih običaja i robe. O svemu tome svjedoče i proroci. Asirija je osvojila Samariju 772. godine prije naše ere. Stanovništvo je odvela u ropstvo, gdje mu se sve do danas gubi svaki trag. Deceniju kasnije Senaherib pokušava da prigrabi Jerusalem, bez uspjeha. Judejski kralj Hezekija daje učvrstiti zidine grada i sa svojim inženjerima, kroz jerusalemski greben prokopava tunel sa vodom iz gradskog izvora Siloma, dok prorok Izaija ujedinjuje narod Jevreja u snažnu neosvojivu silu. Nakon jednoga stoljeća, vavilonski kralj Nebukadune-

zor, poslije dvije godine opsade, ruši grad Jerusalem i u njemu veličanstveni hram, odvedeći većinu stanovništva u sužanjstvo... Pola stoljeća docnije perzijski kralj Kir osvaja Vavilon. Izraelci dobijaju pristanak da se vrate u Palestinu i obnove jerusalemski Hram, u nešto skromnijoj formi nego što je bio prije razaranja. Pet vijekova kasnije kralj Irud (Herod), po djedi Arapin i Edomljanin koji je stoljeće ranije prihvatio jevrejsku vjeru, Jerusalemu vraća stari sjaj. Samo priprema i doprema materijala za novi objekat trajala je osam godina. I danas "Zid plača" sa zapadne strane podupire samo brdo na kojem je sagrađen hram. Za vrijeme praznika svetište je primalo i do 100.000 hodočasnika i vjernika. Rimski historičar Tacit govori da je 70. godine vojskovođa Tit, razmišljajući, okupio svoje vojskovođe i rekao im da je Hram najsavršenije građevinsko čovjekovo djelo, ne znajući da li da ga ruši. Na koncu je ipak prevladao rimski običaj razaranja tuđih hramova.

Od tada izraelski narod sa manjim ili većim uspjehom hoda kroz povijest. Više izrugan nego čašćen, ali nikada do kraja pokoren i uništen.

Valovi pijeska, Putnik sluti grad u daljini, kraj je travnja, uskrsne praznike proveo je u njemu. Danima već hoda kroz obradive predjele i sve više kroz neobradivu kameno-pješčanu pustinju, ka jugu. Varoš koja diše, obavijena vremenom postojanja u svojoj nepostojanosti, građena, razarana ali nikada napuštena. Duboko u sebi skrivene tajne svoje drugima otkriva i skriva, bez namjere da im i sudi. Kao šar vunice utkan u osnovu kudelje, najdragocjenija saga.

Sada je pred njime jedan drugi grad, istina manji, ali ne bez značaja za njegove stanovnike.

Pijesak se pruža kao oblak Cedronske doline blizu Jerusalema (hebr. *Jošafat* = Jahve sudi ili Dolina suda

Jahvina), il morska pjena, porozan, težak i nestašan u sopstvenoj punini pustinje. Iz njegove blagodeti vapaj plamenoslatka vina, krepki opor purpurnih makova u zlatnom klasju ljeta. Proljeće koje ne zna za sebe. Skoro vječnost, al' svakoga časa sve krhkija i žednija žive vode života. Možda će jednom da izroni u nepoznatoj sili prirode. Sastavljen je od prošlosti, sadašnjosti i budućnosti.

Stijenje oko Putnika kruni se u fina i ljepljiva zrna praha, poljogorje i oluj vrućine dana u mrzloj noći. Dan jastuk zvijezda stavlja pod glavu u sedef-jacintu sati i sanjari o svom vječnom ostanku.

Daleko iza sedamdeset i sedam cesta, nekada u korizmi, u crno-žutoj pješčari, gornjak i dolnjak su zatrpavali vinograde. O tome je slušao u svome djetinjstvu uz već gotovo nestali lampaš. Vani kroz grane u gustom ledenom trsu pustoši svirao je silni vjetar. U srcu slušaoca urezivao je legende iz prošlosti u sadašnjost, a možda i u neraspupalu mladicu voćke. Češljao je i rušio trsku uraslu u vrijeme strije. Vedrim il oblačnim nebom sokaka mijesio je i nosio iverje lišća, kapije, prah zemlje i često okisle drvene tarabe u plišu mahovine. Vjerovatno je znao da zakratko proplače i najtvrđi kamen-pješčar, ugrađen u zgrade i okol varoši. Uz vino, najstariji pripovjedač je pripovjedač o davnom, na mahove, ni bijelom ni crnom dobu putnika, dok su duge tinjajuće sjene petrolejke igrale po okrečenim zidovima i budžacima sobe svoje priče. Dobro i zlo, ko usijani mlinski kamen i zrnevlje, hrvali su se u iskrama bôja. Snovi il nesnovi bajki ne da su jurili kao stado divljih konja, nego su ulazili u san čovjeka, moru djece, priču vijekova i starih salaša. Jutrom sve je nestajalo u vedrovedrom danu.

Sam narod gradi svoju povijest, obdaren svim vrlinama i manama ni manje ni više nego drugi narodi,

hodajući kroz iskušenja vremena, više vjerujući nego sumnjajući da čini dobro.

U one godove, noći su bile beskrajne a danas kratke. Ali vrijeme novo dolazi i plâvi, ljudi se sve manje okupljaju i više usamljuju.

– Ni ja se govoto ne sjećam – zagledan u horizont tamne linije karavane, koja mili, primjećuje i nastavlja dalje Putnik:

– Odlazi li ili dolazi sa puta? – Od nje mu prilaze zvuci isprekidani i izmiješani burom, pa će:

– Čini mi se da sokacima moga zavičaja korača duh Babilona. Jedan dio stanovništva, ne i naivno sa svojim djelima u strahu, živi u sitne sate. Većina danju luta sa zebljom u srcu...

Sjeverac i danas zna da zagrmi gromadama oblaka, poslije jake vreline žetve, u ravnici nad glavama ljudi. Ne zna se što više gori, nebo ili zemlja. Pijesak u visini kovitla, lomi, nagriza i sijeva. Ipak njive ostaju gladne, jer oblaci otutnje u daljinu. Kroz taj kaos samo hladni vitar plače, pleše, smije se i stabla sa granama trga od matice trpke zemlje.

Prošlost je mogla biti i teže blagoglagoljiva...

Led se davno oslobodio u potocima, ritovima, o rijekama da i ne kažem, i za trenutak krenio u nedodiju. Buknula životom je i cica: náca (grančica sa pupoljcima, nosi se u crkvi na Cvijetnicu u znak svečana Kristova ulaska u Jerusalem) od protekle godine, njenim pepelom u znak pokore i prolaznosti ljudi su se ove godine pepeljali na Pepelnicu – Čistu srijedu; korizma (lat. *quadagesium* četrdesetnica). Sušni su vjetrovi zaorali brazde njiva. Sve zazelenili. Stigle i laste pod ambetuš. Izdan, u oazi sred varoši rascvao, kao i bagrem u vir-zracima sunca. Lice mu je u polusvijetlu noći.

– Put je dug... Ako je zima bila jaka, često i očaravajuća, svi još traže sebe. – Udari orkana bude i nanovo stišavaju isprid njega žar vatre. Na čas mu zasvijetle tamne oči, traže neprimjetnu prugu vidika protkanu nebom i pustinjom. Ona se giba i treperi kao struna stare tamburice.

Oluja lagano jenjava u varljivo nevarljivoj pustoši. Od kako za sebe zna, uporno svoju pjesmu pjeva, čas slabije, čas jače. Možda obalje nekadvoda, rijeka Gibona, Pišona i Tigrisa, u Edenu?

– Da li je život dijete ili mudri starac koji ne zna što će sa svojom silnom maštom i snagom, a ipak je uvijek na svome početku? – umorno razmišlja Putnik.

Svježinu zraka zvijezde ko cvijetovi trešnje uranja u plavet noći.

Sirius se javlja iz svoje zemlje ili konstelacije Canis Major – Veliki pas (grč. *Siriue* – vruć), bijelo-plave boje. U Putnikovom kraju sa Štapovima (zviježđe Oriona) putuje širokim nebom. Emituje puni spektar boja. Od nas je udaljen 8,7 svjetlosnih godina i sastoji se iz dva nebeska objekta, ili... Objekat obeležen kao A 1 ima prividni sjaj koji se označava brojem 1,58. To znači da je 23 puta sjajniji od našega Sunca. Promjer mu je veći za 1,8 od Sunčeva a masa je za 2,35 puta veća od mase Sunca. Naša je zvijezda smještena na granici između zviježđa Lyre i Herculesa, i kreće se brzinom od 19,4 km/s. Promjer joj je 1,342 milijuna kilometara. Sirius A1 u posljednje dvije tisuće godina na nebu se pomjerio za 44 lučne minute, ili 1,5 prividnih promjera našega Mjeseca. Njegov pratilac B otkriven je pomoću teleskopa 1862. godine. On je prvi bijeli otkriveni patuljak. Ima prividni sjaj 8,61 i elastičnu putanju. Kutna razdaljina između njega i zvijezde A1 kreće se između 3 – 11,5 sekundi, a period obilaska je 49,98

godina. Masa mu je približna masi našeg Sunca, ima 400 puta manji sjaj i oko 50 puta manji promjer. Kubni centimetar njegove mase (gustina mase mu je 225.000 puta veća od gustine vode) na zemlji bi težio gotovo 400 kilograma. Čini se da je istrošio svoje nuklearno gorivo, vodik i helij. U njegovoj unutrašnjosti gravitacijska sila je nadjačala tlak, koji je izravan veličini njegove temperature. Obe zvijezde: A 1 i B najbliže su nam bile 1975, a slijedeći put će biti 2025. godine.

Milenijumima stijenje se kradom bućka u tâju praha. Iz sna, koji noćas cirk ne uspijeva da prijede, vjetar ljulja i drma sav okoliš. Život ovdje ima sopstveni tok, ništa se u njemu ne mijenja, ali se događa. Čovjek i vrijeme, kad vrućina sunca kao fatamorgana njivu dana prepušta sjenama pijeska, djela svoja pretaču iz jedne u drugu đugu duge, ali ne i u iskon trajanja. I tako, u gudurama i buroluju pustinje, niže se i gubi sjaj ruina gradova, sela i samo neimarima znane građevine; čežnja ljudi i sitost tla za vodom bistrih ledenjaka, dok glasovi, priče i draž karavana teku oko prigušenih logorskih vatri.

Okrijepljen komadom ovčijeg sira, lepanje i datulama, vodom sa izvora u blizini koja se ruši u jezerce, u raskošju nekoliko palmi, išđikala žbunja i šture trave, Putnik svojom desnom nogom gasi ugarke plamena, osjećajući zrcalo dana kako se približava i kako rominjaju cvjetovi predsvitanja. U daljini krovovi naselja, žamor uskih ulica šunja se sve više i u prekidima.

Templari-božjaci-božogropci-hramovnici-jerusalemci (lat. fratres militiae templi). Osnivač im je sa osmoricom drugova bio Hugo od Payensa, vitez iz Champagne, 1119. godine, uz pomoć Berharda od Clairvaxa, na sinodi u Troyesu 1128. godine i

jerusalemskog patrijarha Stjepana 1130. godine. Prvo sjedište i samostan dobili su od jerusalemskog kralja Baldaina II u kraljevskoj palači Templum Salamonis – Hram Salamonov. Na čelu reda bio je Veliki Meštar a ostali članovi bili su vitezovi, braća, poslužitelji i kapelani. Svi su polagali zavjet celibata, poslušnosti, siromaštva i života u zajednici. Nosili su bijela odijela sa crvenim križem na ramenu. Stekli su veliki ugled u Palestini, čuvari svetih mjesta, hodočasnika i putnika od Saracena. Najmoćniji vjersko-redovnički red za koji znamo. Nešto slično su imale i druge razvijene civilizacije. Slobodne od lokalnih i državnih vlasti, templare su vladari Starog kontinenta darivali materijalnim dobrima, a Sveta stolica egzemplacijama – povlasticama kako bi opstali na osvojenim teritorijama Istoka.

Na zapadnoj obali Genezaretskog-Kineret-Galilejskog mora pruža se ugašeni vulkan Rogovi Hitina i grad na toplicama Tiberius-Tobaryya. Osnovao ga je Herod Antipa 26. godine, u čast rimskog cara Tiberija.

U blizini su Nazaret, Brdo Blaženstava – Govor na gori, gora Tabor ili Preobraženja i seoce Kana, u kojem je Isus učinio svoje prvo čudo.

Genezaretsko jezero leži na 209 metara ispod razine mora. Kroz njega teče rijeka Jordan, da bi svojim tokom dalje nastavila kraj Jerihona. U rijeci ga je krstio Ivan.

Kad je Isus prolazio pokraj Galilejskog mora, opazi dvojicu braće, Šimuna, zvanog Petra, i brata mu Andriju, kako bacaju mrežu u more – bili su, naime, ribari – pa im reče: "Pođite za mnom, i učinit ću vas ribarima ljudi!" Oni istoga časa ostave mrežu i pođu za njim.

Mt 4, 18-20.

U gradu Tiberijadu odigrala se 4. srpnja 1187. treća i odlučujuća vojna između križara i muslimana. Saladin je prvi napao 1.200 pješaka, strijelaca i kopljanika, znajući da ne smije u otvoreni sukob sa kršćanskom vojskom unutar gradskih zidina. Tako opkoljeni oni ginu ili padaju u zatočeništvo; Jerusalem i ostala mjesta u Svetoj zemlji dolaze u ruke Seldžuka.

Sve do 1291. vitezovi zadržavaju se u gradu Tiru. Ivanovci-Hospitalci-Malteški red (lat: *Johannites*). Godine 1070. trgovci iz Amalfija osnovali su hospital-bolnicu za njegu bolesnika u Jerusalemu, posvećenu sv. Ivanu Aleksandrijskome, djelatelu milostinje; uz crkvu sv. Ivana Krstitelja, koji im vremenom postaje zaštitnik-patron. Red za velika Meštera Gerharda 1120. i Raymonda od Puye 1120-60, svoje mjesto učvršćuje u svijetu. Prvo u francuskim i italijanskim pristaništima, po uzoru na druge redovničko-vojne zajednice. Red 1137. postaje branilac granica na Bliskome istoku. Žig statuti 1137. godine zasniva im se na životu regularnih kanonika. Koncem 12. stoljeća nalazimo ih u Marči, Senju, Našicama, Zagrebu... Poslije templara 1312. preuzimaju njihove samostane i posjede. Sjedište im je bilo kod nas u Vranu. Na sebi su nosili oklop ili redovničku haljinu i crni plašt sa bijelim križem na leđima. Iza njih su u gradu Akki ostale kapije, osmatračnice i krasni podzemni kompleks prostorija; između ostalih, zasvođeni reflectorium-blagovaonica sa stropom visine dvanaest metara, za vitezove. Čitav u stijeni, nosi uklesane krinove i predstavlja najranije obilježje francuskih vladara. Na putu ka dalekom izlasku sunca, neki putnik iz Europe možda je u njemu objedovao. Iza križarskih ratova sjedište prenose na Cipar, Rodos i 1530. godine na Maltu u mjesto Valetto, gdje se nalazi sve do danas.

Teutonci su nastali u doba opsade Akke 1190. godine. Njenom propašću prelaze u Veneciju, potom u Marienburg i Königsberg. U Pruskoj osnivaju svoju državu. 1242. pokušavaju da osvoje Rusiju, bez uspjeha, i na Čudskom jezeru doživljavaju veliki poraz. Konačno ih poljsko-litvanski kralj Jageillo briše iz javnosti, 13. srpnja 1410. godine, kod Grumvaldoma. Formalno to čini 1809. Napoleon.

Hramovnici, potisnuti na zapad, ostaju i dalje moćna i bogata snažna redovničko viteška zajednica. I tako su ljudska obijest i lakomost krenuli na scenu života. Optužuju ih za mnoga nedjela i dospijevaju na mučilišta. Ali na stratištu Veliki meštar Žak od Molea niječe optužbe bačene na članove reda. Prvosvećenika Klimenta V, koji je tijušu primio u Lionu 5. lipnja 1305. godine, kralj Filip lijepi i pobožni (samoljub, nije trpio ni crkvenu ni državnu vlast, ako nije njegova) držao je navodno kao gosta u Poatijeu. Sa dodvoricama prvo je progonio Jevreje a potom Templare, dodajući i pape. Na saboru u Beču papa Bulom "Vox in excelso", ispred a ne u ime koncila, donio je 22. ožujka 1313. odluku o ukidanju reda bez osude. Njegov nasljednik Ivan XXII, 1318. opominje preostale članove reda da se ne žene i da sklopljene brakove ne priznaje, jer i dalje imaju zavjete. Bulom „Ad ea ex quibus” od 14. ožujka 1319. godine u Kosta Marini, jug Algarve kod ušća Gyadijane, formira red "Vojska Isusa Krista" i za Meštra imenuje Hila Martina, majstora Avisu, koji umire 13. studenog 1321. i sahranjuju ga podno utvrđenja Tomar, nekada sjedištu hrama, u Bogorodičinoj crkvi, kraj prvog Velikog Meštra Gyalduna Pajsa, preminulog 13. listopada 1195. Kralj Portugala u Santaremu svečano slavi 14. svibnja 1320. godine osnivanje reda i 11. lipnja 1321. se održava generalna skupština vitezova. Sa

većim ili manjim uspjehom red živi do 1845. godine (ne misli se na neotemplare). Članovi se više ne okupljaju na generalne sastanke i ne bira se namjesnik, arhiva im se zatvara. Istina, podijeljen na dvije grane, on i danas živi u nekom vidu, ali ni nalik na prvobitni Templarski red. Božjaci su tako ušli u mit... mit... koji nema uvijek pravu nit i istinu svoje historije.

Postojali su i drugi redovničko-vojni redovi, koji imaju svoje mjesto i važnost u povijesti vremena, samo su njihovi članovi bili malobrojniji.

– U svemu ovome nema nikakvih tajni, nego zla, sa kojim se ne smije poigravati – sa gorčinom primjećuje mirom u sebi Putnik:

– I ovaj grad preda mnom sa četiri kapije, značajan je, a možda i nije, za kraj. Zbunjen je koščicama pijeska i gorja što mijenjaju svoj oblik, danju bojom mliječne kafe, za razliku od škrti zelenila, gaze i miješaju plavet žege užarena neba. Mjestu ni stari domaćini ne znaju početak. Nešto su čuli od svojih, a oni od svojih... na koncu, u olovo-modrom i zlatnom prelivu oluje, nijedan pripovjedač o njemu priču da sroči. – Putnik zabavljen ovim mislima sprema svoj prtljag. Još od sinoć, ostavljen nehotice na krupnim grudvicama crvenkaste zemlje, blješti zlatni Zipov upaljač, njime je upalio topli oganj da se ogrije i zaštititi od životinja; sada ga stavlja u džep iznošenih farmerica. U staroj garderobi. Oko bedara mu široki žuti kožni opasač i, istovjetne boje, na nogama raskopčane kanadanke u bijelim čarapama; u desnoj sari u toku, veliki lovački nož, torba i naprtnjača na tlu. Na glavi azurna plišana kapa sa dugim kačketom, izvezena pokojim biserom i listovima od zlatnih niti. Tko zna gdje ju je usput pokupio? Od patine trajanja, iz kožna, bijelim krznom postavljena, srednje dužine kaputa, istresa pijesak:

– Toliko ima još da se otkrije! Svako saznanje, kao i sama cesta koja nestaje i iznova se javlja, nova a ipak stara, nepojmljiva je tajna. – Sa ruba stijenja gleda kolone karavana putevima što odlaze, dolaze i zastaju.

– Želio bih ovo kistom da zabilježim, ali ne umijem – poluglasno će. Ciklon jenjava i prelazi u bonancu–uti-hu–mainu. Da li sa nedaleka mora, ili bliske rijeke skrivene u manji kanjon, prilazi galeb. U vrelini dana i lopte na nebu, pijesak i kamen pucaju u sitne, meke i uzavrele slike prostora i doba. Putnik se obraća galebu:

– Mi smo se sreli... u jedno praskozorje... blijeda je izmaglica topila rit i zelenilom prošarane oranice pospana trstika šumorila hermelinom. Utve i pliske ronile u mirnu površ vode. Bio sam dječak u nestvaru ure, obilju događaja i obzoru sna. Prvoškolac u pučkoj školi. Jesen sa mirisom prezrelih crnih šljiva, poput alve, dunja, jabuka, krušaka... grožđa, na čijem su zrnu blistale suze vinograda. Jauk vjetra i gomile ptica u jatima. Sivosvijetli i tamni oblaci prepuni kiše, tjeskobe, blata, hladnoće i naramci lišća pustim avlijama, oknima, putevima i sokacima budili čežnju. Kestenje pod koracima, pijanstvo ljudi i prirode u skladnom trijeznom kaosu dokolice. Čekao sam da se nešto krupno dogodi, ne znam ni sam što.

Sjetu i neku bol još ni danas ne mogu da razjasnim u svojoj duši. Mogu li kazati da je tada ili kasnije počelo moje traženje...?

... i kada je docnije varoški toranj u skoro poodmakloj noći izbijao ure... zvižduk vlaka kroz bunovni grad... ruj lišća na vlažnome trotoaru... kroz maglu, djevojče sa sjenom radoznalog različka i pitanjem u zjenama:

– Zar si sretan što odlaziš? Godišnja su doba tekla svojim putem... Svaki je puta dio mene ostajao na

nezavičaj cesti dok su moja stopala prolazila komad svijeta. Naslućivao sam, iako za tren i kriomice, možda su me njene oči pratile svuda. Naš kraj i život u njemu su dobijali novu paralelu. Jednoga dana, bolestan, iz tuđine zakucao sam na njena vrata, nedaleko od praga moga doma. Nisam je prepoznao. Dani su rasli, i varljivi i mirni. Na trgu iza tolikih godina mi smo se uistinu sreli kod trideset i devet vodenih kula. U magli i negdje slušane pjesme. Ali kada i koje? I danas odgonetam. Sve se kretalo, šaputalo i grgoljilo. Keramika Žolnai razlivala hlad je vode, sputavala u njoj vjetrove da se do kraja rascvjetaju u kristalni perivoj jasmína. Oni su, pak, bučali i smirivali izlaz krpenjače na istoku, umočen u zlatnu šalicu paučine.

– Zar me se ne sjećaš? Putniče sa prašnjavih čar-drumova! Znam što o tebi pričaju ljudi, putevi i uglavnom u inozemstvu ti objavljene knjige. U njima šutiš o mnogim tajnama. Dok si zamišljen prolazio kraj mene u ono mrzlo i sivo listopadsko večé, što je za tebe značila jedna gimnazijalka, dok je sanjarila ispid izloga punog knjiga? Iako smo se mi prije sreli... Ništa! Ili se varam? Osjećala sam svu tvoju samoću kao svoju. Tako si bio blizu i užasno dalek. Zjene zasjenjene tamnom bojom jantara negdje su ti lutale. Opet si išao iza kraćeg odmora na novi put. – Na rubu vodoskoka, zahvatajući pregršt vode, u srebro il' srmu ulivena zrna nezrnevlja, htjela je toga jutra da se osvježi. Djevojčurak, u kojem se krila žena.

– Nisam znao da li se šali ili govori istinu. Bio je to jedan od njenih lucidnih trenutaka kada me je začikavala. Ali... sumnja se rađala... I kao da nije bilo ništa, ona se vratila u stvarnost. U potaji mi se nameće misao da je priča već tada imala svoj svršetak... ipak joj se još uvijek vraćam... ali... ići je dalje... Drugog sam dana krenio iza Dužijance, oluja je harala u meni i oko mene.

Košava je te godine prerano trapila ravnicu u jesen. Na stazi u sivilu skorog jutra, odvaljena njenom rukom, ležala žuta je ruža. Slučajno il' hotimice? – Saginje glavu, mrku i snažnu ruku prinosi svom visokom čelu i oči nanovo diže u nedopjev vrleti i pijeska, oni sve više nadiru. Čini zaokret prema gornjaku:

– Tamo još uvijek gori nebo! Ardovi nepogode valjaju svoju ludu brazdu, razum i srce puka su razoreni, i dok ne dođu na svoje mjesto... Djelo je to sitnih i pomahnitalih pojedinaca čije glave ne znaju za svjetlost nego za kaos tame. Nestat će u sopstvenom vrtlogu ludomudrosti... a do tada puno će ih stradati, jer šute gladni, umorni i bolesni od gluposti. – Vraća se prema istoku. Odjednom, svjetlomodra ura uklapa u zlatozlatni čitav se krajolik. Samun kruha izranja iza pješćana masiva. Ustalasari i svjež, kao kada ga vrijedna reduša u sam cik dana vadi iz parasničke furune. On topao, cvjeta, diše i puši se širom rasklasalih polja i makova u njima. U domaćinskoj kući za trpezu, bilo ona siromašna ili bogata, mami na obilni nepomir gozbe.

– Povremeno se vraćam u sjenovito talasje puste i žita, koje iskri u nedodir plamu trajanja i darivanja: suncu, mrazu, snijegu, daždu i monsunima neba što ključaju nad njivom djetinjstva. Predvečerju sokaka, koji negdje čile i jorgovanu što zri u plaveti teških oblaka; žuci i medu salaša. Tornjevima ni grada ni sela, lopoču vrela... i na mahove bistro nezaborav slikama, u sobi na bijelome zidu žicama tamburice. – Putnik se prepušta vjetru i blagodjeti jutra, smjeđe mu umiveno lice neobrisano sa kapljicama vode, na bijeloj košulji vez izišlog sunca bućka u mladome danu i kraju palmi. Na usnama tio krije osmijeh. Oko duge i nešto tamnije kose, umornih crta lica, šumi laki povjetarac. Gleda lijet galeba u praskozorju dana.

– Možda stablo za tamburicu nije ni iščikalo iz masne i posne oranice? Da bi obični majstor, nakon promaje i suše na ledini, iz njega izdeljao čudesnu sviralu riječi. Kasno snoplje ravnice isprepleteno i sadjeveno u krstine sati. Žâl i radost nedodije. Trstike čije lišće na vjetru varniči kao fini ivoâr–papir. Orah u avliji ili dud, zaboravio sam, koji sjećanja priziva... ili su me zaboravili... – Muzika dina, čas jača, čas slabija, nosi mu glas u pustoš. Duboko uzdiše. Sam na ivici gorja, sa visokim štapom u ruci, koji ga sjeća na domovinu gdje ljudi hodaju sa njime, napose u starini; njemu je potreban ne radi zvijeri i ljudi, nego kao oslonac i za odmor na cesti, gleda kolonu karavane.

Uobičajenim korakom se zapućuje, valja prijeći prvu četvrt dana do prvog odmorišta, prije nego jâr–žega ne zauka sve u vijavicu sunca. Ni brzim, ni sporim. Jednom od mnogih, generacijama usječenih sokaka, u mliječnoj sazlati krajolika.

Zadubljen u misli.

Još od noćas dio orkana u vidu oblaka javlja se i nestaje u žegi osvanula zraka. Tako da na tren skriva visoku i sve dalju sjenu Putnika, a ona prti cestom bez mrginja ka novom izdanu vode.

TAJANA

- **D**a... - Trga vlat zelene trave i gleda jorgovan zjenama u neznano, tiho kazuje:

- Posljednji put sam ga vidjela jedne večeri pod kristalnomodrim šatorom stare... metropole. U sjeni maloga foruma. Zvona sa velike kupole i mnogih zvonika ućutala su iza toplog mediteranskog sunca tokom dana. Iz nekoliko svratišta, od stolova, stolica i posjetilaca, ko rašireni prsti ljudske rase, iz svih krajeva svijeta, na trgu, glasovi su se miješali poput zrnevlja vapnenca i vode koja je glagoljila iz česme. Suton je stao i premišljao hoće li da se spusti ili neće? Kroz žagor sjenki i svjetla prvo tiho a zatim glasnije čula se gitara. Čista kao zrak poslije ljetnje oluje pun ozona. Njena melodija kod prisutnih i mene budila je pažnju, vraćala u prošlost. Nježni plač i smijeh ruža, u vtru samoga jutra, il usamljenost jablana u beskonačju ravni; moć vjetra, koji u srca ljudi unosi nepojmljivi nemir bolje reći čežnju. Obično u samo proljeće kada su dani sve raskošniji i duži i u nadolazeću jesen, u kolovozu, kada su dani sve hladniji, pogotovo jutra, i kraći, zanesen u svoje misli, prebirao je po žicama pjesme. Htjela sam mu prići. Na prvi pogled, bio je onaj stari, opaljen vjetrovima i suncem, u bijeloj košulji, izbljedjelim farmericama i kanadankama na nogama, kraj njih naprtnjača i torba. Pred njime na stolu, čaša vode koja vri od kockica leda u njoj, komad kruha, rasječeni limun i tanjur sa pečenom ribom. Što sam više oklijevala, u njemu sam sve više osjećala neku promjenu. Isposnik i pomalo sanjar. Nikada ga do kraja nisam razumjela niti ga sad razumijem. Svi oni dani zajedno provedeni učinili su mi se tako blizu i daleko. Pošla sam da se negdje

sretnemo... nešto me je u tome sprečavalo... utihnule su i boje gitare. Zamišljen, pružio ju je mladiću u grupi pored njegova stola; studenti i srednjoškolci, prepušteni čarima putovanja. Od njih i ostalih je dobio pljesak.

- Hvala - rekao je mirno. Dugom, zlâtom obojenom, teškom, raspletenom kosom, prolazi lahor. Djevojka:

- Ne znam da li me je zamijetio, jer sam bila u šarolikom društvu proštenjara. Udubio se u njemu samo znane krivulje, kružnice, kutove, linije, mape, svijetove i zabilješke pred njime, na bijelome stolnjaku. Jedno za drugo smo bili neke druge magline i svemiri, koji mogu a i ne moraju da se nađu. On sa njegovim, ja sa mojim credom. Za mene u tome trenutku, opat velike i nepoznate knjižnice. Nisam znala što ću i kako da se ponašam. Tvrd kao stijena, mek poput ravnice. Zapravo, danas ne znam koliko mu njive i sloboda njihovih raspjevanih vjetrova znače? Oni su meni veoma dragi i bitni.

- Malo je čudno, on, koji intuitivno osjeća i vidi...- Pjesnik kuša da pronikne u neku svoju misao, Tajana ga prekida i niječe lijepom glavom:

- Sumnjam, ponekad zaokupljen svojim idejama sve zaboravlja. I dalje sam se lomila između da i ne, dok se on bavio papirima i računarom, vjerovatno savršenijim i manjih dimenzija nego onim kojeg je imao pri našem posljednjem susretu. Svježi vjetar lelujaio mu je još dužom kosom. Za tren, na licu se javio umor, u sve bližem sutonu tajni dâna, ali kao i uvijek, nije se predavao; da li je svoje krugove računao kao zvjezdoznanac ili čovjek renesanse? Pitala sam se: tko li je sve sjedio prije nas na ovome mjestu? U gradu kamo govore da svi putevi vode. Žižak lanterne buknuo više glave mu je na zidu. Žut kao narcis ili ruža u jednoj napuštenoj bašti. Putnik se prihvati jela. Vjetar je

SD'OR

jenjavao. Sjećam se da mi je kod kuće govorio da uživa u društvu vjetra, jer osjeća da nije sam. Čekala sam njegov pogled. Ali ne. Svoje je stvari spremio sa stola u torbu, kao i bricu. Dugi, oštri i tanki nož na sklapanje sa drškom obloženom ribljom kosti. Svestrana oštrica za upotrebu pastirima, putnicima i stanovnicima puste. Sa par meni nejasnih riječi obratio se mladima u blizini i uronio u meditaciju. Ili je oklijevao da mi si pride? Izgubljen u vlastitom svijetu, možda i vremenu. Nije primjećivao ni vrapca, u svijetlu koje je tonulo, kako isprid njega po stolnjaku sakuplja mrvice hrane. Taj njegov čin bio mi je odavno znan... miris lišća u zlatovalovlju na ćošku periferije grada i, magla koja se rađala sa večernjačom u daljini horizonta na zabatima, varnice vatre u kojima se pržilo kestenje... Hitala sam kući iz škole... nije me ni primijetio, zagledan nekamo daleko, daleko u njemu znanu pučinu. Činilo se da su o njemu svi nešto znali, a i nisu, jer nije mnogo o sebi pričao. Osoba oko koje se plela uvijek nova i nevidljiva mreža riječi, ćutljiva i sa nama djecom ljubazna. Nije se dugo zadržao na radnome mjestu, mi smo to i slutili, o svakoj je knjizi nešto znao što je nama bilo novo. Otišao je dalje, radoznao, na svoje studije i ceste novih krajolika; u jedno oblačno i sivo popodne, dok je vjetar nosio cvat kiše, kao što zna da bude u mijenama zime i proljeća. Za nas još djecu, koja smo tako brzo rasla, ostao je nezaboravni prijatelj koji je skupa sa nama učestvovao u izradi naših domaćih zadataka, dobijenih u školi. Vjerujem da nas nije zaboravio bilo koliko da smo bili nestašni. Za njega, bili smo jedan od mnogih susreta u životu. Te je noći, mislim, vjetar tužno pjevao pustim avlijama i sokacima grada, bijeli otoci oblaka skrivali su puni i veliki Mjesec. U svojoj sobi, čelom naslonjena na staklo prozora o koje su udarale krupne

ožujske kapi kiše, posmatrala sam zaostalo lišće kako iskri kroz vijar u poznim urama. Misleći o njemu, osjećala sam se užasno sama, tajna koja je bila samo moja i ničija više. Nisam znala gdje se on skita u toj bur-baladi... Dani su krenuli, tolike mijene godišnjih doba, mašte i zbilje. Lišće se oblačilo u mahovinu i žar-zlatnu svilu boja, treperilo u igri svjetlosti i sjenki. Susreli smo se ono jesenje večer u gradu... možda me nije prepoznao, odlazio je... ali drugi puta kada sam ga podsjetila, nisam sigurna... – Nemoćno u svome krilu steže lijepe ruke. Na desnoj zlatni safirni prsten. Gore, jato srebrno-sniježnih galebova kruži u suncu i plaveti neba. Znak jezera i ritova sa trstikom u blizini.

– I nastavilo se ono o čemu bih rado pisao – dodaje pjesnik. Djevojka ga gleda svojim velikim, ljubičastim zjenama. Baršunasta, pravilnih crta lica, orošena slobodom polja, sjetno se smiješi, tiho:

– Ne čini to. Vratimo se mi tamo gdje smo stali. Sjetila sam se da je večer uoči Cvijetnice (sutradan spomen na svečani Kristov ulazak u Jerusalem kroz puk sa maslinovim grančicama u rukama) i početak (lat. *Hebdomada sancta*, grč. *Hebdomás* – sedam) Velikoga tjedna. Sa društvom trebalo je da krenem dalje, čekao nas je narednog dana naporan hodočasnički dan. Dok su mi ove misli navirale, on se digao, zabacio prtljag na lijevo rame i krenuo, ne obraćajući pažnju ni na koga. Čovjek koji dobija ili gubi? U meni je strašno vrilo, kao kada se ni ne nadaš; u sjeni glasova, svjetla i vrevi tišine. Samo je voda prskala iz česme, u osjeni kandelabra.

– Od toga vremena? – pita Pjesnik

– Nisam ga vidjela – Tajana...

Zaslijepljeni freskom današnjice, izgubili su se poput peludi njiva za kišom... vrijeme će proći do novoga susreta. Bršljan paučine sve je teži, na plećima ovovid

kraja. Stvarnost je kružnica pijeska, nikada rasvijetljena, satkana iz bola, meda, nade, radosti, smijeha, tvrdog kamena, sadašnje ili druge raskošne slike.

– Ja bih u kraj u kojem sam davno bio salaša do kojega sam stigao mislim sa druge strane. Možda je i on kod kuće. – Pjesnik traži očima preko šarenih oranica pejzaža, ječam je ovršen, što talasa omaglinu zelenila, liniju staze do nedodijee. Djevojka:

– Ne vjerujem. Dugo ga nema. Moje mi srce govori: tamo gdje cesta izranja iz zaborava, daleko kao djetinjstvo čovječanstva, negdje se skita. U njegov zavičaj teško je stići: oranice, puste, ritovi i šikare sa preostalim stanovnicima. Sve me to odmara i osvježava... ali... ostavi. Puno je mit-priča o tom divlje-pitomom obzorju, nama starosjediocima malo znanom. Putnik ih bolje poznaje, puteve koji se ulivaju i izlivaju iz njega. Svaka cesta ima svoju dušu – rekao mi je jednom. Sjetno će dalje:

– Vrijedelo bi zaviriti u prošlost pustošja, ako bi se dalo. Napose u toku nepogode zna biti više nego doživljaj: miješaju se sva vremena, dimenzije i neizmjerja. Tamo svako doba dana i godine ima svoje čari. Samo treba imati sluha. – Oči joj sijaju, izdan različka tople i mirne vode, moli:

– Sve zaboravi...

– On će se vratiti i sve će biti drugačije. Za sada put ka krajoliku neka ostane onakav kakav je: sada je doba bezumlja i kaosa, nedodirljiv je u svom postojanju. Zaborav sadašnjice i budućnost u nova vremena. – Vitka, u bijeloj haljini do članaka, sličnoj džinsu, i sandalama na bosim nogama, djeluje skromno i raskošno lijepo. Oboje su ustali sa podebela stabla položena tko zna kada na tlo obraslo bujnom zelenom travom, nedaleko od njena salaša, bijeloga sa ledinom

u aleji cvijeća i raslinja. Isprid njega umjesto dračnjaka šumori plavi brezik u dubokomodrim visinama, u daljini mrmor površi voda, raslinja i njiva igra u tonovima se boja. Lagani žagor vjetra nosi dugu joj kosu oko lica. U zjenama i na čelu nestašna ćudljivost.

– On se ne smije izgubiti, jer pripada ovome prostranstvu, mnogi ga čekaju, pa i ja – Tajanin glas je mek i uporan. Pjesniku čvrsto pruža svoju malu ruku.

– Zaboravila sam na dobri stari običaj da gosta valja ugostiti. Prosti. Dodji, ručak je, istina, prošao, moji su doma, rado će te primiti.

– Hvala. Treba mi samoća – odgovara Pjesnik. A ona uz nestašni osmijeh:

– Vjerujem da se razumijemo, zaboravi veći dio ovoga susreta. Svi imamo pravo na sreću. – Okreće se i... zastaje:

Znaš li priču o gralu? – tiho...

– Nešto malo – mrmlja zbunjeno Pjesnik dok ona lako nestaje prema salašu kroz romor srebrnih breza, poljskoga cvijeća i svježih trave, u vedrom unaokolo beskraju.

– Vrijeme radi za njih, a za mene? I što mi želi kazati o starome mitu? – poluglasno primjećuje Pjesnik, i dalje:

– Svako ima pravo na vlastiti život. Smijem li dalje? Savjest mi... vjerujem sve još nije gotovo. – Nakon jedne a možda i dvije ure, stiže do kolskoga puta, više osjetom nego sjećanjem. Sluša, sve bliže i bliže do njega dolazi klepet, iz djetinjstva znani mu zvuk seoskih kola. Čeka, iza okuke iskršava zaprega sa dva ridana.

– Kuda, gospodine? – upućuje mu riječi mladi paor, sa njime je ljepuškata supruga i dvoje smeđokose i radoznale djece. Djevojčici oko osam a dječaku oko pet godina.

– Barem do sela. – Kočija staje i on se penje. Jedno se vrijeme voze šuteći, a tada će muškarac:

– Izdaleka?

– Ne znam ni sam.– Pjesnik rukom neodređeno pokazuje u horizont. Zbunjen.

– Tražim nekoga.– Žena se smije. Duša i zdrav joj razum sve shvataju. Vedro:

– Bajku? Ne dirajte u nju, ona pripada nama koji ovdje živimo, našoj djeci i svima onima koji dolaze dobre volje.

– Teška su i čudna vremena – zabrinuto dodaje joj suprug.

Ona nastavlja:

– Tajna nije tajna zato što je sakrivena, nego što je isprid nas, a mi je ne vidimo, ma koliko je stvarna. Ni jedno od njih nisu učinili valjda nikome zlo, nego dobra; u granicama ljudskosti.– Pjesnik spušta glavu i u sebi razmišlja:

– Zar bih učinio krivo ako bih pisao o jednoj, po meni, neobičnoj, al' istinitoj romansi? Konačno i sâm sam dijete ovoga prostora. Samo sam se do sada slabo zanimao za svoje okružje, tek jedno jutro... na gredi, lutajući za valjanom fotografijom i materijalom za moj diplomski rad. Tako sam došao do Putnika i njegova doma–riznice, riznice kulture iz svih krajeva svijeta. Kasnije je sve išlo i ide svojim tokom. Ali put do toga salaša više ne mogu da nađem. Nitko ne želi da me uputi ka njemu ili ne znaju? Sve kao da je zavijano cestama i pričama mašte i stvarnosti. Samo su Putnik i Tajana u tom obzoru omaglice nešto, čini mi se, jasniji, ali ni njih dovoljno ne razumijem. Zapravo ne poznajem. – Posmatra djecu i mladi bračni par, svakodnevnica je oko njih i u njima. Pridružuje im se u priči o njoj, skupa putuju u nova, tko zna kakva, sutra. Staklasta lopta na nebu nemilo prži, i vjetar razgaljuje svježinom dalekih Karpata. Iza njih, od kolija, lebdi oblak prašine i postepeno se sliježe po okolišu, u nevidljivo trajanje.

NA ISTOKU

Početkom osmoga stoljeća u Tihami, južnom dijelu Hadžasa, 80 kilometara od Crvenoga mora, blizu Meke (arap. *Makka*) rodio se Muhamed (arap. slavljeni, proslavljeni), osnivač islama (tur. *islam* pravednost), u negostoljubivoj i kamenoj dolini ograđenoj sa dvije strane zlatno-crnim stijenama, koju povremeno guši kišom išđikala rijeka. Uveo je monoteizam u mnogobožacko vjerovanje arapskih plemena, koji je funkcionisao sa mirnom i ratobornom strujom. U vjekovima koji su slijedili njeni su pripadnici očuvali i prenijeli dio antičke i svoje civilizacije na druge narode pa i europske.

Svjetlost žarulja u radnji (pers. *bàzār*) odbija se, preliva i uliva u robu mirođije, domaće i skoro čitavoga svijeta.

– Tebi su kraj njegove ljepote, Sàhibe (turski: gospodine), važni i ljudi koji su ga ispleli, korijen njihove kulture u magli... – pronicljivo kazuje trgovac i gleda visokog posjetioca kako stoji pored jednog od mnogih razmotanih sagova (grč. *tàpēs*) na tlu. Duga i tamna kosa ispod ramena na bijeloj finoj i tankoj košulji uokviruje mrke i pravilne crte lica. Oči kao noć, izgubljene u boji šara. Izbledjele farmerice i raskuštrane na nogama kanadanke. Pored njega platnena torba, naprtnjača i veliki štap višnjevac. Sve kazuje o dugoj cesti po kojoj hodi. Sa smiješkom u pokretu okreće se i mirnim, jasnim glasom:

- Odakle to znaš, gospodine?
- Moji nisu bili samo trgovci već i putnici – znanstvenici – dobija odgovor.

– U pravu si – potvrđuje Putnik dok mu oči lutaju po prostoriji i zaustavljaju se na domaćinu.

– Bio si i u Ćabi (arap. *Kjabe*)?

– Da.

– Na zapadu sam završio škole... ovo mi je porodično naslijeđe. – Pred njima na malom stolu (tur. *sofra*) dvije staklene čaše i flaša mineralne vode, tanjur datulja, narandži i smokvi. Trgovac prešao srednje godine, ispod crvene kape (tur. *fèsa* po gradu Fesa u Maroku, može i druge boje) proviruju sijede vlasi, poslovno i neugojeno lice, svjetlije od Putnikove puti, u bijeloj po dužini zelenih pruga košulji, sa plavim prslukom i u crnim hlačama, na nogama papuče. Treperi zrak prezasićen mirisom robe i vrućinom. Ruke mu na stolu, na desnoj mu prstenjaku zlatni prsten sa ljubičastim kamenom (simbol smijernosti i mudrosti). Putnik u sebi:

– Nekada ga je možda nosila ruka kakvog opata.

– Jedan od mojih prijeđa, u slični zalaz dana, u travom zaraslim razvalinama, davno, vidio je kako svijetli. Karavana se spremala da zanoći u ravnici, okružena ritovima i pustama, blizu rječice, pod safirnim horizontom (grč. *horizō* omeđim). Vjetar je divljao sred ljeta, u daljini osjenjena drevna šuma. Kažu da tamo zimi cijelu okolinu prekrivaju duboki i veliki sniježni smetovi poput pijeska u pustinji. – Ustaje i za trenutak se vraća iz susjedne prostorije sa svicima pergamenta i debelom knjigom. Sjeda i raširuje, jedan po jedan ih pruža Putniku. On pažljivo gleda.

– Nešto mi je poznato... ćilibarski (tur. *kehlibar*, *jantar*) put... ceste... mjesta... priče... udoline i uzvisine... nisu laž. Pažljivo drži, vrijeme ih je učinilo da su krti, pogledom u domaćinu pokušava otkriti istinu.

– Gospodine, dugo čekam da ih pokažem osobi koja ih cijeni i u njih se razumije. Kao sveučilištarac

putovao sam na sjever. Mape i dnevnik mi nisu na prodaju, ali prsten je na poklon. Reci, je li moj predak uistinu putovao tim krajobrazima, i koliko ima vjerodostojnih činjenica iz toga doba i života, u ovim zapisima? – I radoznalo daje Putniku rukopis knjige. Ovaj prelistava...

– Rado ću ostati još malo u ovome mjestu, možda nađem na potvrdu: kako putevi i naselja ostaju a ljudi prolaze – poluglasno Putnik.

– Fino, idem da vidim što je sa jagnječijim pečenjem? – Gost stavlja rukopis na sofru i predaje se mislima...

– Ljeto je i Vazam je davno u mome zavičaju prošao... kada se ovo jelo najsvečanije blaguje... Veliki četvrtak! Zvona su prije nekoliko ura sve uljuljala u sjenu Gethsemana (hebr. *gath-šëmanim* – preša za ulje, vrt na podnožju Maslinske gore)... sa Kristom, njegovim učenicima, farizejima (hebr. *farizēj* odijeljeni, odvojeni; isticali su se na izgled pobožnošću i strogim održavanjem svih obreda), njihovim slugama i Judom. U srcima tjeskoba. Duhovna i fizička iscrpljenost. Mladost klonula, a starost nemoćna. Nepoorane njive... Na kraju obreda nasljednik apostola srušio je svijećnjake i žrtvenike prekrrio oltarnicima. Varoš, ceste i sokaci sve pustiji. U srcima vjeronosaca, nevjeronosaca i inih zbrka glasova, onih koji im žele dobro, zapravo sebi, u prostoru i vremenu koje nije niti će biti njihovo. Drhti svjetlost svijeća, suze i šapat u gotovo praznim hramovima. Šum biserja u rascvjetanim pupoljcima vremena, ni isposnici ni proroci. Mjesečina ko zrcalo, po Kalvariji blizu grada. Pred kapelom blješti od godova, Križ! Na njemu onaj koji je razapet patnjom naroda. Ko kokice, zvijezde na vedrome nebu. Putuju ure... Čovjek mora da izgubi ako želi nešto da dobije. Na pjev pijetla, pred zoru, Petar (grč. *petra* stijena) je

zatajio svoga Rabija (hebrejski: Učitelja), noćas na križu. Veliki petak! Da nije vjetra koji stalno jača, dan bi bio lijep i tih. Prije skoro dvije tisuće godina... oko šeste (danas podne) ure, na Golgoti (kaldejski *golgatha* stratište), tama i zastor, u Svetišću nad svetištima se rascijepao savez Jevreja sa Bogom. I toga dana Krist bi pokopan! Popodne u crkvama pašija muka i postavljanje Božjega groba. Vjetar sve jače pjeva, sijeва i grmi po krovovima i sokacima ravnice. Velika subota! Ljudi očima i rukama djeteta čekaju: čašu hladne vode, komad kruha, zrno šećera... divenicu, jaja, janjetinu, pleteni kolač, ren, za posvetilište poslije podne, za mnoge san, baš kao i miran dom. U pokajanju za grijehe spuštaju glave. Dok vjetar i dalje jača i valja trubnju praha. Nedjelja! Zvijezda je sve manje, pred jutro vjetar staje. Isprid hramova se blagosлива vatra i njome pali uskrsna svijeća. Kroz tamu đakon je svečano unosi u crkvu pred oltar, simbol Krista, i pjeva uskrsni hvalospjev. Zvona se oglašavaju sa tornjeva... u rosi sunca probuđene prirode... U osvit je sa majkom kao dječak išao na prvu sv. misu. Potom je slijedio kući doručak – prisjeća se Putnik i vraća u stvarnost:

– Narandže, šarena jaja za polivače na vodeni ponedjeljak. Ima li ih? Mama je čula od starih da se u suncu koje izlazi u uskrsno jutro može vidjeti jagnje (simbol Krista). Dobro bi bilo jednom vidjeti što je... Prije naše stvarnosti, u vidu točke sa ogromnom količinom tvari i energije, bilo je ništa, za naš um nepojmljivo. Zar to ništa ipak nije nešto? Jer nosi određeni pojam. I ako je naš svemir samo jedan od mnogih svemira koji bitišu, gdje počinju a gdje se oni završavaju? I što je iza njih? Mi ne znamo što je duša, energija, organska i neorganska materija, život i mnogo toga... ništa se ne gubi nego prelazi u drugi svijet

stvarnosti. Prihvatamo li mi ili ne. Naše je znanje uvijek na početku...– Ulazi trgovac i zatvara vrata dućana, sluga nosi tepsiju (tur. *tepsi* mјedenica ili plitica od mјedi) sa vrućim i mirisnim pečenjem i lepanjom, stavlja na sofru, gazda mu kazuje da gostu pripremi gostinjske odaje. Mujezin (tur. *müezzin*, *mejzin*) je malo prije sa obližnjeg minareta (*minare*) pravovjerne pozvao na molitvu. Vreva se prije toga utišala na ulicama, dok sada nanovo oživljava. Iza omorine, naročito turista, grad počinje svoj noćni život. Čuteći, obojica se prihvaćaju večere.

Sa mora se digao svježi povjetarac i krik galeba u predgrađu. Oni odlaze u avliju kraj šedrvana (tur. *şadyrvan* vodoskok) i pričaju. Na koncu domaćin odlazi u krug svoje obitelji, Putnik ostaje i osluškuje zvuk varoši, vjetra i vode. Sjećaju ga na zavičaj... susrete u tuđini... prati zvijezde na nebu koje putuju stopama milenija. Blizu jutra odlazi na kratak predah.

DIV – ORAH

– Što je ono? – pita Pjesnik i gleda u pravcu orijaša na ledini. A on razmahao svoju krošnju i čili u osunčanomodru prašinu neba. Poljodjelac, lica iskrzana rije-kom života, krzma glavom u olinjalom klobuku i krupne mrve znoja briše ljevicom sa čela. Desnica na ruci pluga. Nešto umoran odgovara:

– Gospodine, niste skoro bili ovdje. Istina, od vas sam vremešniji, ali zar ne znate: na ovo vam nitko ne umije pravo odgovoriti. Još u djetinjstvu, za dugih noćnih divana, u vrućem zapećku od naložene kukuru-zovine sa vršnjacima sam čuo priču o Div-orahu. Vje-tar je oko salaša zauvijao sa kišom, snijegom i oblacima ko kamarama slame, jurio njemu u nepoznati-poznati saraj oluja. Tinjajuća svjetlost lampaša, čaše sa vinom iz bokala od pečene zemlje i zavjerenički šapat skupa odraslih o prilikama života. Ne zna se ni čije je imanje. Namjernici i domaći ga obično zaobilaze, iz njima znanih razloga. Jedino s jeseni djeca pokupe neobično velike orahe pale s drveta. I zadnji gazda, ako je uopšte bio pravi vlasnik, jer nije bio ratar, stigao je u visokim godinama tko zna odakle. Na njemu su se vidjeli tragovi tuđih krajeva i tuđe naobrazbe. Živio je usamljeno pomažući svima u granicama svojih moći. Ustajao i lijegao rano i pri tome izlazio na nedaleku gredu, nekog ili nešto čekao, a možda se sjećao mladosti i vraćao u svijet odakle je došao. Ipak, naš mu život i običaji nisu bili strani... Salaš se za njime urušio sam u svoje bedeme, osim odžaklije, kroz nju i danas mirno sviraju orkani. Lanci zemlje ušli u korov, parlog i

šipražje. Pod širokim granama stabla, veliki drveni kolut ispucao od vremena sjedi na presječenom komadu debla. Svuda iz njega i okolo njega izdikale, crvene divlje ruže. I stolice, od manjih komada debla, uokolo astala vilenjaka! Ime koje ne odgovara priči o: „... Kad vr zabata salaša od pruća i bublji isprepleten, na gredi, dodirom svojim ozori, u kristalnom ogledalu rita, ...” još negdje luta. – Desnom rukom pokazuje ka drvetu:

– ... to je ep... a istina... Povremeno iza nepogod nepogode ostaje roj vjetra i kroz ogromne ruke stabla pjeva nikom znanu pjesmu. U tijestu noći kiti se s tisuću i tisuću iskri rose i piri kao grumen ognjišta na vatri... Ovdje su pasla i rasna arapska grla pa i lipicaneri, dok je stari živio, i sa njime i nestala. – Žar lopte na nebu obojicu pritiska, u poodmaklo popodne, pčelama otkriva sunosad njiva suncokreta:

– Nemam sjemena i goriva za dio žetve i nove sjetve, nisu nam isplatili još prošlogodišnji rod. Ni sit, ni gladan, da ne kažem o žiteljima grada, rade a za šta? Koji rade. Gladni i žedni smo ne samo obične hrane i lijekova, nego i duhovne i čina tople riječi. Šutimo i trpimo poput Joba (hebr. *’ijjōb*), zaštitnika pčelara, samo što u patnji nismo tako ustrajni. I dokle će sve ovo? Pale su osnovne vrijednosti života – duh, gazdinstvo, kultura i moral. Grabež! Čeka se čudo, a njega nema. Narode ne dijeli vjeronazor, staleška i nacionalna pripadnost, već neodlučnost da one koji ga smućuju mirno udalje pa neka se među sobom huškaju i grade sebi kule u zraku. – Poljodjelac očima prelazi po dalj-vidiku, nepokošeno klasje u kanikuli mećave, i dodaje:

– Možda bi valjala priča o stolu pod Div-orahom... a vi? Da li ste kao toliki drugi, mlađi i stariji, a i moji u svijetu, uklonili se zrnu sa ratišta? Iako i tamo nije najbolje, jer si tuđinac, pogotovo ako si prosjak.

– Lutam za prijateljima, bolje poznanicima. Jednu sam našao, ali druga, ovdje rođena, kao da ne pripada ovamo, traga za nečim... što samo on zna. Slutim da bi za ovo što se danas ovdje zbiva rekao: "*Ablatā iustitiā, quid sunt regna nisi magna latracinia* – Ako se ukloni pravednost, što su kraljevstva nego velika razbojstva?" (Sv. Augustin). – U horizontu, preko dosta zaparloženih njiva, mrlja zelenila diše i giba se ko uže u mlado risarsko jutro. I Pjesnik nastavlja dalje svoju misao i riječi, zamišljeno:

– Svega sam jednom uspio da zavirim u tu zemlju bajki, uzalud kušam ponovo, prema njoj staze mijenjaju svoje postojanje.

– U pravu ste. – Zemljodjelac.

– Kroz imanje njegovih djedova prolazi bijeli potok, tu su čista jezera-ritovi sa trstikom, šaroliko šumsko drveće, voće i plodne oranice sa pašnjacima. Danas je taj kraj slabo nastanjen. Surova i meka klima sklona je življenju čovjeka. Teško je stići u srž krajolika. Obično se zaluta. Putevi su ga uvijek možda i mimoilazili. Postoje gradine i u njima temelji ranih crkvi, sirugno ne bez razloga, prošlost kraja obiluje poviješću. Njegovi rijetki uglavnom ostarjeli stanovnici otišli su u Varoš i sa godinama, a ostali, pravim i krivim bludnjama, prema valjda svojoj budućnosti. Putnik, svojim. On ne voli da pričaju o njemu iako djelima sam u tome sudjeluje. Da se nije zatekao kod kuće, što je rijetkost, mog unuka ne bi danas bilo, jer liječnici ovuda ne idu rado, zaboravili su na svoje zvanje i savjest, konačno dobro djelo ničim se ne može platiti, čast izuzecima koji su savesni. Drugom prilikom žetva je više nego te godine omanula, njegovi su mi pomogli da se izvučemo iz nevolje. I ma kako me ovo vrijeme muči, ja sam i zadovoljan jer ima još dobrih duša i zlo neće pobijediti.

vjerujem. Svjetlo je snažnije od tame! Dugo o njemu nisam čuo. Tko zna gdje je? Malo ko je u to upućen, njegovi ili djevojka. Ne samo što je prelijepa nego i nadarena duhom. Sa dvanaest je godina preko polja jahala plemenita grla, i danas tako zna da mine horizontom. Čudljiva, i jedinica i bogata, umije da bude kao komad kruha. Njezinima i njegovima, kako se čuje, ne odgovara mudrovanje mladih ili njihovo možda i inačenje, ali ih blagonaklono gledaju. On vizionar, ona život – slobodna i prava djeca ove ravnice. Samo da sve prođe i ljudi se vrate svojim domovima... – Ratar pruža tešku desnicu Pjesniku i odlazi brazdi u strnjici i plugu sa konjem. Drugi premišlja na koju će stranu. Sunce i dalje žari, gornjak oblake kiše vuče u usijanu parasničku peć njiva. Poodmakli sati dana ni ne pomišljaju na svoj odlazak.

– Radoznao sam i možda bi o svemu trebalo razmisliti – poluglasno govori Pjesnik i upućuje se prašnjavom cestom svojim kući, gladan i umoran od zemlje-nedodije.

U VISOČJU STIJENJA

Ledeno i sniježno bespuće gora. Na zaravni litice stranac gleda u Sunce koje se, posve bijelo, rasanjeno, tajanstveno, treperavo ko grudva kristala i toplo, pomalja između usjekline. Ne tako davno, još je sjedio u Palati i sa jednim od tisuća lámā, uz čaj i u polusjenama osvita razgovarao. Dan u tome gradu počinje prije svjetla. Od osmoga stoljeća lamaizam, otcijepljen od budizma (sanskrt. *Buda* – Prosvijetljen; 560 – 480. prije naše ere), neprikoslovljen je vladalac ovim dijelom svijeta. Dugo neosvojivi teritorij za bijelce, sem u početku za neke isusovce (lat. *Societas Jesu* – Družba Isusova; red je osnovao u Španjolskoj 1540. Ignacije Loyola). U prvoj polovici dvadesetoga stoljeća crvena avet žutoga naroda im protjeruje duhovnog vođu Dalaj-lamu, a umjesto svjetovnog Pančen-lame stavlja svoga. Tako, iako su ovdje vijekovi gotovo mirovali, duh i tehnička stremljenja nauke Zapada i malo ostalih kultura krenuli su iz kolotečine. Stoljećima nedodirljivi i branjeni zidovi jednoga svijeta, uzdrmani su. Ovisno o tome kako i koliko su osviješćeni u svojim uvjerenjima, nosioci lamaizma se priklanjaju čarobnjaštvu, filozofiji, iluzionizmu, prirodnim znanostima... i drugim umijećima gradeći tako svoja vjerovanja i vjeru.

– Granica između dobra i zla često ne postoji – razmišlja u sebi Putnik. Nepromijenjene garderobe sjedi na ruksaku, pored njega torba, noge spustio u ambis koji utopljen u bjelinu odlazi negdje u šumu stijenja i vrhunaca. Oko glave poigrava se na lahoru

duga i tamna mu kosa. Visinom, zračnih usova i sve usijanijom kuglom na površi neba, izoštrene crte lica dive se miru i pustošju okružja. Desnom rukom seže u džep kožuha i zrno žita tko zna od kada prinosi isprid svojih očiju. Od starih je čuo da se u njemu uočava "Kristov lik!" I doista su u pravu. On je sa učenicima hodao putevima Galileje sijući sjetvu i žanjući žetvu nove vjere. Nasljednici, povjerovavši u nadnaravnost njegove osobe, riječi i djela, krenuli su na sve strane svijeta. Svoja su zemaljska dobra poklanjali zajednici Pracrkve, odakle su dobijali po vlastitim potrebama.

Tišina osniježenih visova uvlači se u srce. Osjeća prijatnu vatru sunca i smrznuti vazduh ko oštro sječivo, nakon prisolja u mirno ljetnje večer, na stolu: od podlanca mrzla slanina, paradajz i somun kruha dišu mirisom njiva.

– Ovoga trenutka... sve je tako daleko... daleko... – primjećuje sjetno Putnik. Odjek povjetarca kao da nosi sagu podneva, za vedrine u romoru zlatnih klasova na poljima žita, i u njima crvene pupe i plavi različci. Sunce prži nektar divljeg cvijeća i trave, pjev ševe. Trubnja prašine se valja seoskom stazom... bijelom salašu... i krik galeba sa modrih jezera.

Za vrijeme žetvenih svečanosti u varoši vlada poseban ugođaj... Međutim, uslijed sebičnosti nekih baš sve ne teče kako bi valjalo... osim za djecu, jer nisu opterećena nikakvim granicama već maštom obdarena. Za to vrijeme daleko u bespuću ravnice, u salašima, čestite duše, srca i razuma, neovisno od imovnog stanja, šute drevni paori. Oni znaju da je život nešto drugo. I, ako se uđe u njegovu bit, nikada ne razočarava one koji u njega stupaju sa duhovnošću i radom. Ovo vrijeme vrijeme je kaosa. – Sa osvjetljenih grebena lagano kaplje zlato – bistra voda i mrzne na tlu

5D03

gradeći led u modrilu planinskih dubina i blještavih padina glečera, javu i privid cesta i puteva. Lahor il' orkanski vjetar i sunce ovdje su arhivari i vajari: događaja i milenija – šapuće riječi Putnik. One, pak, rastu u sve jači eho tonova, i ćute snijegom i tišinom obrasle padine:

– Dužijanca, vjerska i svjetovna zahvalnost naroda ravnice u znak završene žetve. Ljudi i ne pamte kada i kako je počela. Još ako je domaćin priredio za ručak vrsnu bez gagarica u paprikašu šunku, a ako je takvom uspije očuvati do svinjokolja, pravi je majstor. A svetkovina je počimala prije vršidbe, sa posljednjim otkosom žita složenog u krstine. Da li u čin hvale Svestvoritelju za darovani kruh, il' da vjetrovi osuše zrnevlje u snopovima, možda i slika ratara: razapet između strepnje i nade u svoj rad, i... najbolje zna njen prvi vinovnik. Uža za snoplje oplemenjene krušne pšenice (prije 8000 god. stare ere divlja trava: *Triticum monococem*), čupana cijela stabljika sa korijenom i klasom u jutarnjici dana s rosom i sa ostalima vezivana rukama djevojaka i žena. Pokošeni klasovi ko oblak blagoslovene đurđevdanske kiše za ljude. Na koncu, bandašu za glavu cirk žetve utkan u krunu od slame i klasova. On bi sa radnicima odlazio gazdi do salaša da zajedno proslave dovršenje posla. Kasnije je to prešlo u vjersku svečanost u crkvi i svjetovnu po ulicama grada. Vašarske-sajamske šatre sa robom, na radost ponajviše najmlađima, i jela sa pečenjem i pićem za odrasle. Vrhunac u varoši traje obično tri dana a najsvečanije je na "Veliku Gospojinu". Prije toga su: biranje bandaša i bandašice, književno i meditativno veče, konjičke utrke na hipodromu... etno-park pred Varoškom kućom, skupština risara na trgu. Tko bi kazao da je u blizini nekada tekla rječica (sem kipa sv. Ivana Nepomuka u

niši jedne od zgrada). Sve počinje na dan sv. Marka, blagoslovom zelenog žita u crkvi i na polju. Nekada su za taj dan djevojkama kupovane nove haljine, a danas? Završava se proštenjem "Majci Božjoj" kraj grada, pored izvora vode. – Kao da ga usanjuju ove visine: Vidi sebe kako nakon procesije sa svijećama hiti srebrnom asfaltnom cestom domu. O ramenu mu platnena torba sa bocom ljekovite vode. I blago lice u fotelji kako ga čeka. Gore puni Mjesec na modrome nebu. Promiče tu i tamo pokoji automobil i... ponovo mir, ni laveža. U daljini svjetla varoši. – Trza se, oko njegov čarlijaju sniježna pustinja i povjetarac. Nedaleko, bijeli razlićak od snijega i leda, buktu u snu boja. Putnik se pita:

– Uspavao sam se... što li...

Iz dalja viri zlatasta točka i krov nekad–utvrde čitave ove zemlje, blizu pritoci Brahmaputre, karavanskih i trgovačkih cesta, i gasi se u tamnoj mrlji plaveti i bjeline.

– Modrilo svoda i boje snijega masiv planina bi da razbiju... – Sunce u zenitu, oblaci u nizini poput magle i galeb, zalutao ili ne, kruži iznad njih. Oko ušiju šum šumori osnaženi povjetarac. Putniku se čini: romor zlatnih klasova oko jednog bijeloga salaša i izdana u tisuću i tisuću biserja vode na trgu... varoši...

PUTNIK

U omaglini ceste i azur-neba Putnik. Pravilnih crta lica, ni mlad ni star. Visok, snažan i vitak, ne primjećuje oko sebe grmljavinu života. Lagano u dalj sprema se vruća lepanja Sunca. U desnici, veći od njega, višnjevac sa kojim nikako svoju ispruženu sjenu po tlu da pretekne. O lijevom mu ramenu izbljedjela torba i naprtnjača, a o desnome prebačen kožni tričetvrt, lavinom krzna ušuškani, kaput. U bijeloj košulji i Levis farmericama utaknutim u razbarušene kanadanke na nogama. Sve iskrzano skoro rumenim ušuirom vremena i poodmaklim gazom dana. Šapat vjetra u dugoj i tamnoj kosi. Cvrčci. Nezadrživi spor trave, divljeg cvijeća i pitomine sparušena ljeta.

– Prijatelju, kako do obližnjeg naselja? – umoran duhom, tijelom i nerazgovjet-žegom odgonetke, koju ne uspijeva da prelomi, obraća se strancu Pjesnik. Davno su se vidjeli i osjeća neki jaz između njih. Zaustavljen, mirno ga ispituje svojim kao noć očima ravnice...

– Trag kola, ovdje, u ovim uvratinama, vratiće te željenom cilju, pa i dalje: u obližnju varoš ili golemo selo, kako je mnogi prozivaju u milošti ura. Ne tako davno nosila je titular velikog trgovišta i bila jedno od tri najnapučenija mjesta u nestaloj carevini... "*Consumitur anulus usu* – Prsten se troši nošenjem".

Utok blagodeti prirode i pošasti nâroda. Okružena znanim i neznanim staništima. Drevna šesnaest tisuća ljeta i više, čar-leptirica pješčare, ritova i obilj-oranica. Raskošno gudalo bagrema, u pjesmi Kumove slame, o ponoći, širom pustopašne ravnice.

Vjerujem da si prošetao ulicama tog u potaji Vavilon-grada. U njega dolaze oni koji su sve ili ništa izgubili, u potrazi za boljitkom. I vraćaju se kućama bosonogi ratnici, što su preživjeli na ničijoj zemlji, bolesno zagrizli u život, ni djeca ni odrasli, bez vjere u budućnost ognjišta. Roditelji koji nikako da ugledaju nestale sinove. Svima im u srcu tinja jad i nada da nije sve gotovo...

Varoš prokušana gorčinom i medom stepe umije da prne u vlastiti tâj. Zidana iz lug-oblaka i upor-života. Ostaci Tvrđe i njen nastanak sežu dublje nego što se i misli.

San i java uvijek nove svakodnevnice!

Veliki i mali neimari na ovome području otišli su u kronike povijesti, nečijim perom, ali ne i njihovi nastavljači. Oni povremeno bude plamen vatre iz gnijezda kuće-salaša! U susret iscjeljujućim, kužnim, poučavajućim, varljivim... i do sada do kraja nepročitanim vjetrovima, – zagledan u tihi horizont, govori Putnik.

– Dugo te tražim... smijem li znati kamo? – pita Pjesnik.

– Poznato mi je, ali sam u prolazu – sluša neveseo odgovor.

– Čekaju te doma. – Šutnja... Nedaleko od njih, u visokoj travi iz koje proviruju crvene pupe i modri različci, žubor marnih pčela.

– Starac sam koga je glad za saznanjem uzela pod svoje – gorki osmijeh u glasu.

– Još si mlad, – ne da se drugi.

– Misliš li na ovaj trenutak? – Pjesnik se čudi i u sebi pita:

– Što mu je? – Putnik nastavlja:

– Remeta-lutalica, čiji se snovi još nisu posve utišali, ipak bez velikih planova. Ponekad me salijeću misli: je

li realnost privid koja poput zrna pijeska sve više žeda za praiskonskom i nikada otkrivenom zbiljom? Ili: *Sibi quique peccat* – Svatko griješi na svoj način. – Filozof, isposnik, mislilac, pjesnik, putnik, šetač, zvijezdoznac... Licem i nepokor-pojavom puste, opaljen hodom puteva, kiša i sunca, zamišljen gleda u vidik.

– Umara nas ovo vrijeme – dodaje Pjesnik.

– Događaji... i kušnje... Vremena koja se ne susreću ni sa svojim imaginarnim svijetovima, ne pulsiraju vodoravno + –, nego okomito: gore dolje. Usamljena, ona se prožimaju, obogaćuju i osiromašuju ne samo nas već, mislim, i ostale svemire. – Putnik, mišićavom desnicom pokazuje u daljini uraslu krošnju div-oraha, u srebrnomodri odraz goleme uvale neba i njiva:

– Je li ono jeka, doba naroda i polja? Vjekovima stoji... ili kroz grane fijuču tonovi frule, duša ravničara se veseli i tuguje s mijenama života. Kako odoljeti svim njegovim čarima?

U kolutu stola, jara i zime godova iz kojih blistaju sve više ocvali i podivljali rubini ruža.

Na sabor je stigao samo jedan od njih, a drugi... izgubili su se, nestali ili zaboravili na dugoj cesti... a možda i nitko nije stigao – uronio u sebe, kazuje u tišini Putnik.

– Vrz vilenjaka? Da nije i on... – riječi posljednje rečenice Pjesnik u sebi postavlja i razvija ih:

– Poznaje njihove tajne... o...

– Bratstvo čine obični ljudi, koji ne pripadaju jedno-me narodu, skriva ih trubnja samo njima znanih... puteva. – Oči mu lutaju nemir-mirom knjige, slova i dana.

– Rat? – nagađa Pjesnik.

– Ne. On je najstrašnije nerazumlje čovječanstva i kuca na vrata... Morska se pučina nakon bure isto tako žestoko smiruje kao i u toku nevremena, jer i zadnja kap vode treba da nađe svoje mjesto u njenom miru.

Mnoge duhovne i materijalne vrijednosti su razorene. Osjećaće to generacije. Teško je oprostiti drugome, ali se drugačije ne može. Lažni i samozvani proroci umilno grakću puku da je od inih ugrožen živeći sa njima što svako zdrav zna da je neistina. *Divide et impera* – Razdvajaj pa vladaj! Poput gavana (bogataši i škrti), često iz obijesti a ne iz milosrđa, bacaju ljudima mrvice hrane i ostala dobra za život, mučeći ih drže u pokornosti. Oni, pak, zamoreni beznađem slobode, riječi i obećanja, uplašeni predašnjim društvenim sustavom (koji je vršio krivi odabir svojih članova, rijetko tko to ne čini i ovaj ne pokazuje bolje), čekaju novo doba. Ono bi došlo i prije ako bi ga pospješila smiono-istinoljubiva i razumna zajednica naroda.

Svi ratovi, plemeniti ili ne, nose u sebi i zlo od kako postoje i diktira ih kriva ili prava savjest.

Ne smijemo suditi drugima i čast pojedincima, boli... kada liječnik, svećenik i učitelj izgube ugled u društvu, ono se ruši... brak... i u pepeo; cvjeta korov mraka. – Saginje glavu i duga gorčina... šutnje.

– Odbrana? – lagano će subesjednik.

– Ako si vjernik, vjera u Milost Božju, a ako nisi, vjera u čovjeka – čuje odgovor, i pita dalje:

– Povijest?

– Ništa, jer posjeduje mnoga lica. Mi sami sebi izričemo sud svojim djelima. – Sunce se približava gorju jablanova, sakupljenih u obližnju šumicu pored jezera. Pogled mu osluškuje:

– Čuješ li tutanj garavih i zlatno-bijelih konja u liniji horizonta? Traže gospodara... koji više nema zavičaja...

– u glasu mu tuga. Glavu je digao i vizionarski u beskraj bludi.

Prije nekoliko stoljeća u panonskim prašumama i pustarama rijeke, ritovi i tekućice su mijenjale staništa.

– I jednom kada se legende uliju u cvijet stvarnosti, otkrivajući svoju bit, a to će doći, iz njih danas skrivena izrašće varoš; historija grada, koju mislimo da poznajemo, izmijenit će se. – Po prvi puta se smješka i kao stari kroničar:

– Temelji su joj negdje u raskrižju vjetrova, gdje se sudaraju i utihuju za puna Sunca i njegovih boja. Gradeći je njeni su stanovnici patili, radovali se, sanjali i živjeli za buduća pokoljenja, sa svim svojim vrlinama i manama. I radi toga se jednoga dana... izgubio... – Putnikov glas još uvijek jasan, pun je magle:

– Sa cestom koja krivuda...

– Nemoj – prekida ga Pjesnik:

– Kazuješ mi zagonetku. Arhivi i predanja, javni i skriveni, nisu mi čitljivi iako me zanimaju. Možda je i dobro što se sve ne iznosi na uvid javnosti, i ovako je dosta zloupotrebe. Pojedine stvari vrijeme na čas prekrije i otkriva kao i sam život. Puno toga do nas niti je, a i neće doseći. – Gore, šum bijelih krila galeba siječe duboko modrilo oluja. Putnik otamnjenim zjenama ih prati.

– Po predaji (lat. *legenda*, grč. *mythos*), kradljivac i nosilac svjetla, za mene je borac i žudnja sa burama – u lahoru, riječi mu glase ko mrmor kristala:

– Nekad radost, sada bol... Sjene su dana sve duže.

– Zašto? – čudi se Pjesnik i gleda kako mu prijatelj još uvijek očima slijedi put sve manje i manje nepomir ptice u zraku.

– Doba je razbibrige prošlo. – Nerazjašnjeni mir mu u crtama lica, mislima i riječima:

– Primajući različja kušnji, predodređeni za dobro i u podjednakim uvjetima, za nauk, postajemo jaki ili slabiji. – Vinomorje u ovršju tu i tamo rasutih salaša. Sasvim polako ljevicu primiće krajevima svoje duge

kose, koja se preliva u zalazu dana. Kuša da se osmijehne, ali ne uspijeva, priča:

– Vidi, nije počela da sijedi... Ima jedna pjesma koja o tome pjeva... Kad vrijeme mladosti mine... treba se vratiti kući... – Na licu sjene prošlosti, u očima magla...

– Između ostalih, voljela i ovu je pjesmu, a sada... – glas mu nestaje u večernjem povjetarcu...

– Dugo... dugo... me je čekala... Njen blagoslov i brižne, zlatom smjeđe osjenjene zjene pratile me kao i ostale u kući... odrasle... unučad... – Spušta svoju glavu prema brazdama njiva iz kojih je niknuo.

– Ne misliš valjda na... – Pjesniku se srce steže.

– ...na mamu...

– Kako?

– Liječnik... nije učinio što je trebalo... poštujući ljudsku bezakonitost i kršeći između ostaloga Hipokratovu etiku... i sada je svršeno... Ne zato što mi je majka, bila je predobra. Nisam je vrijedan. – Riječi mu olovo.

– Nemoj tako. Da nije nje, ni tebe ne bi bilo i da te nije voljela, ne bi te povremeno tako nježno korila. – Putnik i dalje sluša spuštene glave. Pjesnik slijedi svoj govor:

– Mi samo djelomično utječemo na naše živote... Nitko ti je ne može potpuno zamijeniti, ipak, ima još ko te voli... kada rana nešto zacijeli... mogao bi pružiti ruku... Majka ti i za njena života ne bi zamjerila, željela je da ne budeš sam. – I dalje duboki muk, obojica u tišini dugo hodaju po cesti... do raskrižja na kojem od bura dôba „drveni je Križ“. Podizan kraj puteva umjesto hramova, odmorište onima koji su nekada ovuda prolazili, na njemu "raspeti Učitelj" iz Galileje. Mir i tjeskoba mnogima. Osvijetljen zlatnim lahorom ruja. Podno njega, na tlu, stručak Pjesniku nepoznata

cvijeća sa polja. Zastaju, svaki sa svojim mislima... povijesti... pa idu komad puta prema gornjaku.

– Ovdje se razilazimo... Ja ću... – Putnikov glas se gubi u odlazećim zracima sunca koji se prelivaju u sopstvenom krugu? Stoje. On bi vjerovatno preko nepooranih oranica, kao nekada dok je bio dijete:

– Poznato mi je za čime tragaš... ostavi... Istinu o njima... – Oslonjen o visoki višnjevac, sa dubokom stazom na čelu između tamnih očiju i na licu. Dugom mu kosom leluja iscjeljujući povjetarac sa njiva. U prvim i oštrim sjenama sutona gleda: daleko, tanka crvena linija skorog dana tone između neba i zemlje. A usamljeni jablan tiho beskrajem nedaleko od njih šumori.

– Oboje znamo, pogotovo ona i on tajnu o njima i o ovome krajoliku, ali je ne priznajemo, jer ona nikoga ne dira. Želio sam pisati... vidim nije vrijeme. I tko zna da li će ga i biti? Ni jednu, po meni, tajnu ne možemo, do kraja da dokučimo. Uvijek još nešto ostaje – razmišlja u sebi Pjesnik. U dalj, dalj-točki, svjetluca grad poput kapi vode u omami suše, i tiho:

– Idem... – i korača... korača... korača... na mah se okreće. Putnik još uvijek je na istome mjestu, oslonjen o svoj štap, Pjesnik nastavlja i primjećuje:

– Tko zna kakve li ga misli obuzimaju? – Vjetar postaje jači, i zvijezde visoko u plaveti izranjaju nad dremljivom ravnicom koja se sprema u san.

CESTOSLOV

Vijugave i prave linije snova skrivaju putevi, staze, kaldrme, ceste, drumovi usječeni u kamen, pijesak, zemlju i zrak od kada je čovjeka, svijeta i vijeka. Dorečeni nedoriječju. Blagi, bunovni, burni, iscrpljujući, mirni, okrepljujući, umorni, uporni, uspavljujući, zaboravljeni i nikada do konca neizbrisani i rođeni. U magli i svjetlu. Nedovolj-obilno mudri. Rukama građeni, bogatih i siromašnih. Otkrivani, pusti, raskošni, ravni, strmi, široki, uski i zaorani. Čudljivi, razdragani i žedni vlastite istine. Poput vjetrova, čili, moćni i nemoćni u trajanju. Prašnjavi i ulopani. Orošeni Mjesecom, Suncem i zvijezdama. Izrasli, i urasli u tlo povijesti i u vječnost. Monotoni i radoznali. Nastali i presušili kao tolikih silnih rijeka vode i ponovo rođeni. Odrasli i ostali djeca. Dolazeći i odlazeći. Raspršeni poput latica žar-ruža u buri vatre. Nada, razočarenje, trpljenje i vjera u uranke. Mnogima dom i loš gospodar. Istina i opsjena. Gordost i jednostavnost. Ukorjenjeni u nestvar zbilje. Ko stabla na vjetrometini koja svojim vrlinama i manama odolijevaju svim iskušenjima, i nikada nepobijeđeni. Blizine i daljine starih i novih obzorja. Krajolik i zrcalo saznanja ljudi, tko zna kakvih sve tajni. Početak i kraj postojanja, u trâju. Smisao i besmisao smisla. Sanjana stvarnost u javi. Nikada neiščitani i dovršeni, nikli ni iz čega u nešto, nekamo i nigdje. Moguća i nemoguća zbilja. Forma sopstvenog vremena. Utok neutoka. Ulom i svjetlost razuma. Praznina i punina prostora. Kolijevka života. Prave i krugovi bez pravih i cirkova (franc. *cirque*). Rad vječnosti i vremena. Sreća i tuga vizionara. Šapat i oluj

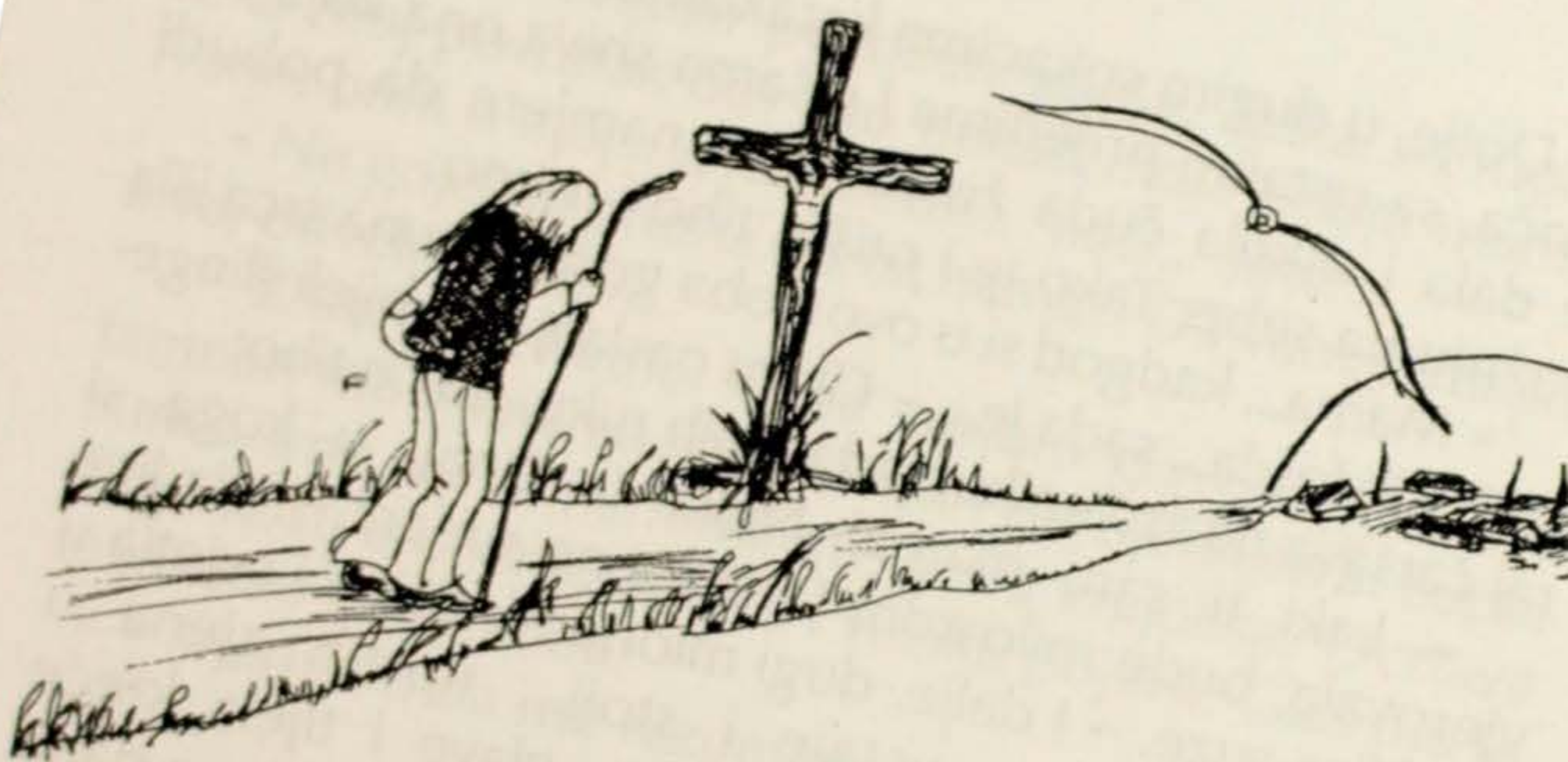
godišnjih doba. Nerazum i razum uma. Klupko neodmotano i umotano. Nebačena mreža. Plâv nedoplâv. Nedostiž pjesme neispjevane i zamah vjere i nevjere. Tanani ćilim onih koji su bili, biće i jesu; sveukupna povijest vječnosti i vremena.

Prohladni lahor vitkim borjem, čempresjem, nevenom, zelenom travom i bijelim ružama krade oko kapelice na brežuljku. Zalazeći zraci sunca sve uvijaju u tešku ozlatu magle. Pod sniježnim stijenama i svodom tragovi antičke arhitekture i boje traža s prozora. Mir. Hrastova, željezom okovana, privorena vrata. Bijeli mramorni žrtvenik okrenut puku i nad njime na zidu slika "Gospe od brze pomoći". Sa lijeve, u niši svetohranište (lat. *tabernaculum*) i vječno svjetlo, a sa desne vrata i ulaz u sakristiju, ujedinjena iz nekadanjih *próthesis*a i *diakonikón*a. Na mensi (stola), sa desne plamti velika Uskrsna svijeća. Sredinom hrama, između drvenih klupa, po sjedalama kožni jastuci, od kraja do kraja, plišani crveni sag.

Spuštene glave prid oltarom, na trećoj stepenici i tepihu, kleči čovjek. Šuti... dugo... Svjetlo prozora se pomjerilo zidinama... Tihim... kao da moli glasom....

– Učila si me da budem pravedan, savestan, iskren... blag, po nahodanju: mudar, naivan i uvijek da praštam. Dugo... dugo... si me čekala... zajedno... puno smo za budućnost planirali... uzalud... sve se srušilo... Mama! – U očima izmaglica:

– Zakasnio sam... nenamerno... tribao sam ranije doći. Oprosti! „Kada čovik ode, uviđamo koliko nam je bio nepoznat, dobar i velik... više nego što smo ga zaslužili!” Mama, ako je tvoja vira uistinu prava istina, a čvrsto si virovala i kušala tako da živiš, tada sva znanost svita ne vridi ništa. Sve za čime ja lutam tebi je sada znano. – Opet duga tišina i mir sa pucketanjem svijeće.

3D03

Dolje, u dugim sokacima katakombi, iza mermernih ploča, sa ostalim prijedima i nišama sniva ona koja mu je dala i otkrila čuda života. Bez namjere da pobudi pažnju na sebe. Tako je i otišla, tiho i mirno.

– Mama... kadgod si u ovo doba godine puna srca išla na hodočašća... sada je... – Glavu naslanja na bijeli šlingeraj čaršava na žrtveniku, rad njenih ruku, pa će tiho:

– Laki ti san, mama! Neka ti Onaj, u koga si vjerovala, bude milosrdni Otac, a ne sudac! – Niz lice mu klize suze. – I dalje, dugi mionemir tišine i svjetla u drevnom hramu... ustaje i stoji... uprtih zjena u beskraj... Tada uz lagani naklon glave i tijela kreće unazad, lagano, prema vratima. Vani, duge sjene dana i ojačali vjetar. Uokolo, ruj magle sunca, miris čempresa, ruža i lijet latica. Pažljivo zatvara vrata i silazi niz stube. Nedaleko, kroz tamni šumarak lunja modrilo jezera, ledina okružena voćnjakom i vinogradom, na njoj bijela stambena zgrada sa šarenilom ruža, cvijeća, omorika i nekad salašem.

– Prozori kuće neće više duboko u noć svjetliti i čekati me, osjećam se strašno. – Na desnom mu ramenu ruka.

– Niste u pravu, gospodaru. – Okreće se, kraj njega čovjek, snjegovi i sjeta pokrivaju mu glavu.

– Ivane, tvoji kao i ti bili ste nam prijatelji, nikada sluge, neka tako i ostane.

– Ovdje sniva ona i svi moji prijeđi, od djetinjstva se znamo, čuvaj ovo prostranstvo... – Sve im bliže dolazi topot konja, mudri i rasni njisak plavobijeke životinje. Sapima mu dotiče lijevo rame. Putnik zauzvrat iz džepa svog kožnog kaputa vadi kocku šećera i pruža:

– Vрати se bijelče domu, ti si za gospodu, ja sam uvijek više bio prosjak. – Putnik i Ivan šute, pognutih glava. Odnekud šum galebovih krila u modrim visinama.

EPILOG

- Nanovo svijetle pendžeri salaša. Tetka se moli i čeka moj povratak baš kao nekad moja dobra mama. Ivane, brini o njoj... a ja... treba... naći... sebe...

- Ne griješite prema svima nama... Da vam je majka živa, odvela bi vas...

- Znam... - Putnik klima svojom glavom, gleda, u tamnim mu zjenama mozaik iskri od djetinjstva. Lopta Sunca trne u sve nemirnijem vjetru krajolika. Ocrtava dugu kosu oko umorna lica i visoku pojavu. Glas mu je težak kao ruke ratara:

- Vjerujem da me razumjete...

EPILOG

Uvaljen u crni pijesak ceste, krivuda hod seoskih kola. Daleko u gradu trepere prva svjetla, u modrilu neba toranj varoške kuće i zvonici utihuju glas večernjih zvona.

Na trgu umorni orkani, Knjižnica između sijedih puteva i nepoznati majstor uprašen sadrom ko mlinar nestale potočare čuti kraj dva Atlasa. Tajna urasla u njene zidine i stranicu svitka, il znana u svanuće ovuda jednom namjerniku u nju posvećenom. I drugi, arhitekta-slikar kuštrave brade i kose, snijegom prošaran, ko od šir-polja odvaljen, sjedi na klupi i riše u svoju radnu mapu div-starine što drže u večeri balkon, i teže njima znanom obalju Mora.

Vreva naroda.

Stamen šâr Gradske kuće, sa tornjem u visini, zatvara krâd cirka u tâj, sve do dâljdaljina.

Blizu u Tvrđi, stijene šutšute vjekove i njene kroničare. Pavlin, uronuo u godine, moli i sjeća: staze mladom poznaniku da se ne upletu.

Izdan i u njemu voda ko bijeli grozdovi jorgovana nosi čežnju u bajoslovni kraj nekadjutra. Gle, zbunjeni djevojčurak u suomaglici dana sjedi na rubu fontane, ljubičaste zjene pitaju u ovaj othod se ura: zar nikad više, njoj i njemu koji je sada tako sam al' još uvijek uro-
nuo u misticizam, izvor milookim sluhom pjevat neće?

Tio kraj ceste, dječak nespretno iz žica tamburice zvuke kuša sitne izvući. Oko njeg rosa po poljskome cvijeću. Putnik staje, na licu i u očima mu iskra. Štap premiješta u lijevu, a desnu suncem i strujama vjetrova

izbrazdanu ruku stavlja na mrko-zlatnu kosu i glavu mališana. On je prestao da svira i hrabro ga gleda krupnim i osjenjenim očima različka. Glas mu je radoznao:

– Tko si ti, umorni stranče? – Ovaj sa nekim osmijehom lagano kreće glavom:

– U pravu si... tko me se još sjeća? Ipak, umoran nisam. Dug je još put. Ovdje negdje, nekada, u tvojim sam godinama i ja sanjario o stazi koja će me odvesti u daleke i nove krajolike... Nemoj... Teško je bez kućnoga praga... – Iz torbe, o lijevom ramenu pored ruksaka, iskrzani vremenom vadi cekin i spušta u desnicu dječaka; stečen mukom svojih prijeđa. Davno, rod zemlje i mar ljudi sem u oranice i potrepštine za život oni su ulagali i u plemeniti metal. Nastavlja:

– Za nevolju, ali ga ne prodaji, tako su i moji... Ima jedan salaš, nekada luka... – Sluša, kao da čuje njen blagi glas:

– Sine, budi čovik, dila ostaju, a sve ostalo nestaje! – Nikoga ne vidi, samo šum lahora u beskraju njiva. – Dalje će:

– ... izgubljen u ravnici, slutim na njegovom banku, ni jedna ruka neće upaliti žar toploga doma... – Zakratko prekida, magla il suze u tamnim mu očima, a potom zamišljen nastavlja:

– Istina je u nama, ako smo je vrijedni, a ne u drugima. Da nije vjere i ljubavi u naših roditelja, iako ih mi često u punini vremena ne razumijemo, od nas ne bi bilo ništa. I ne zaboravi: „Čovjek” je velika riječ. – Ohrabruje ga. Visok i usamljen, kao orah u avliji djetinjstva, kreće ka cesti. Cvrčak u travi lomi mir časa. Dječak stoji i gleda, misao u njemu se rađa: kod kuće je čini mu se čuo za njega, od bake... i zato želi da upamti ovaj susret.

Zagonetka polja, puteva i njiva... u prohladnome zraku što sipi u skoro nadolazeću korpu jeseni.

Oslonjen na visoki štap u desnici, ozbiljna burom sunca i godova saznanja umivena lica, sa dugom mrkom kosom koju vjetar mrsi do snažnih od oluje u srcu malo savijenih ramena, pogleda uprta u daljinu, lako gazi pješčanim drumom.

Lišće osuto zlatnim injem velike Lune na izlazu leluja u oluj-košavi starih jablanova, kraj puta i u dalekom mrmoru izvora bistre vode.

Bijeli u modrilu neba galeb hrva se sa ćudima i valovljem vjetra.

Ampa na tren udara u trubnju praha na cesti zaklanjajući na njoj vidik i nanovo se razvedrava u zrcalu slobodnih polja.

Opat (lat. *abbas*, grč. *ábās*, aram *abbā* otac) započete i još nedovršene „utok knjižnice“ duhovnih, materijalnih i znanstvenih djela, kultura na teško dostupnom metropol-salašu; ili običan putnik-samotnik, isposnik, boem i sanjar, sve dalje i dalje za svojom sjenom, u izmaglici večeri, sa novim i starim tajnama...

Balada il stvarnost života ove ravnice... neispričana...

... ako ga trpnje i radost puteva vjetrova... ponovo jednom ovuda nanesu.

Svršetak

U Subotici, 6. svibnja 1997. godine

ROMAN O ISTINOTRAŽITELJU

Afirmisan kao pesnik, posle triju zbirki pesama (*Zov reči, Utva bez krila, Bibliotaka, Gradska kuća, Fontana*), Lazar Francišković napisao je roman *Hodočasnik*. Na temelju svog proverenog prosedea i prepoznatljivog rukopisa napisao je poetski roman u čijoj osnovi je na izgled škrta priča o Putniku, Pjesniku, Djevojci i drugim ličnostima sa našeg prostora, uklopljena u razvijenu biblijsku povest sa mnoštvom navoda, likova, slika i podataka iz Starog i Novog zaveta. U slojevitom tkivu romana su bogati lirski pasaži, reminiscencije na religiozne, kosmičke i zavičajne teme i obilje minucioznih opisa koji otkrivaju mnogolikost bačke ravnice. Uočljivo je i romanopiščevo stanovište o potrebi približavanja i prožimanja različitih konfesija do kojih valja doći kroz konstruktivan dijalog i međusobno uvažavanje i toleranciju.

Izvesna hermetičnost stila prebogatog raznovrsnim tropima bila bi smetnja nestrpljivom čitaocu da nije rečenica kojima romanopisac blago izriče oštre kritičke opaske o aktuelnom društvenom trenutku: "Čini mi se da sokacima moga zavičaja korača duh Babilona. Jedan dio stanovnika, ne i naivno sa svojim djelima u strahu, živi u sitne sate. Većina danju luta sa zebnjom u srcu..."; "...razum i srce puka su razoreni... Djelo je to sitnih i pomahnitalih pojedinaca čije glave ne znaju za svjetlost nego za kaos tame. Nestat će u sopstvenom vrtlogu ludomudrosti... a do tada puno će ih stradati, jer šute gladni, umorni i bolesni od gluposti." Ove i slične optužbe na račun haotičnog stanja i negativnih tendencija u društvu imaju za fon prirodne nepogode – silne vetrove i oluje, koji nagoveštavaju buru u čoveku i njegovom okruženju.

Mnoštvo toponima upućuje na primamljive puteve kojima se kreće Putnik i povezanost njegovog zavičaja sa zavičajem Bogočoveka, ali su i uzroci njegovog nesmirenja i razapetosi između hodočasničkog stranstvovanja i neslućenih lepota i blagodeti zavičajne ravnice, u kojoj bi mogao da svije gnezdo i ovenča ga oreolom porodične sreće sa devojkom koju je sreo posle dugog vremena kod fontane sa "trideset i devet vodenih kula". Ali, mada bi svaki put u zavičaju ostavljao deo sebe, nesmireni bogotražitelj i istinotražitelj Putnik bi nastavljao traganje za smislom čovekovog kratkotrajnog boravka na Zemlji.

Radomir Babin

Subotica, 14. mart 1999.

LAZAR FRANCIŠKOVIĆ: "HODOČASNIK"

Svi putevi počinju i završavaju u čoveku samom. Jednom velikom Putniku trebao je ceo život, mnogobrojna putovanja i traganja za saznanjem, razgovori sa ljudima tri velike svetske religije, poniranje u budućnost nebesa i kretanja nebeskih tela, da bi shvatio da je ishodište sveta i jedina konstanta u relativnosti prostora i vremena, čovek sam. Svaki čovek je od početka svog života omeđen zemljom nad kojom stoji i nebesima koja ga posmatraju hiljadama zvezda, maglina... Otuda i dva upečatljiva dela priče: esej o salašima i vremenima u kojima salaši opstaju, i priča o varljivoj stalnosti neba na kome za izvesno vreme ni severnjača neće biti na današnjem Severu, nego će čovek, ako tada bude postojao, morati tražiti neku drugu zvezdu kao orijentir za Hiperboreju.

Biološki sat čovekov je, međutim, još jedna neminovnost sa kojom se čovek susreće u svom životu. Jedna ljubav u mladosti naći će svoj kraj u lepoj sceni na gradskoj fontani. Isto tako prebogat životnim susretima i izazovima, Putnik u razgovoru sa dečarcem kao njegovi pređi poklanja mu novac od plemenitog metala uz dobar praktičan savet za budućnost.

Lepa scena koja donekle, možda podseća na jednu od završnih slika Mešinog romana "Derviš i smrt", scena susreta Derviša i sina njegove velike ljubavi u mladosti.

Čovek koji traga za spoznajom i suštinom sveta i čoveka samog posle dobrog dela svog života ili je posvećenik, nekim čudnim zakonima sudbine predodređen za traganja po prostranstvima ljudskog duha, ali i različitim prostorima gde ljudi žive, ili je

nesretnik koji beži od stvarnosti koja ga okružuje. Prva ličnost mora da poseduje veliku duhovnu snagu koja takvom čoveku pomaže da opstaje u trenucima velike osamljenosti, pre svega fizičke i možda psihičke osamljenosti. Franciškovićev Putnik pripada prvoj grupi ličnosti. Čak i kada u monologu nad majčinim grobom shvata značaj ljubavi, Putnik je i Posvećenik, i obeležen nekim čudnim prstom sudbine, nastavlja svoja lutanja po prostranstvima sveta i duha koja su ostavile razne ljudske civilizacije.

Pitanje koje neko može postaviti jeste, da li je Putnik, spoznajući pri povratku zavičaju svoju situaciju nesretan i zbog smrti majke i zbog toga što je ostao praktično sam, donosi odgovor obeležen setom.

Nema onoga koji je u životu uspeo baš sve da dobije i u svemu da uspe. Stvar je, često i ličnih svesnih opredeljenja šta se želi i traži od života.

Većina običnih ljudi kojima se život vrti tamo gde su rođeni ili tu negde, i kojima se život kreće u granicama uobičajene konvencionalnosti, mogu takve „obeležene“ ljude, mereći njihove živote svojim merilima, smatrati nesretnima – ali ih moraju uvažavati i poštovati.

Pada mi na pamet dok pišem ovaj tekst, priča o još jednom čuvenom posvećeniku – Tesli koji je, ako me pamćenje ne vara, rekao da upravo zbog predodređenosti svoje sudbine nije mogao živeti konvencionalni život koji bi njegovu snagu odvlačio na „beskorisne“ stvari. „Snaga koja je upotrebljena za praktično smišljanje ostvarenja motora i generatora“, rekao je, ako se dobro sećam, Tesla, „bila bi dovoljna da se ubije 40.000 volova“.

Otuda i kraj Franciškovićevog romana – zavisno od stava prema takvim „obeležanim“ ljudima – može biti

ili očekivan, ili "nesretan". U svakom slučaju jedna interesantna ljudska priča protkana nizom interesantnih detalja o nebu i zemlji između kojih živimo naše živote.

Smiljan Njagul

Subotica, 23. maj 1998.

RJEČNIK MANJE POZNATIH RIJEČI

- ambetuš* – prostorija od koje je kasnije nastalo predsoblje
- ampa* – oluja
- čobanja* – drvena posuda za vodu
- divenice* – kobasice
- dolnjak* – jug kao strana svijeta, topli južni vjetar, jugo
- dunc* – kompot
- glob* – lopta, krug, globus
- godovi* – vremena
- gornjak* – sjever kao strana svijeta, vjetar sjeverac
- katlanka* – ozidano mjesto koje služi kao stalak za kotao
- kolija* – od kola
- korlat* – drvena ograda za krupnu stoku od horizontalno postavljenih gredica
- mrginj* – međa (između dvije njive vlasnika zemlje)
- nasuvo sa sirom* – tijesto sa sirom
- odžak* – dimnjak, otvoreno ognjište s kojega ide dim neposredno u dimnjak
- opaklija* – ogrtač od ovčije kože (za zimu, od 16 do 18 jagnjećih kožica, spolja farbana i ukrašena, koristi se naročito prilikom putovanja na zaprežnim kolima, a ljeti se na njoj spava u hladovini)
- panklike* – vrpce
- „položaj“* – naziv za glavnog gosta prilikom večere na badnje večer, obično dijete
- reduša* – domaćica
- slime* – glavna greda koja drži tavanicu
- špajc* – ostava
- šporelj* – štednjak

Sponzori:

Skupština općine Subotica

Zavod za urbanizam Subotica

Sadržaj

Visoko sljeme ljeta	7
Lane	19
Sljeme ljeta čili	21
Neznanka u pustari.....	35
Grumen nebeske vatre	49
Putohod snova.....	53
Daleki gradovi u noći	57
Na fontani	77
Vrlet Peloponeza	85
Susret u perivoju.....	89
Putevima proroka, hodočasnika i putnika	93
Tajana	113
Na istoku	121
Div orah	127
U visočju stijenja	131
Putnik	137
Cestoslov	145
Epilog	151
Radomir Babin: Roman o istinotražitelju.....	154
Smiljan Njagul: Lazar Francišković „Hodočasnik“ ..	156
Rječnik manje poznatih riječi	159

Lazar Francišković
Hodočasnik

Izdavač
Gradska biblioteka Subotica

Za izdavača
Žužana Kunkin

Recenzenti
Radomir Babin
Smiljan Njagul

Jezička redakcija
Radomir Babin
Judita Plankoš

Za štampu priredila
Judita Plankoš

Naslovna strana i crteži
Dijana Šefčić

Tehnički urednik
Viktor Sagmajster

Obrada teksta
Viktor Sagmajster

Štampa
Studio „Bravo“ – Subotica

Tiraž:
300 primjeraka

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

821.163.41-31

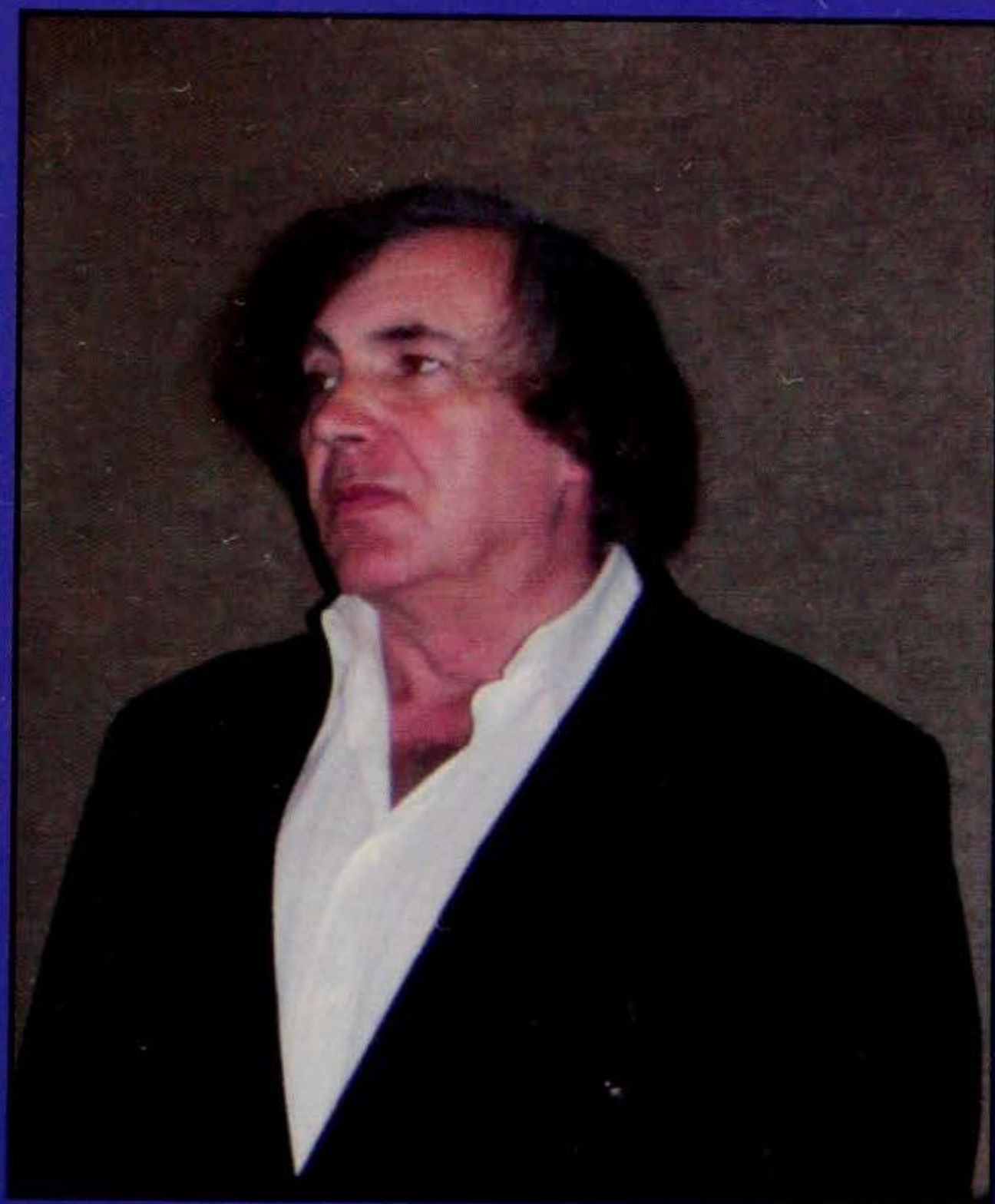
ФРАНЦИШКОВИЋ, Лазар

Hodočasnik / Lazar Francišković. - Subotica : Gradska
biblioteka, 2004 (Subotica : Bravo). - 158 str. ; 19
cm

Tiraž 300. - Str 154-155: Roman o istinotražitelju / Radomir Babin.
- Str. 156-157: Lazar Francišković "Hodočasnik" / Smiljan Njagul.

ISBN 86-85119-00-6

COBISS.SR-ID 193287943

BIOGRAFIJA

Lazar Francišković pjesnik, prozni pisac, eseista, rođen u Subotici, radi u Gradskoj biblioteci.

Objavljuje u časopisima: Rukovet, Ūzenet, Luča, Polja, Dometi, Klasje, te u periodičnim publikacijama: Subotičke novine, Dnevnik, Politika, 7 NAP. Pjesme su mu objavljene u zborniku *Nappalok horgonya* i u raznim antologijama. Na stranicama Subotičkih novina ima kolumnu.

